

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AZERBAYCAN’IN GÜNEY BÖLGESİNİN
(LENKERAN BÖLGESİ) TURİZM ARZ OLANAKLARI VE
HALKIN TURİZME BAKIŞ AÇISI

Aysel ALAKBAROVA

Danışman

Prof. Dr. Alp TiMUR

İZMİR-2012

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Azerbaycan’ın Güney Bölgesinin (Lenkeran Bölgesi) Turizm Arz Olanakları ve Halkın Turizme Bakış Açısı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

...../...../.....

Aysel ALAKBAROVA

İmza

ÖZET

Azerbaycan'ın Güney Bölgesinin (Lenkeran Bölgesi) Turizm Arz Olanakları ve Halkın Turizme Bakış Açısı

Aysel ALAKBAROVA

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
Turizm İşletmeciliği Programı

Bu çalışmada genel olarak Azerbaycan turizminin durumu geçmiş yıllardan bugüne ele alınarak incelenmiş ve turizmin geliştirilmesi konusunda yapılabilecekler üzerinde durulmuştur. Özellikle son zamanlarda turizm konusunda ilgi çekmeye başlayan Azerbaycan'ın Güney bölgesinin turizm potansiyeli ortaya konulmaya çalışılırken turizmin gelişmeye başlaması ile birlikte turistlere ve turizme karşı hoşgörülü davranan halkın turizmin uzun dönemde sağlayabileceği faydaya ilişkin olarak düşüncelerini de ölçmeye ve bakış açılarını anlamaya yönelik bir adım atılmaya çalışılmıştır. Tezin uygulama bölümünde uzun yıllardır turizmle iç içe olan ancak ülke genelinde yaşanan sıkıntılar dolayısıyla son 20 yıldan fazla turizmden uzak kalan ve genel turistik yapısı nedeniyle yakın geçmişte hem hükümet hem de yatırımcılar tarafından ilgi odağı haline gelen Lenkeran bölgesi seçilmiştir. Söz konusu bölge doğal özellikleri, iklimi ve tarihsel gelişimi açısından ele alınırken, turizm arzı ve talebi geçmiş ve günümüz Lenkeran Bölgesi karşılaştırması sonucunda irdelenmeye çalışılmıştır. Araştırma bulguları, SPSS yazılımının kullanımı ile elde edilmiş ve hipotez testleri de bu doğrultuda test edilmiştir.

Çalışma uzun yıllar boyunca turizm olgusundan uzak kalan Lenkeran halkı ve doğal çevresi üzerinde turizmin yaratabileceği doğal, ekonomik, Sosyo-kültürel etkileri, Lenkeran yerel halkının turizme bakış açısını, turizmin gelişiminden beklentilerini ve nasıl bir gelişim istediklerini anlamayı amaçlamıştır. Araştırma bulguları sonucunda turizmden elde edilen gelirin Lenkeran halkı tarafından önemli bir gelir kaynağı olarak algılanmadığı görülmektedir. Buna rağmen halkın turizme olumlu yaklaştığı, ekonomik beklentilerini turizm sayesinde karşılayabileceklerini düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan'da Turizm, Turistik Arz, Lenkeran Bölgesi.

ABSTRACT

Master's Thesis

Tourism Potential of South Region of Azerbaijan (Lenkeran Region) and Local Population's Viewpoint of Tourism

Aysel ALAKBAROVA

**Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Tourism Management
Tourism Management Program**

In this Thesis the current situation of Tourism in Azerbaijan is assessed from past years and is elaborated on what can be done for its improvement. The south region of Azerbaijan has been extremely attractive for tourism development and step has been taken to apprehend the long-run profit in the aspect of viewpoint and thoughts of local population and their positive approach towards tourism in their region. In the practical part of thesis the Lenkeran is chosen for being directly related to tourism for long time despite the fact that for last 20 years the regional has been put aside from tourism due to some problems, and also the recent interest that government and private investors started to put into its development. The beautiful nature, the climate and historic development of the region has been the standpoint for comparative analysis of Lenkeran region from past years up until now. The results of a research have been processed demographically through SPSS program and hypothesis tests have been carried out accordingly.

This Thesis` target group is local population of Lankaran and their viewpoint on tourism, their expectations on development of tourism in the framework of its natural, economic and socio-economic impact. As a result of research findings the profit gained from tourism by Lenkeran population is not considered to be an important income source. Despite that fact, it was well understood that population still conceives tourism very positively and their economic expectations could nevertheless be fulfilled.

Key words: Tourism in Azerbaijan, Tourism potential, Lenkeran Region

AZERBAIJAN'IN GÜNEY BÖLGESİNİN (LENKERAN BÖLGESİ) TURİZM ARZ OLANAKLARI VE HALKIN TURİZME BAKIŞ AÇISI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAIJAN'DA TURİZMİN MEVCUT DURUMU

1.1. TURİZME GENEL BAKIŞ	2
1.1.1. Turizmin Tanımı ve Özellikleri	2
1.1.2. Turizmin Gelişimi	6
1.1.2.1. Turizmin Gelişimine Yönelik Turizm Politikaları	8
1.1.2.2. Turizm Gelişimine Yönelik Yatırımlar	10
1.2. AZERBAIJAN TURİZMİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	11
1.2.1. Azerbaycan Turizminin Tarihsel Gelişimi	11
1.2.2. Azerbaycan Turizminin İç ve Dış Turizm Durumunun Analizi	19

1.2.2.1. Uluslararası İlişkiler Kapsamında Azerbaycan'ın Yeri	22
1.2.2.1.1. Büyük İpek Yolu Projesi'nin Azerbaycan'daki Rolü	28
1.2.2.1.2. Demir İpek Yolu Projesi BTK Bakü -Tiflis- Kars	30
1.2.3. Azerbaycan Turizminin Yatırım Olanakları	30
1.2.3.1. Turizm Potansiyeli Yüksek Olan Bölgeler	32
1.2.3.1.1. Apşeron Yarımadası	32
1.2.3.1.2. Guba-Haçmaz	33
1.2.3.1.3. Lenkeran Bölgesi	34
1.2.3.1.4. Merkez ve Batı Bölgesi	34
1.2.3.2. Turistik Kamp ve Tesisler	35
1.2.3.3. Turizm Etkinlikleri	37
1.2.3.3.1. Deniz Turizmi	37
1.2.3.3.3. Dağ ve Av Turizmi	38
1.2.3.3.4. Yayla Turizmi	40
1.2.3.3.5. Kaplıca ve Sağlık Turizmi	40
1.2.3.3.6. Kültür Turizmi	41
1.2.3.4. Turizm Merkezleri ve Turistik Yollar	41
1.2.4. Azerbaycan Turizminin Turizm Politikaları Açısından Değerlendirilmesi	45

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN'IN GÜNEYİ VE TURİSTİK ARZ POTANSİYELİ:

LENKERAN BÖLGESİ

2.1. AZERBAYCAN'IN GÜNEYİ: TARİHİ, COĞRAFİK, SOSYAL VE EKONOMİK DEĞERLENDİRİLMESİ	47
2.1.1. Tarihine İlişkin Bilgiler	47
2.1.2. Lenkeran'ın Coğrafyasına İlişkin Bilgiler	50
2.1.2.1. Coğrafi Konumuna İlişkin Bilgiler	50
2.1.2.2. Lenkeran'ın İklim Özelliklerine İlişkin Bilgiler	51
2.1.2.3. Lenkeran'ın Akarsularına İlişkin Bilgiler	51
2.1.2.4. Lenkeran'ın Doğal Kaynaklarına İlişkin Bilgiler	52
2.1.2.5. Lenkeran'ın Doğayı Koruma Alanları ve Doğa Parklarına İlişkin Bilgiler	54
2.1.2.6. Termal ve Şifalı Sularına İlişkin Bilgiler	56
2.1.3. Sosyal Veriler	57
2.1.4. Ekonomik Durum	58

2.2. AZERBAIJAN'IN GÜNEYİ: TURİZMİN GELİŞİM OLANAKLARI VE TURİSTİK YAPISI 62

2.2.1. Turizmin Bölgede Gelişimi	62
2.2.2. Turistik Arz Potansiyeli	65
2.2.2.1. Konaklama Olanakları	66
2.2.2.2. Yiyecek İçecek Olanakları	66
2.2.2.3. Ulaşım Olanakları	66
2.2.3. Turist Profili	68
2.2.4. Diğer Olanaklar	69
2.2.4.1. Turizm Acenteleri	69
2.2.4.2. Turizm Enformasyon Merkezleri	70

2.3. AZERBAIJAN'IN GÜNEY BÖLGESİ: ALTERNATİF TURİZM OLANAKLARI VE TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ 71

2.3.1. Ekoturizm	71
2.3.2. Kayak ve Dağ Turizmi	72
2.3.3. Yayla Turizmi	73
2.3.4. Termal Turizm	74
2.3.5. Kültürel Turizm	75
2.3.6. Dini Turizm	76
2.3.7. Av Turizmi	76
2.3.8. Deniz (deniz turları, adalara geziler, plaj (SSS) turizmi	77
2.3.9. Agroturizm (köy turizmi)	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LENKERAN HALKININ TURİZME BAKIŞ AÇILARINI ANLAMAYA YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	79
3.2. Araştırmanın Yöntemi	80
3.3. Araştırma Bulguları ve Analizi	81

SONUÇ 90

KAYNAKÇA 92

EKLER 97

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşmiş Devletleri
ADİK	Azerbaycan Devlet İstatistika Komitesi
ADGHK	Azerbaycan Devlet Geodezya ve Haritaçekme Komitesi
ATİ	Azerbaycan Turizm İnstitutu
B.T.S.	Bakü Travel Services
BMT	Birleşmiş Milletler Teşkilatı
BMTİP	Birleşmiş Milletler Teşkilatı İnkişaf Programı
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	Bakınız
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GUAMÖ	Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Özbekistan
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliyi
TRACECA	Transport Corridor Europe Caucasus-Asia
UHİMŞ	Umumittifak Hemkarlar Ittifakları Merkezi Şurası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Azerbaycan Turizmindeki Gelişmeler	s. 25
Tablo 2. Azerbaycan’a Gelen Turist Sayısı (2003-2010)	s. 26
Tablo 3. Azerbaycan’daki Dinlenme Tesis Türleri ve Kapasiteleri	s. 36
Tablo 4. Lenkeran Ekonomik Bölgesinin İllerinin Arazisi, Arazi Dağılımı ve Yoğunluğu (2009)	s. 57
Tablo 5. Örneklem Profiline Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı	s. 81
Tablo 6. Faktör Analizi	s. 83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Azerbaycan İdari Bilimler Haritası	s. 18
Şekil 2. Azerbaycan'ın Ana Ulaşım Yolları	s. 47

EKLER LİSTESİ

EK 1 : ANKET FORMU

GİRİŞ

Turizm günümüz dünyasında tüm ülkeleri ilgilendiren, ekonomik, sosyal ve çevresel bir olgudur. Gerek doğal ve tarihi zenginlikleri, gerekse iklim koşulları açısından Azerbaycan çok zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak 1991'den bugüne Azerbaycan hükümeti sadece elindeki doğal varlıkların ihracatı ve satışı ile varlığını sürdürmüş diğer sektörleri ise göz ardı etmiştir. Dolayısıyla bundan 20 yıl önce Sovyet ülkelerinin turizm alanında en gelişmiş ve en çok üne sahip bölgesi olan Azerbaycan toprakları söz konusu dönemde tesislerinden, kamplarından ve tedavi-dinlenme merkezlerinden yararlanamamış hatta bunlar kullanılamaz hale gelmiştir.

Genellikle ekonomik açıdan turizme bağımlı olan ya da turizmi gelişme için ana araç olarak gören ülke veya bölgelerde ekonomik beklentiler nedeniyle sosyal ve çevresel etkiler göz ardı edilebilmektedirler. Araştırmada, son yıllarda hem hükümetin hem de yatırımcıların ilgi odağı haline gelen Azerbaycan'ın güney bölgesinin potansiyelini ortaya koymaya çalışırken yerli halkın uzun dönemler turizmden uzak kalan Lenkeran'da tekrar canlanan turizm talebine nasıl tepki göstereceklerini saptamaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN’DA TURİZMİN GENEL DURUMU

1.1. TURİZME GENEL BAKIŞ

Günümüzde her yıl milyonlarca insan sürekli yaşadıkları yerlerden geçici olarak başka ülkelere veya bölgelere gitmekte ve buralarda gezip görme, dinlenme, eğlenme ve öğrenme gibi psikolojik, sosyal ve kültürel gereksinmelerini karşılamaktadır. Ekonomik ve sosyal anlamda geniş etkiler doğuran ve turizm olarak isimlendirilen bu olay, günümüz uygarlığının temel bir özelliğini oluşturmaktadır¹.

1.1.1. Turizmin Tanımı ve Özellikleri

Turizm kelime anlamı olarak Latince “tournus” kelimesine dayanmaktadır. “Tournus”, bir nokta etrafında hareket etmeyi veya bir noktadan başlayarak aynı noktaya dönmeyi ifade etmektedir².

İlk çağlardan itibaren yiyecek ve barınma ihtiyaçlarını gidermek, ticaret, zevk, sağlık, din, kültür, macera gibi değişik nedenler ile seyahat eden insanlar, daha sonraları teknolojinin de gelişmesi ile birlikte daha sık olarak seyahat etmeye başlamıştır³.

Günümüzde, kişi başına düşen gelirlerin artması, refah düzeyinin yükselmesi, insanların boş zamanlarının artması gibi nedenler, turizmin tarih boyunca insanların ticari, dini ve askeri amaçlar ile yaptıkları seyahatlerden farklı bir boyut kazanmasına ve 20. yüzyılın sosyal ve ekonomik bir olayı olmasına neden olmuştur.

¹ Hasan Olalı, **Turizm Dersleri**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1978, s. 18.

² Rocco M. Angelo ve Andrew N. Vlademir, **An Introduction to Hospitality Today**, Educational Institute of the AH&MA, East Lansing, Michigan, 1994, s. 1.

³ Tunca Toskay, **Turizm Olayına Genel Yaklaşım**, Der Yayınları, İstanbul, 1989, s. 19.

Turizm olayı ile ilgilenenlerin, konuya yaklaşım açıları ve önem verdikleri unsurların farklı olması, turizmin değişik tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Değişik dönemlerde, turizmin farklı yönleri ele alınarak farklı tanımlar yapılmıştır. Bazı araştırmacılar, turizmin ekonomik boyutundan söz etmiştir. Ancak, tanımların birçoğunda, turizm, genellikle dar anlamda ele alındığında, yalnızca seyahatlerden oluşan bir tüketim olayı olarak görülmüştür. Oysa statik ve dinamik faktörleri içeren turizm, sosyal bir olay ve endüstri olarak tüm yönleri ile değerlendirildiğinde, şu şekilde tanımlanabilir.

“Turizm”, insanların sürekli kontlarının bulunduğu yer dışında sürekli olarak yerleşmemek, sadece para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç izlememek üzere, serbest bir ortam içinde, iş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlence, kültür, deneyim kazanma, snobik amaçlar ile veya dost akraba ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi nedenler ile kişisel veya toplu olarak yaptıkları seyahatlerden, gittikleri yerlerde 24 saati aşan veya o yerin bir konaklama tesisinde en az bir gece süre ile konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan bir tüketim olayı, sosyal bir olay, ağır ve bütünleşmiş bir hizmet ve kültür endüstrisidir”⁴.

Turizme katılan turizm olayını yönlendiren turist ise, kendi ülkesi veya oturduğu ülke dışında bir ülkeyi sadece para kazanmak amacı olmaksızın ziyaret eden kişidir⁵. Daha kapsamlı bir tanım ile turist, “turizm tanımındaki özelliklere uygun olarak, belirtilen sebeplerin etkisi ile belirli bir süre için seyahat eden, ziyaret ettiği yerde 24 saatten fazla kalan veya ülkenin bir konaklama tesisinde en az bir gece kalan, mali gücü, zamanı ve maddi kapasitesi sınırlı olan, rahatına düşkün, geleneklerini koruyan, temizlik ve vasat konfor arayan, maceraperest olmayan insandır”⁶. 1963 yılında Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu ve Kamu Turizm ve Seyahat Konferansında seyahat edenlerin sınıflandırması yapılarak, kimlerin turist sayılabileceği belirtilmiştir. Turizmin

⁴ Hasan Olalı, **Turizm Dersleri**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1978, s. 25.

⁵ Ergün Goksan, **Turizmoloji**, Ugur Ofset Matbaası, İzmir, 1978, s. 26.

⁶ Hasan Olalı ve Alp Timur, **Turizm Ekonomisi**, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1988, s. 40.

yukarıda yapılan tanımı çerçevesinde taşıdığı özellikler aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir⁷.

1. Turizm her şeyden önce, insanların belirli bir süre için değişik amaçlarla yaptıkları seyahati ve konaklamayı kapsamaktadır;
2. Turizm, insanların kendi konaklama yerleri dışında sürekli yerleşme amacı gütmemek üzere yaptıkları seyahat ve geçici konaklamaları kapsar;
3. Turizm para kazanma amacına dönük bir mesleki faaliyette bulunmamak üzere yapılan seyahat ve konaklamalardan oluşur. Çünkü turizmin esas amacı para kazanmak değil, bir tüketim olayı oluşturmaktır;
4. Turizm, serbest bir ortam içinde yapılan harekettir. Turizmde seyahat edilecek yer, seyahat aracı, konaklama yeri serbestçe belirlenir;
5. Turizm, insanların iş, merak, din, sağlık, dinlenme, kültür, snobik ve benzeri amaçlarla, dost ve akraba ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi sebeplerle yaptıkları seyahat ve konaklamaları kapsamaktadır;
6. Turizm, insanların kişisel ve toplu şekilde yaptıkları seyahat ve konaklamaları kapsar;
7. Turizm, bir yandan seyahatin oluşturduğu dinamik elemanı, diğer yandan gidilen yerde 24 saati veya bir gecelemeyi aşan konaklamaların oluşturduğu statik

⁷ Olalı ve Timur, s. 36-40.

elemanı kapsar. Geceleme veya 24 saati aşan konaklama, turizmin asıl yönlendiğı tüketim amacının gerçekleşmesi için zorunludur;

8. Turizm olayı, toplum içinde meydana gelen sosyal bir olaydır. Turizmin sürekli var olması, ona objektif bir nitelik kazandırır. Aynı zamanda, ölçülebilir olması nedeniyle, turizm, bir miktar olaydır;

9. Turizm olayı, sadece seyahat ve konaklamalardan oluşmamaktadır. Seyahat ve konaklamaların ortaya çıkardığı bütün kurumlar, işlemler, davranışlar, faaliyetler bu kavram içinde yer almaktadır. Bu nedenle, turizme, endüstri gözüyle bakmak gerekmektedir. Turizmin bir endüstri olmasını kanıtlayan nedenler aşağıdakilerdir:

1) Turizm öncelikle, ağır bir endüstridir. Turizm sektörü son derece çeşitli ve büyük yatırımlar gerekmektedir. Turizm, bütünleşmiş bir endüstridir. Turizmin statik unsurunu oluşturan konaklama, yiyecek-içecek, eğlence ve rekreasyon gibi tamamlayıcı hizmet sunan yatırımcı elemanlar ile arz teşkilatını oluşturan turizm aracıları, ulaştırma teşebbüsü gibi elemanlar arasında birbirine destek ve yardımcı olacak şekilde bir bağın kurulması gerekmektedir. Bu bağın hedefi, ağır endüstriyle bütünleşme yolu ile kitle tüketim yaratacak ve yatırım kapasitelerinden yararlanma oranını arttıracak toplumsal bir hareket ve buna süreklilik kazandırmaktır,

2) Turizm bir hizmet endüstrisidir. Turizm sektörünün üretip pazarladığı ürün hizmettir,

3) Turizm bir kültür endüstrisidir. Turizm değişik kültürler arasında bir diyalog kurmakta, kültürleri de birbirine yaklaştıran bir fonksiyonu yerine getirmektedir.

Seyahat eden insanlar için ruhsal ve kültürel bir değişme ve yarar sağlamaktadır. Ayrıca, turizm, bir ülkenin kültürel varlığını tanıtmanın da bir aracıdır⁸.

Seyahat ve konaklamayı içeren elemanlar ile turizm olayı, günümüzde, ülke ekonomilerine olan katkısı ile gelişmekte olan ülkelerin vazgeçemedikleri bir endüstridir. Öte yandan, uluslararası turizm hareketlerinin geleneksel turistik yörelerden, yeni yörelere doğru kaydığı ve giderek arttığı görülmektedir. Bu nedenlerle, turizm, 2000'li yıllarda da ülkelerin ekonomik ve sosyal hayatlarında önemli bir faktör olarak incelenmeye ve yer almaya devam edecektir.

1.1.2. Turizmin Gelişimi

Her sosyal davranış ve kurum gibi turizm de tarih içinde bir şekilde gelişmiştir. Bu gelişmenin hızlanması özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmektedir. Bu hızlanmanın sebeplerinden en önemlisi de teknolojinin gelişmesidir. Buharlı gemi ve demiryollarının her tarafta eski ulaştırma araçlarının yerine geçmesi mesafeyi kısaltmıştır, seyahat giderlerini azaltmıştır. Böylece yalnız çok zenginler değil, orta sınıf sayılabilecek insanlar da seyahat etme imkanını elde etmişlerdir. Karayolu ulaştırmasının gelişmesi, kısa mesafelerde kitle taşımacılığı ve yöresel turlarda taşıma amaçlı kullanılan otobüsler de turizmin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Otomobillerin ulaşım aracı olarak devreye girmesi ve yaygınlaşmaya başlanmasından sonra, I. Dünya Savaş'ının hemen ardından uçaklarda ulaşım da kullanılmaya başlamıştır. Bunu sonucunda demiryolu ve denizyolu ulaşımı bu gelişmeden olumsuz yönden etkilenmiştir⁹.

⁸Olalı ve Timur, s. 41.

⁹Orhan İçöz, **Seyahat Acentaları Yönetimi ve Tur Operatörlüğü Yönetimi**, Eda Matbaası, Ankara, 2003, s. 19.

“Uluslararası turizmin gelişmesi ile havayollarının gelişimi bir biri ile bağlantılı olmuştur. 1960’lı yıllarda turizm hareketleri havayolu ulaşımı sayesinde büyük artış göstermiştir. Havayolu teknolojisindeki gelişmeler, jet uçaklarının, geniş gövdeli uçakların kullanımı ve ucuz petrol de uluslararası havayolu ulaştırmasını olumlu yönde etkilemiştir”¹⁰.

“Bu dönemde charter, diğer deyişle, tarifesiz uçak seferlerinin devreye girmesi havayolunu ucuzlatmış ve potansiyel talebin fiili talebe dönüşmesinde önemli rol oynamıştır”¹¹. Teknolojinin gelişimiyle haberleşme alanında da büyük ölçüde gelişmeler gözlenmiştir. Başka bir önemli gelişme olarak kredi kartlarının yaygınlaşmasını gösterebiliriz. Tüm bunların sayesinde insanların para harcama olanakları önemli derecede artmıştır.

İnsanların turizm olayına katılabilmesi için boş zamanlarının olması önemli faktördür. Bu yüzden çalışma saatlerinin gittikçe kısılması ve buna bağlı olarak boş zamanların artış göstermesi turistik faaliyetlerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Seyahatlerde bireyler açısından diğer önemli faktör gelir faktörüdür. İnsanların boş zamanlarının artışı ile birlikte harcanabilir gelirlerin de artması onların daha rahat tatil ve seyahatlere katılmasına yol açmaktadır.

Son yıllarda turizmin aşırı hareketlenmesini etkileyen faktörlerden birisi de uluslararası politik arenalardaki global değişikliklerdir. Bunlar; Sovyetler Birliğinin dağılımı, Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesi, büyük zenginlikler sahip olan Hong Kongun İngiltere sömürgesinden kurtulması ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin içine

¹⁰ İçöz, s. 20.

¹¹ Şükrü Yarcın, **Seyahat Endüstrisinin Yapısı**, Bağaziçi Üniversitesi Matbaası, 1994, s. 78.

alınması. Avrupa Birliği ülkelerinin vatandaşlarının ortak pasaport kullanılması ve bu vatandaşlar için ülkelerarası sınırın kaldırılmasıdır¹².

1.1.2.1. Turizmin Gelişimine Yönelik Turizm Politikaları

“Turizm politikası, turizmden sağlanan ekonomik, sosyal ve kültürel kazançların en yüksek düzeye çıkarılmasını ve maliyetleri ise en aza indirmeyi amaçlayan dinamik bir politikadır. Politikanın dinamik karakteri; turizm sektörünün ülkenin koşullarından soyutlanamamasını ve koşullar değişikçe değişen verilere göre, önerilerin ve önlemlerin değişeceğini, böylece uygulamalara bilinçli bir esnekliğin getirilmesini ifade eder”¹³.

Bu gün ekonomik ve sosyal gelişme karşısında, turizm politikası; bir ülkenin tüm insanlarına turizme katılarak maddi ve manevi dinlenme olanaklarını sağlamak, çevreyi koruyarak turizm ihtiyaçlarının karşılanması için gereken en uygun alt ve üst-yapıyı kurmak amacı ile kamu yönetiminin turizm alanına dolaylı veya dolaysız her türlü müdahalesini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, turizm politikası örgütlenmiş toplumlarda, özellikle devlet tarafından turistik gelişmenin gidişine bilinçli bir şekilde müdahale etmektedir. Bu müdahalenin temel hedefleri şöyle özetlenebilir¹⁴:

1. Turizm politikası, turizmin arz ve talep yönündeki ve mevcut koşulların ıslahını gerektiren nedenleri belirler.

2. Turizm politikası, turizm alanında uygulanmakta olan ve önerilen müdahalelerin, alınacak önlemlerin yapacağı etkileri araştırır.

¹² Angelo ve Vlademir, s. 4.

¹³ Olalı ve Timur, s. 316.

¹⁴ Olalı ve Timur, s. 317.

3. Turizm politikası, turizmin gelişmesi için yeni hedefler, araçlar ve olanaklar ortaya koyar.
4. Turizm politikasının hedefi ekonomiktir ve turizmin sağladığı ekonomik yararları en yüksek düzeye çıkarmayı hedefler.
5. Turizm alanında psikolojik ve sosyal engelleri, çelişik fikir ve davranışları frenler.
6. Turizm alanında sağlam ve güvenilir meslek kuruluşlarının oluşmasını özendirir, destekler, böylece turizm endüstrisinin değişik alanlardaki faaliyetlerinin tatmin edici şekilde sürdürülmesini ve oto kontrolü sağlar.
7. Turizmin uluslararası piyasaya girmesine yardımcı olur.
8. Turizm sektörünün aşırı duyarlılığından, zaman ve mekan bakımından yoğun karakterinden doğan milli kayıpları, sorunları kısmen önler.
9. Turizmin yarattığı dışsal ekonomilerin olumlu yönlerini geliştirip, genel ekonomi politikası içinde sektörün düzenli ve dengeli gelişmesini sağlar¹⁵.
10. Turizmin sağlık, dinlendirici, kültürel fonksiyonlarından mümkün olduğu kadar daha çok bireyi yaralandırır.

¹⁵ Hasan Olalı, S.Selçuk Nazilli, E.Nilgün Kırıcıoğlu, Mehmet Sümer, **Dış Tanıtım ve Turizm**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt:3,Sayı:2, 1983, s. 321.

11. Turizme sanayileşme yoluyla kalkınmanın bir alternatifi olarak bakılmasını önler, tahmini eylemleri durdurur, turistik kapitali sistematik bir şekilde korur ve işletir¹⁶.

1.1.2.2. Turizm Gelişimine Yönelik Yatırımlar

Turizm yatırımları; alt yapı yatırımları, konaklama tesisleri yatırımları ve diğer hizmet tesisleri yatırımları olmak üzere üç ana grupta toplanabilir¹⁷;

1. Alt Yapı Yatırımları; Bunlar; genellikle merkezi veya bölgesel kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilen yol, liman, köprü, havaalanı gibi alt yapı tesisleri ve su, elektrik, kanalizasyon ve telekomünikasyon gibi temel hizmetlere dönük yatırımlardır. Bu yatırımların gerçekleştirilmesinde temel amaç doğrudan turizm endüstrisini geliştirmek olmamakla beraber, alt yapının varlığı ve yeterliliği turizmin gelişmesini önemli ölçüde olumlu yönde etkiler.

2. Konaklama Tesisleri Yatırımları: Turizm olayına katılarak sürekli yaşadığı yerlerin dışına çıkan kişilerin geçici olarak konaklama ve geceleme gereksinimlerini karşılamaya yönelik otel, motel, pansiyon, kamping, tatil köyü ve benzeri yataklı tesislere yapılan yatırımlardır. Bunlar turizm üst yapı yatırımlarının en önemli kısmını oluştururlar. Turistin belirli, bir bölgeye çekilebilmesi ve ekonomik bir faydanın yaratılabilmesi için konaklama tesislerinin gerekliliği açıktır.

3. Diğer Hizmet Tesisleri Yatırımları: Alt yapı ve konaklama dışında kalan ve turistlerin yeme içme, eğlenme, spor yapma, alışveriş gibi gereksinimlerini

¹⁶ **Turizm Politikasının Tanımı**, 03.06.07, <http://www.frmtr.com/halkla-iliskiler-turizm-ve-insan-kaynaklari-ulasirma/1024626-turizm-politikasi.html> (08.05.2008).

¹⁷ Öcal Usta, **Genel Turizm**, Anadolu Matbacılık, İzmir, 2002, s. 185.

karşlamak üzere kurulan lokanta, gazino, kafeterya, çay bahçesi, yüzme havuzu, spor tesisleri, plaj, eğlence yerleri, dans ve oyun alanlarına yapılan yatırımlardır. Bunlar, konaklama tesisleriyle bütünleşik olarak veya onlardan bağımsız olarak kurulabilir ve işletilebilir.

Turizm yatırımı derken öncelikle alt yapı, konaklama ve yan hizmet tesislerinin kurulması veya gerçekleştirilmesi göz önünde bulunduruluyor. Ancak, mevcut alt yapının ve turizm tesislerinin genişletilmesi için yapılan yatırımlar ve turizm ürünlerinin üretim ve satışının kolaylaştırılması amacıyla yapılan harcamalar da turizm yatırım kapsamına dahil edilmektedir.

1.2. AZERBAIJAN TURİZMİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Azerbaycan çok zengin bir potansiyele sahiptir. Gerek doğal ve tarihi zenginlikleri, gerekse iklim koşulları. Uygun turistik tesis eksikliği, dış ülkelerdeki tanıtma faaliyetlerinin yetersizliği ve devam eden Dağlık Karabağ sorunu gibi engellerin ortadan kaldırılmaması, Azerbaycan'ın tarihinden ve coğrafi konumundan kaynaklanan şansın yeterince değerlendirememesine neden olmaktadır.

1.2.1. Azerbaycan Turizminin Tarihsel Gelişimi

Yüzyıllardan beri, seyahat eden insanların ilgisini yoğun bir biçimde üzerine toplayan Azerbaycan'da turizm ile ilgili çalışmaların başlangıcı yaklaşık 80 yıl öncesine dayanmaktadır.

Azerbaycan'da organize edilmiş turizm ve seyahatlerin tarihi 1932 yılına dayanmaktadır. O tarihte “ Proleter Turizmin ve Seyahatlerin Umum İttifak Gönüllü Cemiyeti” adındaki turizm örgütü Bakü'deki şubesi ile faaliyete girmiştir. Bu şubenin

kurulmasında amaç, köylü ve işçi kitleleri arasında turizm ve seyahat faaliyetlerini geliştirmekle beraber, onun siyasi önderliğini güçlendirmektir¹⁸.

1934 yılında Bakü'deki "İnturist" otelinin faaliyete başlaması ile ilgili Umumittifak İnturist Sehimdar Cemiyeti'nin (A.Ş) Bakü şubesi de faaliyete girmiştir. Bu şube yabancı misafirleri kabul edip, yerleştirmek ve turistik hizmet sunmak gibi hizmetler sunmaktaydı. Diğer bir deyişle eski SSCB'ye (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği) gelip Azerbaycan'ı görmek isteyen kişileri ağırlamak hizmetini de kapsamaktadır¹⁹.

SSCB'nin Merkezi İcra Komitesinin 7 Nisan 1936 tarihli kararına dayanarak, ülkede turizm ve seyahat faaliyetleri "Umumittifag Hemkarlar İttifakının" Merkezi Şurasına devredilmiştir. Buna bağlı olarak "Proleter Turizmin ve Seyahatlerin Umumittifak Gönüllü Cemiyeti" faaliyetini sona erdirmiş ve UHİMŞ (Umumittifak Hemkarlar İttifakları Merkezi Şurası) Azerbaycan sisteminde Turizm ve seyahat Dairesi faaliyete başlamıştır²⁰. Bu değişikliklere bağlı olarak 1936 yılında Azerbaycan Merkezi İcra Komitesi'nin Proleter Turizmi ve Seyahat Dairesi oluşturulmuştur.

1937 yılında Azerbaycan Hemkarlar İttifaklar Şurasının Turizm ve seyahat Dairesinin yerine Umumittifak Hemkarlar İttifakları Merkezi Şurasının Azerbaycan yetkili temsilciliği oluşturulmuştur. Bakü'de bir turist kampı, Hacikend'de "Turist Evi" ve Göy-göl sahilindeki turistik kamp temsilciliğe devredilmiştir²¹.

18Cabir Memmedov ve Sabir Rahimov, **Turizm ve Onunla Elageli Sahelerde İşledilen Termin ve Anlayışların İzahlı Lüğeti, Ganun Neşriyatı**, Bakı, 2009, s. 7.

19 İlham Jafarov, **Azerbaycan Turizm Potansiyelinin Değerlendirmesi ve Turistik Ürün Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, s. 23.

20 Mammedov ve Rahimov, s. 13.

21 Mammedov ve Rahimov, s. 16.

Sonraki yıllarda Azerbaycan'ın turizm ve seyahat sektöründe belirli değişiklikler ve yenilikler olmuştur. Turizmin maddi tabanı yıldan yıla genişlemiş, vatandaşların dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak için turistik trenler, nehir botları, Hazar Denizi'nde gemi gezisi gibi yeni hizmet türleri ortaya çıkmıştır.

1963 yılında Bakü'de bir Turistik kulüp, Nabranda "Hazar" turist kampı; 1965 yılında Bakü'de, iki yıl sonra ise Gence, Lenkeran, Sumgayıt, Naftalan ve Bakü'nün Merdakan kasabasında seyahat büroları açılmıştır. 1970 yılında Zagatala'da, 1972 yılında Şuşa'da, 1975 yılında Gebeleda ve Haçmaz reyonunun Nabran kasabasında "Dostluk" adında turistik kamplar; Bakü'de ise "Karabağ" oteli açılmıştır. Ayrıca, aynı yıllarda Hankendi (1971) ve Mingçeçevir'de (1972) seyahatler ofisleri açılmıştır.

Bu yıllarda iç turizm genişlendirilmesine de önem verilmektedir. Dış turizmin maddi ve teknik tabanın genişlendirilmesi amacı ile 1973 yılında Bakü'de, hala da Azerbaycan'ın en büyük otelcilik işletmesi olan 1042 yataklı "Azerbaycan" oteli açılmıştır. 1978 yılında Inturist Sehmdar Cemiyeti'ne 200 yataklı konforlu odalara sahip "Moskova" oteli eklenmiştir.

Diğer ülkelerde faaliyette bulunan gençler örgütleri ile turist değişimini genişlendirmek amacı ile 1959 yılında Bakü'de "Sputnik" (Uydu) adı altında uluslararası gençlik turizm ofisi açmıştır. Bir süre sonra Bükün'ün Zagulba kasabasındaki gençlik kampı "Sputnik" gençlik örgütüne verilmiş ve kamp modernleştirilerek "Uluslararası Gençlik Turizmi Merkezi"ne çevrilmiştir. Yabancı turistlerin ağırlanması için 1978 yılında Şeki'de 17. yüzyıla ait kervansarayda çalışmalar yapılmış ve 100 yataklı turistik tesis haline getirilmiştir. Bu çalışmalar sayesinde

Azerbaycan’da aktif dış turizm gelişmeye başlamış ve cumhuriyet sınırları içinden geçen uluslararası turistik güzergâhların sayısı artmıştır²².

1980 yılında itibaren Azerbaycan turizminin ünü yıldan yıla yayılmış ve bu hizmet sektörü ülke halkının yaşamına dahil olmuştur. O yıllarda Azerbaycan’ın turizm ve seyahat örgütleri SSCB’nin 170’ten fazla ilin aynı dalda çalışan örgütleri ile temasta bulunmuştur. Hemkarlar İttifakları aracılığı ile Azerbaycan’a gelen yabancı turistlere kaliteli hizmet sunmak amacı ile “Bakü Dış Turizm Bürosu” açılmıştır.

Kabul edilmiş programa dayanarak 1990 yılına kadar 7700, 2000 yılına kadar ise 21300 yataklık çeşitli turistik tesislerin yapılıp kullanılmaya başlanması hedeflenmiştir. İlk aşamada yapılması düşünülen tesislerin % 70’i (5300 yatak) Hazar sahillerinde; %30’u ise (2400 yatak) Azerbaycan’ın diğer bölgelerinde oluşturulması amaçlanmıştır. Geniş ve kapsamlı turizm programına göre Hazar sahillerinde, daha doğrusu Kuzey Apşeron’da Nardaran kasabası ve Haçmaz rayonunun Nizoba köyünün yakınlarında, Gilezi-Zarat bölgesinde yeni turistik kamp ve tesisler yapılması amaçlanan diğer faaliyetlerden bazılarıdır²³.

Söz konusu amaçların gerçekleştirilememesi Azerbaycan turizminin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Özellikle, on yıldan fazla savaş ortamında bulunulması amaçların gerçekleştirilememesindeki en önemli engeldir. Azerbaycan Ermenistan ihtilafı başka sektörlere olduğu gibi, turizme de büyük zarar vermiştir.

Turizm uzmanlarına göre, Azerbaycan turizmi en yüksek gelişme seviyesine 1987 yılında ulaşmıştı²⁴. O yıl içinde Azerbaycan’a dış ülkelerden 50 bin, Sovyetler Birliği’nin değişik bölgelerinden ise 250 bine yakın turist gelmiştir. Turizm ve Seyahat

22 Jafarov, s. 26.

23 Mammedov ve Rahimov, s. 10.

24 Fikret Nuriyev, Azerbaycan Büyük Turizm Potansiyalına Malikdir, **Ülfet Gazetesi**, Cilt:7, Sayı: 1, Bakı, 11.01.2005, s. 4.

Bürolarını düzenledikleri turlara ise 2,5 milyondan fazla insan katılmıştır. Aynı yıl içinde Azerbaycan vatandaşlarından 10 bin kişi yurtdışında, 300 bin kişi ise SSCB'nin sınırları dahilinde turizm amaçlı seyahatlere katılmıştır. Azerbaycan'a turist akınının yoğunlaşmasından dolayı Lenkeran ve Mingəçevir illerinde 300'er, Şuşa'da ise 200 yataklı yeni otellerin yapımına başlanmıştır.

Turizmin daha da geliştirilmesine önem veren turizm örgütleri adlı hatlara katılan turistlere daha iyi hizmet sunmak amacı ile Ağdam rayonunda “ Şah –Bulağ” turistik kampının açılmasını sağlamıştır²⁵.

1985-86 yıllarında Nahçıvan, Gence, Hankendi, Sumgayıt, Mingəçevir, kentlerinde açılmış turistik kulüplerin işleri bir hayli gelişmiş, 1986 yılında Bakü'de 948 yataklık “Apşeron” oteli açılmıştır. Nabran yakınlarındaki “Hazar” ve “Dostluk” turistik kamplarının maddi ve teknik altyapısı genişletilmiş ve güçlendirilmiştir.

1987 yılında Azerbaycan' da 1837 turizm danışma ofisi açılmıştır. Söz konusu ofislerde 124 binden fazla insan istihdam edilmiş, yalnız 1987 yılı içinde hafta sonu turları ile Azerbaycan dahilinde 375 bin kişi turizm faaliyetlerine katılmıştır.

1988 yılında Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti'nde ve onun çevresinde çıkan olaylar sonucunda Azerbaycan'da yerli SSCB vatandaşları ve yabancı turistlerin hareketleri ve bu bölgelerde bulunan turizm örgütleri faaliyetleri bir süreliğine dondurulmuştur. Ermenilerin, Azeri Türklerine karşı uyguladıkları düşmanlık siyaseti Azerbaycan'a yüz binlerce mültecinin gelmesi ile sonuçlanmıştır. Azerbaycan

²⁵ Mammedov ve Rahimov, s. 10.

hükümetinin 16 Aralık 1988 tarihli kararı ile Ermenistan'dan kovulmuş Azeri Türklerinin, ülkenin turistik tesislerine yerleştirilmesine başlanmıştır²⁶.

Azerbaycan' da 1988-1989 yıllarındaki olayların sosyal ve siyasi çevrede olumsuz etkilerine rağmen, Azerbaycan'ın turizm ve seyahat örgütleri, SSCB'nin turizm ve seyahat örgütleri ile önceleri mevcut olan kişisel ilişkilerin korunması ve devam etmesi için büyük çaba harcamışlar, ancak buna rağmen Azerbaycan da dahil olmak üzere, özellikle Kafkas bölgesinde siyasi durumun belirsiz olması, turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir. 1990 yılının ilk çeyreğinden itibaren Azerbaycan'dan geçen umum ittifak ve uluslararası turistik güzergâhlar iptal edilmiştir.

Savaş durumu turizm sisteminde başka sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hemkarlar İttifakları sisteminde mevcut olan 10 turistik “tesisın iki tanesi işgal edilmiş arazilerde kalmış, diğerlerine ise mülteciler yerleştirilmiştir.

Dış turizmin devlet tarafından düzenlenmesini, ülke vatandaşlarına turistik amaçla yurtdışına gitmelerini ve yabancıların Azerbaycan'a gelmelerini; bakanlık, idare ve büroların dış turizm alanında işbirliği çerçevesinde faaliyetlerini sürdürebilmeleri amacı ile 1991 yılının Eylül ayında “Dış Turizm Baş Dairesi” faaliyetini sona erdirmiş, onun yerine Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kuruluna bağlı yürütülen “Dış Turizm Şurası” oluşturulmuştur.

Avrupa ve Asya'nın kesiştiği yerde yerleşmesine rağmen, Azerbaycan bu dönemde dünya turizm pazarından küçük bir pay almış ve bu durum yıllarca değiştirilememiştir. Ülkenin payına düşen turist sayısı 1995 yılında dünya turizminin

²⁶ Ziya Bünyadov, **Azerbaycan Tarihi**, Azerbaycan Devlet Basımevi, Baki, 1994, s. 92.

%0,007, 1996 yılında %0,003, 1997 yılında %0,004, 1998 yılında %0,003 ve 1999 %0,002 olarak gerçekleşmiştir²⁷.

Turizm gelişimini engelleyen faktörler konaklama ve ulaşım büyük zarar vermiş ve hala izleri görülmektedir. Buna göre, 1999 yılında ülkenin en büyük oteli olan “Azerbaycan” otelinin 1042 yataklık kapasitesinin %8’i “Cenub” otelinin ise 948 yataklık kapasitesinin sadece %4,5’i doldurulabilmiştir²⁸.

1992 yılından başlayarak Azerbaycan, Türkiye Cumhuriyeti, Büyük Britanya, Çin, Pakistan, Polonya, Avusturya, İspanya, İtalya, Fransa, Romanya, İran ve BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkeleri ile turizm alanında işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, ortak proje, personel eğitim, sergi, kongre, konferans ve diğer etkinlikleri kapsamaktadır²⁹.

Azerbaycan, Kafkas Dağları, ovaları, nehirleri, gölleri, 825 km.lik Hazar Denizi sahil şeridi, zengin mineral suları, birçok iklim tipinin bir arada yaşanması ve zengin tarih hazinesi ile turizm potansiyeli oldukça yüksek bir ülkedir³⁰. Azerbaycan Kafkasya Bölgesinin güney doğusunda 38°24'-41°54' kuzey enlemleri ile 44°46'-50°50' doğu boylamları arasında 86.600 km²’lik bir alanda yer almaktadır. Doğusunda Hazar Denizinin yer aldığı Azerbaycan’ın, kuzeyinde Rusya Federasyonu (Dağıstan Özerk Cumhuriyeti), kuzeybatısında Gürcistan, batısında Ermenistan, güneyinde İran ve güneybatısında Türkiye yer almaktadır (Şekil 1).

²⁷ DTO, International Tourist Arrival by Country of Destination, http://www.photius.com/rankings/tourism_2001.pdf . (08.05.2008)

²⁸ İbrahim Şenel, **Azerbaycan Ülke Raporu**, İktisadi Geliştirme Yayınları, Baki, 2007

²⁹ GSTB **Azerbaycan’ın Turizm Sazışları** Turizm Yenilikleri Gazetesi, Sayı 01(44) (6411) Baki 2007, s. 8.

³⁰ Kutup ve ekvator iklimleri hariç diğer tüm ılıman iklim şartları Azerbaycan’da görülmektedir.

Şekil 1. Azerbaycan İdari Bilimler Haritası

Kaynak: Z. Eminov, Azerbaycan'ın Fiziki ve İktisadi Coğrafiyası, Azerbaycan Elimler Akademiyası Coğrafiya İnstitutu Basımevi, Bakü, 2002

Azerbaycan'da dünyanın çeşitli bölgelerinde görülen 11 iklim tipinden 9'nun bulunması, dinlenme ve sağlık turizmi için en iyi koşulları sunmaktadır.

Azerbaycan aynı zamanda Kafkaslar bölgesinde yıllık güneşlenme süresi en uzun ülkedir. Bununla beraber Azerbaycan'ın yüzey şekilleri de çok farklılık göstermekte

olup, yükselti basamakları -28 m ile 4466 m arasında değişmektedir. Böylece ülkenin farklı rölyef şekillerine sahip olması da, turizm açısından çok çeşitli doğal rezervler barındırmaktadır. Bunlara örnek olarak, paleontolojik bakımdan önemli fosilli kayalar, yüksek şelaleler, nadir ağaç türleri, relik ve endemik bitki türleri, göçmen kuşların kışlak alanları gösterilebilir. Ayrıca Azerbaycan'da 1000 kadar mineral su kaynağı vardır. Bu şifalı sular yanında volkan çamurları, tuzlu göl tedavi çamurları, tedavi özellikli petroler (Naftalan), tedavi olmak, sağlığını korumak veya dinlenmek isteyenlere bu olanağı sunmaktadır. Öte yandan, Azerbaycan'ın yüksek rölyef alanlarına (Büyük Kafkas, Küçük Kafkas ve Talış Dağları) sahip olması dağ ve av turizmi yönünden yüksek potansiyel arz etmektedir. Kısacası Azerbaycan'da turizm etkinlikleri oldukça çeşitli olup, ancak bu çeşitliliğin etkin bir şekilde kullanılarak ülke ekonomisine katkı sağlayabilen bir sektör haline getirilmesi beklenmektedir³¹.

1.2.2. Azerbaycan Turizminin İç ve Dış Turizm Durumunun Analizi

Azerbaycan'da pasif turizm gelişmiştir. Diğer bir deyişle ülkeden dışarıya turistik amaçla gidenlerin sayısının gelenlerden az olduğu görülmektedir. Dış turizmin gelişme eğilimleri aşağıdaki gibidir:

1. Ülkede faaliyet gösteren ve dış turizm ile meşgul olan firmaların %90'a yakın bir kısmı pasif turizm konusunda uzmanlaşmıştır³².
2. Dış turizmin gelişmesinde ticaret amacının üstünlük teşkil etmesi, ülkeye gelen ve ülkeden giden turistlerin % 60-70'i ticaret amacı taşımaktadır³³.

³¹ Sabir Rahimov, **Turizm Azerbaycan İktisadiyatında Verimli Sahaya Çevrilebilir**, Azerbaycan Gazetesi, Cilt;4,Sayı5, 27 Sentyabr 2009, ss.5-6.

³² Mammedov, Rahimov, s. 12.

³³ A.A.Salmanov ve V.S. Dergehov, **Büyük İpek Yolunun Azerbaycan'da Turizmin İnkişafındaki Rölü ve Neft Siyaseti İle Alakası**, Azerbaycan Respublikası İktisadiyat Nazirliyi-İktisadi İslahatlar Merkezi, Azerbaycan'da İktisadi İslahatların Hayata Geçirilmesi Hüsusiyyetleri ve Problemleri, Elmi Eserler Toplusu, I Burakılış, Baki, 2001, s. 130.

Turistik seyahatlerin bu özelliği ülke halkının seyahat coğrafyasını da belirlemiştir. Genel olarak bunlar; İran, Türkiye, Rusya gibi ülkelerdir. Buna ilaveten Avrupa’da Kıbrıs, Almanya, İtalya, Polonya, Asya’da ise Hindistan, Pakistan, Suriye gibi ülkeler bu kapsama girmektedir³⁴.

3. Ülkede aktif turizm gelişimi: Ülkede aktif turizm yavaş yavaş gelişim göstermektedir. Azerbaycan’da Devlet İstatistik Komitesi verilerinde turizm ile ilgili veriler düzenli yer almamaktadır. Bu zamana kadar turizm istatistikleri tutulmamıştır.

4. Ülkede Av Turizminin gelişimi: Bugün av turizmi ile “Tur” turizm firması meşgul olmaktadır. Dış turizmin tetiklenmesinde önemli role sahip olan av hayvanları 50-1000 ABD doları olarak fiyatlandırılarak müşterilere teklif edilmektedir.

Ülkede petrol sanayisinin gelişmesi ticari amaçlı turizmin gelişmesine büyük bir destek sağlamaktadır. Petrol sanayisinin gelişmesi sonucunda ülkeye ticari amaçlarla gelenlerin sayısı artmıştır³⁵.

Azerbaycan’da aktif turizme katılan yabancıların özelliklerine bakıldığında; büyük çoğunluğu ekonomik ilişkilerden kaynaklanan yeni iş yerleri açmaya, iş anlaşmaları yapmaya yönelik iş gezileridir. Öte yandan eski dönemlere kıyasla turistik gezi ve ziyaretler de artmaktadır.

Azerbaycan’da iç turizmin gelişmesi ile ilgili kapsamlı incelemeler maalesef yoktur. Ancak Azerbaycan iç turizm ile ilgili aşağıdaki genel tespitleri yapmak

³⁴ P.M.Kasimov, “**Rınok Mejdunarodnogo Turizma Problemi i Perespektivi Razvitiya v XXI Veke**”, Azerbaycan XXI Yüzyıla Gırrerken Bilimsel Konfransın Dokumanları. II.Cilt, Bakı, 2007, s. 121-122.

³⁵ Salmanov ve Dergehov, s. 131.

mümkündür. Azerbaycan’da da iç turizmin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen birçok sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik nedenler vardır³⁶;

1. Seyahat Kültürünün Olmaması: Azerbaycan halkının turizm hareketlerine katılma alışkanlığının olmaması, turizm kavramına yabancı olması ve turistik amaçlı tüketimin büyük miktarlarda harcamayı gerektirdiğini düşünmesi.

2. Ekonomik sorunlar gelir düşüklüğü, yüksek enflasyon, turistik ürünün fiyatının yüksekliği gibi nedenlerden ötürü. Turizm işletmeleri, ülkeye yönelik dış turizm talebinin canlanması ile birlikte turistik ürün fiyatlarını tamamen dışa dönük olarak belirlemekte ve kendilerini sadece yabancı turistlere hizmet sunan işletmeler olarak tanıtmaktadır. Bunun sonucunda fiyatların yüksek olduğu düşüncesi ile yerli halk turizm işletmelerinden, özellikle de konaklama işletmelerinden uzaklaşmaktadır. Ayrıca turizm işletmelerinin yerel turistlerin özelliğine uygun kontenjan ve fiyat ayarlamaları yapmamaları orta ve düşük gelir gruplarının tatil ihtiyaçlarını karşılayamamalarına neden olmaktadır.

3. İç Turizm Pazarına Paket Tur Sunan Seyahat Acentelerinin Azlığı: Azerbaycan’da iç turizme yönelik tur düzenleyen seyahat acentesi sayısının az olması, üzerinde durulması gereken diğer bir sorunu oluşturmaktadır.

4. İkinci Konutların Yaygınlığı: Son olarak, günümüzde özellikle kıyı bölgelerde artış gösteren ikinci konutlar, kişilerin her yıl aynı bölgelere gitmelerine yol açmakta ve ekonomik anlamda turizm hareketlerine katılmalarına engel oluşturmaktadır. Çünkü söz konusu bu konutlar, kişinin o yörede turizm amaçlı tüketim yapmasını engellediği gibi, konut sahiplerinin sadece günlük yaşantılarını devam ettirdiği bir yer olma özelliğine sahip olmaktadır.

³⁶ Salmanov ve Dergehov, s. 133.

1.2.2.1. Uluslararası İlişkiler Kapsamında Azerbaycan'ın Yeri

Azerbaycan'da turizm alanında devlet siyasetini uygulayan Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm alanında uluslararası ilişkilerin oluşturulması ve geliştirilmesine özellikle  zen göstermektedir. Bundan başka Büyük Britanya, Mısır, Rusya Federasyonu, Avusturya, Kuveyt, Bahreyn, Birleşmiş Arap Emirlikleri, Macaristan, İsviçre, Japonya, Kore, İran, İsrail, Oman, Endonezya, Br ney, Malezya ve Tacikistan'la turizm alanında işbirliğine dayalı anlaşmaların ve projelerin hazırlanarak gözden geçirilmesi için ilgili devlet kurumlarına bařvurulmuřtur³⁷.

Azerbaycan Dünya Turizm  rg t , İslam Konferansı  rg t , Ekonomik İşbirliği  rg t , Uluslararası Ekonomik İşbirliği ve Geliştirme  rg t , Kara Deniz Ekonomik İşbirliği  rg t , GUAM  (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Özbekistan) BDT devletlerinin Turizm Konseyi ve diğer uluslararası ve bölgesel örgütler ile turizm alanında işbirliği yapmaktadır.

Güney Kore'nin başkenti Seul'da yapılan Dünya Turizm Teşkilatının 14. Genel Kurul toplantısında Azerbaycan'ın bu teşkilatın  yesi olması kabul edilmiřtir³⁸.

Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra turizm sektöründe işbirliği yapmak amacıyla birçok ülke ile anlaşmalar imzalamıştır. İlk anlaşma 2.11.1992 tarihinde Ankara'da Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanmıştır. Ayrıca aşağıdaki işbirliği anlaşmaları imzalanmıřtır³⁹:

³⁷ Sabir Rahimov, Turizm Azerbaycan İktisadiyatında Verimli Sahaya  evrilebilir, **Azerbaycan Gazetesi**, 27 Sentyabr 2009.

³⁸ Turizm Yenilikleri, No: 01(44), s.3.

³⁹ şenel, Azerbaycan  lke Raporu.

1. Çin : (07.05.1994, Pekin)
2. Pakistan : (10.04.1996, İslamabat)
3. Özbekistan : (27.05.1996, Bakı)
4. Kırgızistan : (Nisan1997, Bakı)
5. Polonya : (Ağustos 1997, Varşova)
6. İtalya : (25.09.1997, Roma)
7. Gürcistan : (09.11.1997, Bakı)
8. Ukrayna : (01.07.1998, Bakı)
9. Bulgaristan : (02.12.1999, Bakı)

5.11.1999 tarihinde Azerbaycan ile Rusya Federasyonu devletleri arasında 2000-2002 yılları arasında kültür, bilim ve eğitim alanlarında işbirliği amacıyla uzun süreli program kabul edilmiştir. Daha sonraki yıllarda Romanya, Kazakistan, Beyaz Rusya, Yunanistan, Moldavya, Katar de bu ülkeler arasına girmiştir. Ayrıca son 10 yılda Mısır, Avusturya, Kuveyt, Bahreyn, Birleşmiş Arap Emirlikleri, Macaristan, Makedonya, İsviçre, İsveç, Japonya, Kore, İran, Irak, Uman, Hırvatistan, Tunus, İsrail, Yemen, Endonezya, Arjantin, Meksika, Suudi Arabistan, Filipin, Tunus, Bruney, Malezya, Küba

ve Tacikistan’la turizm işbirliği hakkında anlaşmalar imzalanmıştır⁴⁰. Şu anda Azerbaycan 28 ülke ile turizm sektöründe işbirliği yapmak amacıyla anlaşmalar imzalamış durumdadır. Bunlarla birlikte Bakü’de Azerbaycan ile Büyük Britanya arasında “Azerbaycan’da Uluslararası Turizmin ve Dinlenme Sanayisinin Gelişimine Dair Niyet Protokol”ü imzalanmıştır.

Uluslararası ilişkiler kapsamında Azerbaycan devletinin turizm sektöründeki olumlu faaliyetleri kendisini gelen turistler ve turizm gelirindeki gelişmelerde göstermektedir.

Azerbaycan’a tatil amaçlı gelen kayda değer sayıda yabancı turist bulunmamaktadır. Bunda tatil turizmine imkân sağlayacak tesislerin az miktarda bulunmasının yanında hizmet kalitesinin düşüklüğü de etkili olmaktadır. Ayrıca Azerbaycan’da yerli ve yabancı turistlerin dinlenebileceği, tatil yapabileceği, doğadan, denizden ve güneşten istifade edebileceği modern tesisler çok azdır⁴¹. Ancak son yıllarda yapılan bir takım modern kamp ve tesisler sayesinde, turist sayısında az da olsa artışlar görülmeye başlanmıştır. Şöyle ki, 1996 yılında 203.270 kadar olan turist sayısı, 1998’de 483.163’e, 2000’de 680.909’a, 2002’de 793.345’e yükselmiş, 2003 ve 2004 yıllarında ise ülkeye gelen turist sayısı 1 milyonu aşmıştır (Tablo 1). Önümüzdeki yıllarda hedeflenen turist sayısı ise 2 milyon dolaylarındadır⁴².

⁴⁰ Turizm Yenilikleri, No.01(44), s.8

⁴¹ Şenel, Azerbaycan Ülke Raporu.

⁴² Mammedov ve Rahimov, s. 14

Tablo 1:Azerbaycan Turizmindeki Gelişmeler

Yıllar	Gelen Turist Sayısı	Turizm Geliri
1996	203.270	48.832
1997	305.830	285.083
1998	483.163	549.051
1999	602.047	649.800
2000	680.909	716.600
2001	766.992	906.000
2002	793.345	1.025.000
2003	1.066.290	1.450.000
2004	1.197.169	1.625.000
2005	1. 282.100	1.837.031
2006	1. 262.000	1.956.345
2007	1.323.700	2. 539.255
2008	1.898.900	2.906.342
2009	1.830.400	3.231.945
2010	1.962.900	3.437.458

Kaynak: ADİK, Azerbaycan Rakamlarda, <http://www.azstat.org/> (12.05.2010)

Önümüzdeki yıllarda turizmden daha fazla gelir beklenmektedir. Ancak, bu gelirlerin önemli bir kısmını Azerbaycan’a turistik amaçtan çok iş imkânlarını yerinde görmek ve tespit etmek amacıyla gelen yabancıların (iş adamlarının) bıraktığı dövizler teşkil etmektedir.

Azerbaycan’a gelen turistlerin ülkelerine göre dağılımı incelendiğinde; BDT kapsamında olan ülkelerle, komşu ülkeler olan Türkiye ve İran’dan gelenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Azerbaycan’a Gelen Turist Sayısı (2003-2010)

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BDT	132.151	263.780	288.438	628.299	743.068	288.438	628.299	743.068
İran	103.724	321.882	284.570	267.796	286.178	284.570	267.796	286.178
Türkiye	28.709	8.493	11.082	14.589	22.829	11.082	14.589	22.829
İngiltere	8.636	5.197	6.732	6.732	-	-	-	-
ABD	4.392	3.257	4.400	4.400	-	-	-	-
Almanya	3.456	3.283	3.321	3.321	-	-	-	-
İsrail	8.157	1.898	2.365	2.365	-	-	-	-
Pakistan	1.362	728	1.300	1.300	-	-	-	-
İtalya	162	482	550	550	-	-	-	-
Fransa	1.235	609	528	528	-	-	-	-
Hindistan	1097	431	789	789	-	-	-	-
Suriye	405	208	170	170	-	-	-	-
Kanada	503	93	120	120	-	-	-	-
Diğer	79.379	172.837	209.255	209.255	155.606	145.094	209.265	155.606
Toplam	680.909	766.992	793.345	793.345	1.066.290	1.332.701	1.898.939	1.830.367

Kaynak: ADİK, Azerbaycan Rakamlarda, <http://www.azstat.org/> (07.03.2010)

Bunları 1999 yılında gelen turistler bakımından sırasıyla Birleşik Krallık, ABD, Almanya, İsrail, Pakistan, Fransa, İtalya, Hindistan, Suriye ve Kanada izlemektedir. Gelecek yıllarda bu ülkelerden ve aynı zamanda diğer ülkelerden yeni gelecek olan turistlerle toplam turist sayısının artacağı düşünülebilir⁴³.

Önümüzdeki yıllarda turist sayısının artacağını düşünürsek, bu durum sonucunda turizmin ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacak bir sektör haline geleceğini söyleyebiliriz.

Turizmin ulusal ekonominin gelişmesine ve toplumsal refah düzeyinin yükselmesine yaptığı büyük katkılardan dolayı dünya genelinde olduğu gibi, Azerbaycan’da da uluslararası turizmden daha fazla pay elde etmek için büyük çaba harcanmaktadır.

⁴³ Şenel, Azerbaycan Ülke Raporu.

Ulusal ve uluslararası düzeydeki turizm; ekonomiyi, kültürü ve toplumu geniş boyutlarda etkileyerek beraberinde ülkeye çok yönlü yararlar sağlamaktadır⁴⁴.

Turizm ülkedeki işsizlik sorununun çözümüne de olumlu katkılarda bulunmaktadır. Sonuçta turizm, ülke ekonomisi açısından önemli gelir ve istihdam kaynağı oluşturmaktadır.

Azerbaycan da turizm potansiyelinin yüksek olmasına karşılık, turizminin değişim ve gelişimine engel olan başlıca bazı sorunlar vardır. Bu sorunlar aşağıda ana çizgileri ile maddeler halinde belirtilmiştir⁴⁵.

1. Tanıtım,
2. Ulaşım,
3. Eğitimli personel,
4. Modern tesislerin azlığı,
5. Gezi turlarının yetersizliği,
6. Birçok idari yerleşim birimlerinde turizm merkezlerinin olmaması,
7. Kış turizmi için gerekli alt yapının olmaması,

⁴⁴ Şenel, Azerbaycan Ülke Raporu.

⁴⁵ Kasimov, s. 5.

8. Turizm sektöründe yatırımcıların yetersiz destek görmesi,

9. Turizm tesis yatırımlarının yüksek maliyetli oluşumudur.

Sonuçta, ülke turizminin gelişmesini sağlamak ve turizm gelirlerini artırmak için, bu sorunların çözüme kavuşması gerekmektedir.

1.2.2.1.1. Büyük İpek Yolu Projesi'nin Azerbaycan'daki Rolü

Asya ve Avrupa arasında, şimdiye kadar el atılmamış turizm kaynaklarını işler duruma getirmek için DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), 1993'te Büyük İpek Yolu Projesi'ni geliştirmeye karar vermiştir. On iki bin kilometrelik yola ilişkin uzun vadeli projenin ana hatları 1994 yılında Semerkant'ta 19 ülke temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda belirlenmiştir. O tarihten beri de Azerbaycan'ın bu konudaki çalışma ve girişimleri sürmektedir. DTÖ ilk aşamada Azerbaycan orta Asya Cumhuriyetleri, Çin, Hindistan, Pakistan, İran, Türkiye ve Yunanistan arasında Büyük İpek Yolu Projesi'ni çeşitli yönleri konusunda ortak çalışma yapmasını, turizm işbirliği ve eşgüdümü ile hedefe yönelik eğitim ve bürokratik düzenlemeye gitmeyi amaçlamaktadır. Daha sonra ise, Büyük İpek Yolu'nun başladığı ve bittiği ülkeler yani Kore, Japonya, Güney Doğu Asya ve Arap ülkeleri ile Avrupa devreye sokulacaktır. Böylece çok yönlü ve çok ülkeli bir proje ortaya çıkacaktır. Bu amaca yönelik olarak şimdiye kadar Azerbaycan, Japonya, İran ve Türkiye'de toplantılar yapılmıştır⁴⁶.

8 Eylül 1998 tarihinde Bakü'de düzenlenen ve 32 ülke ile 12 uluslararası teşkilattan 150 temsilcinin katıldığı TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus-Asia) konferansı sonunda imzalanan yüzyılın en büyük ulaşım ve nakliyat anlaşmasıyla

⁴⁶ Z. Gasanov , “ **Proekt Velikogo Şelkovogo Putı ı Novşestva Turizma v Azerbaycane**”, Azerbaycan Respublikası Tahsil Cemiyeti, İpek Yolu II Respublika Elmi-Praktiki Konferansının Materyalleri, Baki, 20-22.12.2001.

İngiltere'den başlayarak Japonya'ya kadar uzanan yeni ulaşım koridoru resmen uygulanmaya konulmuştur. Bu proje ile yeni kara ve demiryollarının yapımı ve eskilerin modernizasyonu, köprü, sınır ve gümrük geçitlerinin yenilenmesi öngörülmektedir⁴⁷.

Uzmanların düşüncesine göre, projede öngörülen faaliyetlerin zamanında bitirilmesi için karayolları için 450 milyon ABD doları, denizyolları için 72 milyon ABD doları ve demiryolları için 125,5 milyon ABD doları olmak üzere toplam 647,5 milyon ABD doları miktarında finansal kaynağa ihtiyaç vardır⁴⁸. Azerbaycan'ın, Büyük İpek Yolu projesinin turist akınına artıracığı düşünülmektedir. Ülkenin görülmeye değer yerleri için buraya gelen turist kitlesinin artırılması yolu ile gelecekte turizmin devamlı geliştirilmesi sağlanabilecektir⁴⁹.

Büyük İpek Yolu'nun sunduğu fırsatlar, kültür turizm ile sınırlanmamaktadır. Büyük İpek Yolu, eko-turizm, macera turizmi ve komşu ülkeler arasında değişik turistik güzergâhların geliştirmesini de sağlayacaktır.

Bu projenin Azerbaycan sınırları içerisinde kalan bölümünde uluslararası standartlarda tesisler kurulmalı yabancı turistlerin ilgisini çekecek, memnun kalmalarını sağlayacak ortamın sağlanması gerekmektedir. Bu şartlar yerine getirilebildiği takdirde Azerbaycan sadece Kafkasya'da değil, bütün Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve Orta-Doğu ülkeleri arasında bir turistik merkez olma özelliğini kazanacaktır⁵⁰.

⁴⁸ Azerbaycan Data Network, **Azerbaycan ı Mejdunarodniy Transportniy Koridor “TRACECA”** Evropa- Kavkaz- Aziya, Sostavnaya Cast Velikogo Shelkovogo Puti, http://www.silkroad.az:8101/russian/General/body_general.html.

⁴⁹ A. Ahmedov, E. Hacıyev ve Z. Zamanov, **Mejdunarodniy Turizm**, Seda Basımevi, Baki, 2010, s.113.

⁵⁰ S.Hüseynov, E.Zengin, **Azerbaycan'da Turizm**, Elimi Konferans Materyalleri, 2008, s. 2.

1.2.2.1.2 Demir İpek Yolu Projesi BTK Bakü –Tiflis - Kars

Avrupa, Kafkasya ve Asya'yı birbirine bağlayan Tarihi ipek Yolu'nun yeniden canlandırılması anlamına gelen “Demir İpek Yolu”, yük taşımacılığı ve insan taşımacılığı alanında, Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan hızlı, güvenilir, çağdaş bir ulaştırma koridoru olacaktır. Demiryolu-denizyolu taşıma metodunun yaygınlaştırılmasıyla, kombine taşımacılığın gelişmesine imkân vererek bölgedeki liman faaliyetlerine ivme kazandıracak olması, BTK Demiryolu Projesi'nin bölge ülkelerine sağlayacağı önemli bir katkısıdır⁵¹. Dünyanın en büyük 100 projesi içerisinde yer alan demiryolu Bakü- Tiflis- Kars hattı 2008- de ihalesi yapıldı 2012 yılının sonunda hattın hizmete girmesi planlanıyor, hizmete girdiğinde, birçok mal bu ülkeler üzerinden dünya pazarına ulaştırılabilecek. Bakü – Tiflis – Kars Demiryolu hizmete girdiğinde, 1 milyon yolcu ve 6,5 milyon ton yük taşıması hedefleniyor 2034 yılında ise söz konusu proje hattı üzerine 3 milyon yolcu ve 17 milyon yük taşıma kapasitesi olacağı tahmin ediliyor. Bu bölgelerde kurulması planlanan lojistik üssü burada ticaret ile turizmi canlandıracak⁵².

1.2.3. Azerbaycan Turizminin Yatırım Olanakları

Bu günkü şartlarda turizm potansiyelini geliştirmek ve verimli yararlanabilmek için sermaye yatırımları aşağıda belirlenen biçimde uygulanmalıdır⁵³.

1. Yerli ve yabancı sermayenin mali imkanlarının rekreasyon potansiyelinden yararlanmaya yönlendirilmesi.

⁵¹ Mahmet Kasim Aslan, **Kars- Tiflis- Bakü Demiryolu Hattı 2012'de Açılacak**, Rayturk Türkiye Demiryolu Platformu, 15.03.2010 <http://www.rayturk.net/?p=4926>

⁵² Göksel Özköylü, **“Demirden İpek Yolu”nun Temeli Atıldı**, 24.07.2008 <http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/24/demirden.ipekyolunun.temeli.atildi/484397.0/index.html>

⁵³ Mammedov ve Rahimov, s. 14.

2. Rekreasyon müesseselerinde özelleştirme yapılırken, bu sektörde girişimciliğin gelişmesi için imkan yaratılması
3. Altyapının ve yardımcı sahaların teşkili ve geliştirilmesi.
4. Gelirsiz rekreasyon kurumların azaltılması ve bu sahada rekabet kabiliyeti yüksek kuruluşlara yabancı sermayenin dikkatini çekmesi.
5. Büyük İpek Yolu projesi çerçevesinde elde edilecek sermayenin bir kısmının bu sektöre kullanılması.
6. Çağdaş taleplere cevap verebilecek şekilde yeni yapılacak rekreasyon kuruluşlarına devlet yardımının sağlanması. Bu sektörün geliştirebilmesi için öncelikle devlet bu sektöre kredi ayırmalıdır.
7. Yeni kurulacak tesislere yabancı sermayenin çekilebilmesi için karşılıklı faydalılık prensibine dayalı olarak kuruluşların teşkili.
8. Bu sektörde aktif politikalar izleyerek sermaye yatırımlarının artırılması ayrıca geçiş sürecinde zarar eden perspektifli rekreasyon kurumlarına ek sermaye yatırılması.

Bu sektöre yatırılacak sermaye devlet programlarının hedef ve ilkelerine uygun olarak yönlendirilmesi gerekmektedir⁵⁴.

Turizmin ülke açısından önemine ana çizgileri ile değinildiğinde turizmin;

1. Ekonomiyi geliştiren önemli bir hizmet sektörü,
2. Milli gelire katkı sağlayan bir etkinlik,

⁵⁴ Hüseyinov ve Zengin, s. 4.

3. İstihdam yaratıcı özelliği yüksek,
4. Büyük çapta üretim ve tüketim olayı,
5. Ülkenin coğrafi ve kültürel tanıtımı için en etkin araçlardan biri olduğu görülmektedir.

Sonuçta, Azerbaycan'ın çok çeşitli turizm olanaklarına ve bölgelerine sahip olması ülke ekonomisinin gelişimine zamanla daha fazla katkı yapabilecek potansiyel oluşturmaktadır.

1.2.3.1 Turizm Potansiyeli Yüksek Olan Bölgeler

Azerbaycan topraklarının birçok bölge ve yöresi turizm potansiyeli açısından çok önemli nitelikler taşımaktadır. Özellikle Apşeron Yarımadası'nın kuzey kısmı ve Hazar Denizi kıyılarında, ayrıca Guba-Haçmaz, Lenkeran Ovası, Merkez ve Batı Bölgesi turizm potansiyeli açısından daha yüksek potansiyele sahiptir. Bunların başlıca özelliklerine aşağıda değinilmiştir.

1.2.3.1.1. Apşeron Yarımadası

Doğal koşulları, dinlenmeye uygun iklimi, ılık ve berrak denizi, ince kumlu plajları, tedavi amaçlı kullanılan çamuru ve şifalı suları, ulaşım ve altyapı bakımından gelişmişliği göz önünde bulundurulduğunda, ülkede rekreasyonel dinlenme komplekslerinin yaratılabileceği en önemli bölgelerden biridir. Zaten Azerbaycan'daki tedavi nitelikli sanatoryumların çoğu buradadır. Şöyle ki, kalp-damar, sinir sistemi,

mide-bağırsak hastalıkları üzerine, birçok büyük dinlenme merkezi bulunmaktadır⁵⁵. Öte yandan bu yarımada, Azerbaycan'ın çocuk-gençlik parklarının en yoğun olduğu bir kampçılık merkezidir. Son yıllarda buradaki sağlık yurtlarının iyileştirilmesi ve yenilerinin yapılması konusunda girişimler başlatılmıştır. Apşeron Yarımadası'nın termal turizminde; Surahanı, Şih, Bilgeh, Buzovna, Pirşaha ve Merdekan'da hidrojen sülfürlü su kaynakları büyük önem taşımaktadır.

1.2.3.1.2. Guba-Haçmaz

Azerbaycan'ın Kuzeydoğu kesiminde bulunan Guba-Haçmaz, büyük gelişme perspektifi olan rekreasyon-turizm bölgelerinden biridir. Bu bölgenin elverişli ulaşım mevkii, manzara güzellikleri ve dağlık alanları, Hazar Denizi'nin Yalama-Nabran, Gilezi-Zarat kıyılarındaki balneoloji merkezleri, Kalealtı, Haltan vb. mineral su kaynakları, rekreasyonel önemi artıran özelliklerdir.

Özellikle 1970'li yıllardan beri Deveçi ilçesindeki 350 kişilik Kalealtı mineral suyu Batı Ukrayna'daki Naftusiya suyuyla aynı tedavi edici özelliğe sahiptir. Ayrıca Hazar Denizi'ne ve demiryolu hattına yakınlığı, deniz seviyesinden 500m yükseklikte oluşu, son derece güzel ve yeşil peyzajı, sebzecilik, bağcılık ve hayvancılığın geliştiği ilçelerle iç içe olması, temiz ve sağlık verici havası, Kalealtı'nın kısa sürede bir sağlık ve dinlenme merkezi olarak tanınmasına yol açmıştır⁵⁶. Yaz aylarında hafta sonları, yalnızca Bakü, Sumgayıt çevresinden gelenlerin sayısı 2000'i bulmaktadır. Bütün bir yıl gelen ziyaretçi sayısı ise 100.000 civarındadır.

⁵⁵ Cabir Memmedov ve Sabir Rehimov, **Turizm ve Onunla Elageli Sahelerde İşledilen Termin ve Anlayışların İzahlı Lüğeti**, Ganun Neşriyatı, Baki, 2009, s. 78.

⁵⁶ Yusif Zeynallı, **Azerbaycan Turistik Sisteminin Yönetimi ve İşleyişinin İktisadi - Coğrafi Problemleri**, Azerbaycan Elmler Akademiyası Coğrafya İnstitutu Neşriyatı, Baki, 2005, s 35.

1.2.3.1.3. Lenkeran Bölgesi

Hazar Denizi kıyısındaki Lenkeran Ovası da gelecek için değer taşıyan rekreasyonel kullanım alanlarından biridir. Ovanın güneyi; subtropikal iklimi, kumlu plajları ve güzel manzaralı siteleri, gelişmiş altyapısı, bütün yıl sebze-meyve yetiştiren tarım sektörü, bol işgücü, mineral su kaynakları, rekreasyon-turizm komplekslerinin oluşturulmasına olanak vermektedir.

Lenkeran ilçesinde Meşesu ve İbadı mineral su kaynağı vardır. Bileşiminde azot ve metan olan bu sulardan banyo alınarak, eklem, kadın hastalıkları, deri, kalp-damar hastalıkları tedavi edilmektedir ⁵⁷ . Meşesu kaynağında 150 yataklı bir tesis bulunmaktadır.

1.2.3.1.4. Merkez ve Batı Bölgesi

Azerbaycan'ın doğu yarısına göre, merkezi ve batı bölgelerinde rekreasyon-turizm sektörü az gelişmiştir. Bu geniş arazilerde mevsimlik faaliyet gösteren bazı tedavi-dinlenme tesisleri yer almaktadır. Küçük Kafkas Dağları eteklerinde yer alan Naftalan kentinde dünyada tek olan tedavi amaçlı çamur petrolü bulunmaktadır. Ayrıca bu kentte 1500 yataklı ve tüm yıl hizmet veren sağlık ocağı da bulunmaktadır.

Naftalan tedavi petrolü, Strabon'dan alınan bilgilere göre çok eski dönemlerde bile yara tedavisinde kullanılmaktadır. Bu nedenle bahsedilen dönemlerde Anadolu'dan, Kafkasya Bölgesi'nden, İran'dan ve Hindistan'dan tedavi için gelen pek çok kişi dönüşlerinde bu petrolü çamur halinde yanlarında götürmektedirler.

⁵⁷Asaf Koçman ve Diğerleri, **Azerbaycan Coğrafyası**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:78. İzmir, 1994, s. 53.

19. yüzyılın ikinci yarısında Naftalan batı ülkelerinin dikkatini çekmiş ve 1887 yılında bir Alman mühendisin petrol sondaj kuyusundan aldığı numuneden Almanya’da merhem üretilmiştir⁵⁸. Bugün çeşitli hastalıkların (bel, omurilik, eklem, kas, sinir sistemi, damar, karaciğer ve jinekolojik hastalıklar) doktor kontrolünde tedavisi için Naftalan’daki tesislere binlerce Azeri ve diğer ülkelerden çok sayıda turist gelmektedir.

Azerbaycan’da bu tür tesislerin günlük konuk etme kapasitesinin 30.000 kişi olduğu belirtilmekte ve buralarda 120.000 kişiye istihdam sağlandığı açıklanmaktadır. Şuşa, Balneoloji iklim tedavi merkezi olarak Azerbaycan’da çok ünlüdür. Kentin, kuru ve temiz havasına, ultraviyole ışınların tedavi edici özelliğine bağlı olarak İsviçre’nin Davos sağlık merkezinden daha üstün olduğu bilinmektedir.

Diğer taraftan, Şuşa’da Turşsu ve Şırlan karbon-hidrojenli mineral sular, eşsiz dağ manzaraları rekreasyonel potansiyelini artırıcı etken olmuştur (ancak Ermenistan’ın işgalinde olmasından dolayı faaliyeti geçici olarak dayanmıştır). Terter çayı vadisinde 2100-2200 metrelerdeki İstisu mineral su kaynakları, bileşimi ve tedavi edici niteliği itibarıyla dünyaca tanınmış Çek Cumhuriyeti’nin Karlovary termal sularıyla aynı özellikleri paylaşmaktadır. İstisu sağlık ocağında mide, bağırsak, sinir sistemi, jinekolojik ve ürolojik hastalıklar tedavi edilmektedir⁵⁹. Buraya en çok yaz aylarında gelinmekte olup, kiralık evler ve çadırlar konaklamaya uygundur.

1.2.3.2.Turistik Kamp ve Tesisler

Azerbaycan’da turistler için kurulmuş kamp ve tesisler çeşitli bölgelerde dağılmış olup ülkeye gelen turistlere konaklama imkânı sağlanmıştır. Azerbaycan’da turistler için kurulmuş kamplar çeşitli bölgelerde dağılım gösterir. Bunlar arasında

⁵⁸ Zakir Eminov, **Azerbaycan’ın Fiziki ve İktisadi Coğrafyası**, Azerbaycan Elmler Akademiyası Coğrafya İnstitutu Neşriyatı, Baki, 2002, s. 103

⁵⁹ Koçman ve diğerleri, s.53.

özellikle; Bakü-Garadağ, Mingəçevir, Hacıkent, Şuşa, Naftalan, Gebele, Zagatala, Lenkeran ve Yalama'dakiler büyük önem taşımaktadır.

Azerbaycan'da esas turizm mevsimi daha çok Mayıs'tan Ekime kadar maksimum 6 ay devam ederken, Yalama, Zagatala, Şuşa ve Bakıda ki turist kampları ise bütün yıl hizmete açıktır.

Azerbaycan'da toplam 499 dinlenme tesisi yer almaktadır. Bunların tesis türleri itibariyle dağılımı ve yatak sayıları aşağıdaki tabloda açıkça gösterilmiştir.

Tablo 3. Azerbaycan'daki Dinlenme Tesis Türleri ve Kapasiteleri

Tesis Türleri	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
Tedavi-Dinlenme Amaçlı Tesisler	248	634.040
Dinlenme Evleri ve Pansiyonlar	120	334.650
Dinlenme Kampları	89	229.596
Turistik Oteller ve Turizm Kampları	42	160.000
Toplam	499	1.358.286

Kaynak: ADİK (2010), Azerbaycan Rakamlarda, <http://www.azstat.org/> (07.03.2010)

Azerbaycan'ın rekreasyonel potansiyeli göz önüne alındığında, ülkenin yılda 1 milyon kişiye dinlenme olanağı tanıyabileceği, ancak mevcut tesislerin iyileştirilmesi ve yenilerinin yapılmasının şart olduğu görülmektedir. Öte yandan, Azerbaycan'da turizm ve gezi işlerinin organizasyonu, iç ve dış turizm kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Bu amaçla Bakü, Merdekan, Sumgayıt, Gence, Mingəçevir, Naftalan, Nahçıvan, Beylegan, Eli Bayramlı, Guba, Şamahı vb. yerlerde turizm danışma büroları kurulmuştur.

1.2.3.3. Turizm Etkinlikleri

Azerbaycan'da, turizm sektöründeki faaliyetler yıllar itibariyle gerileme göstermiştir. Bunda ülkenin içinde bulunduğu savaş durumu rol oynamaktadır. Ancak son yıllarda turizm sektöründe azda olsa bir hareketlilik yaşanmaktadır. Ülkede turizm faaliyetleri daha çok kaplıca, dinlenme ve sağlık turizminde görülmektedir. Bu durumda rekreasyona dayalı iç turizmin üstünlük taşıdığı söylenebilmektedir. Büyük dağlar ve eteklerindeki yemyeşil orman görüntüleri, dağ gölleri, ırmakların tedavi edici termal mineral kaynak suları, tabii güzellikteki mağaralar kanyon vadileri ve yüksek dağlarının bir arada oluşu ayrı güzellikler katmaktadır. Manzaralı bir doğası vardır. Tertemiz havası ve bozulmamış dokusu dikkate değerdir. İnsan sağlığına faydalı özellikleri vardır.

Ekolojik dengenin bozulması aşamaları arasında doğal dengeyi bozan nüfus artışı, teknolojik gelişme ve endüstrileşme günümüzde Azerbaycan'ın doğusunda başkent Bakü ve çevresinde görülmektedir.

1.2.3.3.1. Deniz Turizmi

Dünyanın en büyük doğal gölü olan Hazar Denizi'nin Azerbaycan'la 713 km'lik bir sınırı vardır⁶⁰. Yüzölçümü 371.000 km², su hacmi 78.200 km³, yüzey rakamı – 28 m, ortalama derinliği 184 metre, uzunluğu 1210 km, Genişliği ise 210-436 km ve en derin yeri 1025 metre olan bu büyük gölün 5 ülkeye sınırı vardır⁶¹.

Hazar denizinin Azerbaycan sahil kesiminde eko-turizm gelişmesi için geniş imkânlar mevcuttur. Bunun için ilk önce sahil şeridinde konaklaması için ferdi ve kolektif tipli tesislerin inşa edilmesi gerekir. Bu sahillerde yer üstü ve yeraltı gezintileri

⁶⁰ www.mct.gov.az/04. Ağustos.2008

⁶¹ www.mct.gov.az/04. Ağustos.2008

keşfedilmesi gerekir. Bu sayede Hazar denizinin hayvanlar alemi ile bitki alemi keşfedilmiş olacaktır. Bu keşiflerin yapılabilmesi için dünyanın çeşitli ülkelerdeki gibi gelişmiş standartlarda teçhizatlara ihtiyaç vardır.

Azerbaycan'ın Hazar Denizi sahillerinde irili ufaklı ve geçici olmak üzere toplam 70 km²'yi bulan 100'e yakın ada bulunur. Ama bu adaların hiçbiri turizm amaçlı kullanılmamaktadır. Bu adalardan birkaç harcinde insan yaşamamaktadır. Bazılarında ise kısa dönemler halinde ikametgah edilir. Bu adalarda ikametgah edilmemesinin sebebi yaşamaya uygun olmaması değil başka sebeplerdendir. Bazı yerli ve yabancı yatırımcılarının bu adalarda turizm amaçlı yatırım yapmak için müracaat etmişler ve onlar bu müracaatlarına Sovyet zamanında İran'la imzalanan anlaşmalar sebebiyle olumlu cevap verilmemiştir. Yapılan turizmi geliştirme programlarında da Hazar Denizi ile ilgili ciddi bir program var. Bazı adalar yakınlığı, suyun berraklığı kumsalı ve doğası ile turizm amaçlı istifadeye açıktır. Bu adalara en güzel örnek Bakü'ye 10 km. Uzaklıktaki Nargin adasıdır. Bu ada ve bu adaya benzeyen birkaç adada 130-150 gün denize girilebilecek sıcaklık şartları uygundur. Nargin adasında “ Rüyalar adası “ adlı turizm proje hayata geçirilmektedir. Projenin bütçesi 4,5 milyar dollardır. Yabancı turistlerin en çok ilgisini çeken ise Hazar da yeraltından püsküren lavların oluşturduğu adalardır. Ayrıca Hazar denizi sahillerindeki petrol taşları da turistlerin ilgisini çekmektedir⁶².

1.2.3.3.3. Dağ ve Av Turizmi

Ülkenin yüksek rölyefinde bazı dağlık alanlar (Guba- Haçmaz, Şeki-Zagatala, Dağlık Karabağ, Nahçıvan yöreleri gibi) dağ ve av turizmi yönünden yüksek potansiyele sahiptir. Nitekim Sovyetler Birliği zamanında “Intourist” turizm teşkilatı, batılı ülkelere, av turizmi konusunda Azerbaycan dağlarında çeşitli turlar düzenlemiştir. Bugün için de

⁶² Sakine Mesediağa, **Hazar Denizi ve Adalarının Turizm Amaçlı Kullanımı**, Kafkas Üniversitesi Y. Mayıs 2007, s. 542

bu dağlık alanlarda zengin ormanlar, gerek av hayvanları gerekse doğal güzellikleri ve temiz havasıyla değerlendirilmeyi beklemektedir.

Ayrıca ülkede evcil ve yabani olmak üzere toplam 97 çeşit memeli hayvan, 346 çeşit kuş ve 95 çeşit balık bulunmaktadır⁶³. Av tüfeği kullanmak ruhsata tabidir ve her tüfek sahibi avcılar derneğine üye olmak zorundadır. Organizasyon ve gerekli kanuni altyapının yoksulluğundan av turizmi yeterince gelişmemiştir.

Azerbaycan'ın hayvanlar çeşitliliği de çok zengindir. 12000 binden fazla omurgalı ve omurgasız hayvan görülür. Bunlar arasında geyik, ceylan, Kafkas dağ keçisi, panter, ayı vs. hayvan türlerini göstermek mümkündür. Azerbaycan'da 12 tane tarihi ve tabii korumaya alınmış mailli park mevcuttur. Son zamanlarda korumaya alınmış bölge sayısı artmaktadır. Dünya bankasının yardımıyla Şahdağ milli parkı oluşturulmuş. 2003 yılının ekim ayında Şirvan milli parkı açılmışı olmuştur. ⁶⁴ Bütün bunlar ülkeye turist çekebilecek unsurlardır. Ayrıca son zamanlarda oluşturulmaya başlanan Milli Parklar eko-turizmi büyük öneme sahiptir. Başta Hızı, Gusar ve Şamahı şehirlerinde kış turizmi gelişmeye başlamıştır. Azerbaycan arazisinde en çok avlanan hayvan türleri sırasıyla şunlardır: Dağıstan kuşu, çöl domuzu, tavşan, orman güvercini, çulluk, orman çulluğu, dağkeçisi, bildiricın, keklik, kaz ve ördektir⁶⁵.

Azerbaycan'da yabani yaşam korunmaya alınmıştır. Bu yabani yaşamın korunması için her hayvanın kendine has özelliğine göre avlanma zamanı mevcuttur.

63 B.Budagov ve E. Apoyev, **Azerbaycan Respublikası'nın Coğrafyası**, Maarif Neşriyatı, Baki, 2005, s. 92

64 Seferov, s. 263

65 www.mct.gov.az\ 20.Eylül. 2008

1.2.3.3.4. Yayla Turizmi

Azerbaycan`da kutup ve ekvator iklimleri hariç diğer bütün ılıman iklim şartları ülkede yıl boyunca yaşanmaktadır. Dolayısıyla her mevsim ve bölgenin kendine has özelliklerine göre yayla ve dağ turizmini geliştirmek için şartlar çok elverişlidir.

Azerbaycan`da yayla turizmi için en elverişli yörelere, Zagatala meşelikleri, Şeki Gellersen Görersen galası, Guba meşelikleri, İsmayılı (Lahıç), Gebele, Ağdaş ormanları, Gence, Hacıkent ve Göygöl örnek gösterilebilir.

1.2.3.3.5. Kaplıca ve Sağlık Turizmi

Azerbaycan sağlık turizm için kıymetli dünyaca ünlü termal kaynaklara sahip olup her bölgesinde termal kaynaklar bulunur. Azerbaycan`da 1000 kadar mineral su kaynağı vardır. Bu şifalı sular yanında volkan çamurları, tuzlu göl tedavi çamurları, tedavi özellikli petroler (Naftalan) tedavi olmak sağlığını korumak veya dinlenmek isteyenlere bu olanağı sunmaktadır.

Büyük Kafkas silsilesinin güneydoğu kesiminde, Küçük Kafkas silsilesinde, Lenkaran ve Abşeron bölgeleri ile Nahçıvan`da jeolojik özelliklerine bağlı olarak, çok çeşitli mineraller içeren kaynaklar vardır. Bu kaynakların özellikleri birbirinden farklıdır. Ülke genelinde dünya ölçeğinde önemli sayılabilecek 200`ü aşkın madensuyu kaynağı vardır⁶⁶.

Özellikle “Naftalan” denilen ve dünyada sadece Azerbaycan`da bulunan petrol karışımı çamursu başta sinir sistemi olmak üzere deri, cilt, kadın hastalıkları ve daha

⁶⁶ R. Özey, **Dünya Platformunda Türk Dünyası**, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 45.

birçok hastalığa iyi gelmektedir. Öte yandan, Azerbaycan'da tedavi nitelikli sanatoryumların çoğu Apşeron Yarımadası'ndadır. Bu sanatoryumlarda toplam yatak sayısı 5.000 dolayındadır⁶⁷.

1.2.3.3.6. Kültür Turizmi

Azerbaycan, kültür turizminin uygulanabileceği değerli kültürel varlıklara ve tarihsel eserlere sahip bir ülkedir birçok medeniyete sahiplik yapmış. Bu mimarlık abidelerinin büyük kısmı İstanbul'daki Sur içi gibi Başkent Bakü'de bulunan İçeri Şehir Tarihi Koruma alanı içerisinde bulunan surların içinde bulunur.

Azerbaycan'ın önemli tarihi ve kültürel mirasları başkent Bakü ve çevresinde toplanmıştır. Ayrıca Şeki şehrinde ve Nahçıvan'da önemli tarihi ve kültürel yerler bulunmaktadır. Bu yerleri incelediğimizde eserlerin çoğunun dini yapılar ve korunma amaçlı yapılar olduğunu görmekteyiz. Ülkede bazı müzeler, birkaç prehistorik ve arkeolojik sitelerin ziyareti dışında, kültürel amaçlı turizm pek gelişmemiştir⁶⁸. Hâlbuki eski geleneksel dokusuyla halen yaşayan kentleri, el sanatlarıyla ünlü merkezleri, dünyada en eski yerleşim yerlerinden örnekleri, bu ülkede bulmak mümkündür.

1.2.3.4. Turizm Merkezleri ve Turistik Yollar

Azerbaycan'da, başkent Bakü'den başlayarak çeşitli turizm bölgelerine ulaşan yollar, turistik değeri olan güzergâhları oluşturur ve ülke içi turlarda kullanılır. Bu nedenle özellikle hafta sonları, tatiller ve yaz aylarında yoğun trafiğe sahne olan bu yollar, yakınındaki ve varılan noktalardaki merkezler kadar ülkede tanınmış ve önem

⁶⁷ R. Seferov, *Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi*, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi, Cilt:1,Sayı5 2008, s. 63.

⁶⁸ TİKA, *Azerbaycan Ülke Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara, 2003.

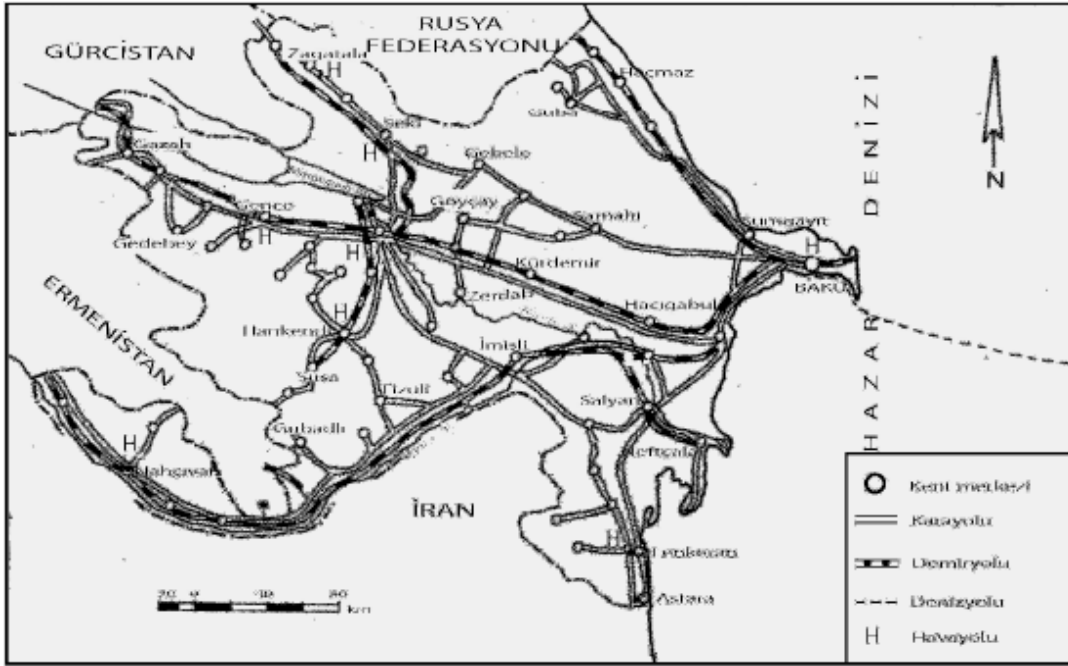
kazanmıştır. Bakü merkez alındığında, bazı turistik yolların ve yakın çevresindeki turistik merkezlerin özellikleri şöyledir⁶⁹:

a) Bakü-Şamahı-Pirgulu

Bu turistik yol, Büyük Kafkasların güneydoğu yamaçlarından geçmekte olup, konaklama yerleri Şamahı'daki turistik otel ve Pirgulu köyündeki ağaç evlerdir. Şamahı, birçok tarihsel eserlere ve eski yerleşme kalıntılarına sahip bir ilçe merkezi olup, yakınlığındaki Pirgulu ise, bol su kaynakları, yeşil çayırları ile kırsal bir dinlenme ortamıdır. Astronomi gözlemevi, buraya bir çekicilik yaratmıştır. Kış aylarında kar yağışı alan yöre, kayak yapmaya elverişlidir, çeşitli turlar düzenlenir ve basit dağ evlerinde konaklama yapılabilir. .

⁶⁹Mammedov ve Rahimov, s. 16

Şekil 2. Azerbaycan'ın Ana Ulaşım Yolları

Kaynak: Budagov ve Apoyev, 1991 ve ADGHK(Azerbaycan Devlet Geodezya ve Harita çekme Komitesi), 2003'den yararlanılarak

b) Bakü-Gence-Göygöl

Turistlerin bu yolu kullanarak, yöreyi gezme nedenlerinin başında, Gence'nin tarihsel zenginliği kadar, Göygöl gölünün varlığı da etkili olmuştur. Yakın dönemde oluşan heyelan seti bu göl 1566 m yüksekliktedir. 1139 yılında meydana gelen büyük deprem, Aksu nehrine kaya bloklarının düşmesine yol açmış, dolayısıyla oluşan heyelan setinin ardında Göygöl oluşmuştur⁷⁰. Bu çevrede, içinde kıymetli hayvanların (ceylan

⁷⁰ Budagov ve Apoyev, s. 106

vb.) barındığı bir de milli park bulunur. Gence'den buraya virajlı dağ yoluyla ulaşılır ve küçük bir dinlenme tesisi de mevcuttur.

c) Bakü-Gebele ve Bakü-Şeki

Büyük Kafkasların güney eteklerinden geçen turistik yol, bir hatla Gebele'ye, diğer hatla da Şeki'ye ulaşımı sağlamaktadır. Gebele'nin 20 km dışında eski Gebele kentinin kale kalıntıları (Kafkas Albaniyası'nın başkentine ait, M.S. 6-7. yüzyıllar), Hezreköy'de 15. yüzyıla ait 2 anıt mezar ve M.Ö. 1-3. binlere ait mezarlar dikkat çekmektedir. Gebele'de yeni yapılmış modern turistik otellerde ve turist kamplarında kalınabilir. Ticaret merkezi olan Şeki ise iklimatik açıdan dinlenme potansiyeli yüksek, değerli tarihsel ve kültürel kaynaklara sahiptir. Buradaki 2 turistik otel, 1 dinlenme kampı ve sporcuların dinlenme tesisi konaklama yapılabilecek yerleri oluşturur.

d) Bakü-Guba-Yalama

Samur-Deveci ovası ve Büyük Kafkasların kuzeydoğu eteklerini takip eden bu yol boyunca, hem yarı çöl peyzajı, hem de yeşil çayırları gözlemek mümkündür. Turistik yol, bir hatla Guba'ya, diğer hatla Yalama'ya ulaşımı sağlar. Guba, 15. yüzyılda bir yerleşim yeri haline gelmiş ve 1744-1789 yılları arasında Guba Hanlığının merkezi olmuştur. Kentteki 19. yüzyıl hamamı, cuma mescidi ve camisi, diğer tarihsel camiler ve eski geleneksel evler görülebilecek yerler arasındadır. Kent çevresinde mineral su kaynakları bulunur⁷¹. Yalama ise Hazar Denizi kıyısında olup, önemli plajları, ormanları ile tanınmıştır. Bakü'ye ve deniz kenarına yakınlığından dolayı, en sık gidilen turistik yörelerden biridir. Turist kampları, gençlik kampları ve bazı kurumların dinlenme tesisleri yer almaktadır.

⁷¹ Koçman ve diğerleri, s. 108.

e) Bakü-Lenkeran-Astara

Genellikle Hazar Denizi kıyısından geçen bu turistik yol önce Lenkeran sonra ise Astara'ya ulaşımı sağlar. Bu bölge subtropikal iklimi, plajları ve güzel manzaralı siteleri, gelişmiş altyapısı, mineral su kaynakları, gelecek için değer taşıdığından, modern rekreasyon turizm komplekslerinin daha fazla yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca bu bölgenin batısında ve güneybatısında Talış Dağları, doğusunda ise Hazar Denizi ile çevrenmesi dolayısıyla önemli turistik yörelerden biridir. Burada turist kampları, gençlik kampları ve dinlenme tesisleri bulunmaktadır.

1.2.3. Azerbaycan Turizminin Turizm Politikaları Açısından Değerlendirilmesi

Ülkede turizm sektörünün gelişmesi için yukarıda belirtilen sermaye yatırımların gerçekleştirilmesi ile birlikte aşağıdaki konulara da dikkat edilmelidir⁷²;

1. Pazar ekonomisinde çalışan kurumların faaliyeti ekonomik verimlilik ilkesine göre düzenlenmelidir. Bu nedenle, turizm müesseselerin yer seçimi, turist kabulleri ve turistlere hizmet imkanları belirlenerek, verimli çalışmalarına imkan yaratılmalıdır. Sahil bölgelerinde olan turizm müesseseleri tek tek analiz edildiğinde Abşeron ve Yalama- Nabran bölgesinde olan kısa süreli dinlenme merkezlerine talebin yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle ilk önce bu bölgelerde bulunan dinlenme ve tedavi müesseselerine yatırım yapılmalıdır. Ayrıca Guba, Gusar, Kaçmaz, Şamahı, İsmayılı bölgelerinde kullanılmamakta olan turizm tesislerinin yenilenerek dış turizme açılması ülke ekonomisine büyük yarar sağlayacaktır⁷³.

⁷² Salmanov ve Dergehov, s. 135.

⁷³ B. Mamedov, Azerbaycan'da Turizm, **Bizim Esr Gazetesi**, Aralık 2004.

2. Turizm sektörünün geliştirilmesi için ülkenin milli menfaatlerine uygun reel politikalar izlenmelidir. Bu gün politikanın en önemli görevi karşılıklı faydalılık esasında işleyen ortak kuruluşların sayısının artırılması olmalıdır.

3. Turizm hizmet veren sosyal altyapının geliştirilmesi (haberleşme, iletişim, yiyecek- içecek, ticaret, kültür vs.) Bu amaçla turizm tesislerinin altyapı kurumlarının oluşturulması (burada konservelerin hazırlanması, saklanması, mutfak, çamaşırhane vs. hizmet sahaları faaliyet göstermelidir) gereklidir.

4. Turizm sektörünün geliştirmesi için devlet politikası olmalı, bu politikanın ayrıntılı gelişme programı hazırlanmalı ve düzenli hayata geçirilmelidir. Yani devlet düzenli bir turizm politikası uygulayarak yerli ve yabancı iş adamlarını bu sektöre yatırım yapma konusunda teşvik etmelidir.

5. Turizm sektörünün geliştirilmesinde turizm şirketlerine ve tur operatörlerine büyük bir ihtiyaç vardır⁷⁴.

6. Ülkede turizm konusunda öğretim programları uygulayan üniversitelere destek sağlanmalıdır.

Bu gün turizm sektöründe yeterli bilgi ve deneyime sahip olmayan insanların çalıştığı şirketler faaliyet göstermektedir. Bunu önlemek için 2006 yılında Azerbaycan Turizm Üniversitesi açılmıştır ve yurtdışından elemanlar davet edilmiştir.

⁷⁴Salmanov ve Dergehov, s. 136.

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN'IN GÜNEYİ VE TURİSTİK ARZ POTANSİYELİ: LENKERAN BÖLGESİ

2.1. AZERBAYCAN'IN GÜNEYİ: TARİHİ, COĞRAFİK, SOSYAL VE EKONOMİK DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1.1. Tarihine İlişkin Bilgiler

Azerbaycan'ın en eski ve güzel bölgelerinden olan Lenkeran Hazar denizinin güney batı kıyısında, Lenkerançay'ın Hazar denizine kavuştuğu yerde bulunmaktadır. Lenkeran adının nerden alındığı hala tartışılmaktadır. Lenkeran ve etrafında yer alan bölgelerin belgeleri meşhur Yunan tarihçisi Herodot'un verdiği bilgilerden oluşmaktadır.

Lenkeran kelimesinin kökünü araştırmak için ilk defa bu adın kullanıldığı tarihe bakmak gerekmektedir. 1409 yılında Arapça yazılmış "Ferruhnameyi-cemali" eserinin yazarı tebib Ramazan bin Şeyhali Lenkerani ve o kitabı 1549 yılında Farsçaya çevirmiş Möhübeli bin Ahmedî Lenkerkûnani'nin ismine rastlanmaktadır⁷⁵.

Lenkeran adının köküne iki açıdan yaklaşmak gerekmektedir; ilk olarak Farsçadan, diğeri talışçadan gelen Lengerkûnan, Lengeran, Lenkgeran, Langaran, Lyangaran kelimeleri bugünkü Lenkeran kelimesinin başlangıç formları olmuştur. Bunlardan Lengerkûnan – Lenger ve kûnan – yer, mekân demektir. Dolayısıyla, birinci adı çapa (gemi demiri) anlamına gelmektedir. Bu adın oluşmasının nedeni; dünyanın

⁷⁵M. Abbasov, **Lenkaran Tarihi**, "Maarif Neşriyatı", Bakı, 2000, s. 8.

farklı yerlerinden İran'a alış-verişe, ziyarete, eğitime, diplomatik işlere giden ve İran'dan gelen gemilerin burada çapa atıp durmalarıdır⁷⁶.

Tüm bunlar onu gösteriyor ki, Lenkeran'ın geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Bir kilometre aralıda Digah köyünde bulunan Dive-lona Kabristanlığının M.Ö. daha eski yüzyıla ait edilmesi bunun ispatıdır. İlaveten 1869 yılında Said Ali bin Kazım Bey tarafından yazılmış “Cavahirnameyi - Lenkeran” kitabında daha önce 9. yüzyılda Lenkeran'ın Bellebur Kalesi'nde olduğu sanılmaktadır⁷⁷.

Eski zamanlardan Talış gibi bilinen buralar Azerbaycan'ın en eski insan yaşayan yerlerindendir. Buralarda yapılan arkeolojik araştırmalar zamanı bulunan maddi-manevi anıtları tunç devrine, yani M.Ö. 2-3. yüzyıla aittir. Azerbaycan arazisinde devletler oluştuğu zaman Talış küçük Midya veya Atropaten devletinin içinde yer almaktaydı.

Orta çağda Lenkeran'ın en parlak tarihi onun Arap işgalcilerine karşı yaptığı kahramanlık mücadelesi olarak bilinmektedir. Lenkeran'da olan Bez(d)z kalesi Babek harekâtının en büyük işaretidir. Bu kale Hurremilerin ana dayak odağı olmuştur. Kalede bulunmuş yerüstü materyaller 833 yılında Hemedan yakınlarında savaşı kaybettikten sonra Bizans'a giden Hurremi isyancılarının hayatta kalanlarının tekrar vatana-Bellebur'a, Babek'in yanına geri geldiklerini kanıtlamaktadır⁷⁸.

18 yüzyılın başında Lenkeran Hazar denizi kıyısında önemli bir liman şehrine dönüşmüş ve Derbent, Niyazabad, Bakü şehirleri ile beraber Azerbaycan'ın hem iç, hem de dış ticaretinde önemli paya sahip olmuştur. Bu zaman Talış bölgesinde 6 yerleşim

⁷⁶ Bünyadov, s. 504.

⁷⁷ Böyükağa Hüseyinbalaoğlu ve Mirhaşım Talışlı, **Lenkeran**, Maarif Neşriyatı, Bakı, 1995, s. 37.

⁷⁸ Abbasov, s. 75.

birimi olan; Lenkeran, Astara, Zuvand (şimdiki Lerik), Sebican (şimdiki Göktepe), Verkeduz (bugünkü Yardımlı) ve Bilesuvar bulunmaktadır⁷⁹.

1813 yılında 12 Eylül'de Rusya ve İran arasında savaşsonucunda Gülistan anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmayla Azerbaycan ikiye ayrılmış ve Azerbaycan toprakları iki işgalci arasında paylaşılmıştır. Talış (Lenkaran) hanlığı bir dönem diğer hanlıklar gibi Rusya'ya birleştirilmiştir.

19. yy başlarında Lenkeran şehri 3 bölümden oluşmaktadır ve şehrin merkezi kale duvarlarına dayanmaktadır. Kale'de Rusya işgalinin ardından askeri garnizon kurulmuş, birçok binalar kışlalara, lazaretlere ve askeri birimlere dönüştürülmüştür. 19. yüzyılın 30'lu yıllarında şehirde 441 konut ve 440 kadar iâşe yapıları vardı. 19. yüzyılın 50'li yıllarında ise şehirde konutların sayısı 833'e ulaşmıştır⁸⁰.

19. yy da Lenkeran'da şehir yapımının planlaması işine başlanılmıştır. 1833 yılında tasarımı yapılmış ve onaylanmış Lenkeran kalesi barikatlarının ana planı bu çalışmada önemli sayılmaktadır. Şehir merkezinde planlaşmanın organize hareketlerinin odağı olarak cami ve 117 dükkânlı 2 çarşı bulunmaktadır.

19. yy.da 20. yüzyıla geçerken kale meydanı arazisinin benimsetilmesi sonucu güney ve kuzey dış şehirleri tam olmakla, farklı planlama yapısı olan 4 tarihi bölge oluşmuştur. Bunlar Kale, Büyük Pazar, Küçük Pazar ve Sütémurdov'dur⁸¹.

⁷⁹Bünyadov, s. 538.

⁸⁰ Abbasov, s. 126.

⁸¹ Bünyadov, s. 548.

2.1.2. Lenkeran'ın Coğrafyasına İlişkin Bilgiler

Azerbaycan Cumhuriyetinin Lenkeran Ekonomik Bölgesi Astara, Celilabad, Lerik, Masallı, Yardımlı ve Lenkeran kamusal şehirlerinin arazisini kapsamakla Azerbaycan'ın güney-doğusunda yerleşmektedir.

Azerbaycan'ın turistik bölgelerinden biri olan Lenkeran ülkenin güney-doğusunda uyumlu fiziksel coğrafi konumda yerleşmektedir. Lenkeran Azerbaycan Cumhuriyeti dahilinde mevcut 5 doğal eyaletlerden biridir. Rölyefi açısından arazisi çoğunlukla düz ve dağlık kısımlardan oluşmuştur ve güneye doğru daha da daralmaktadır. Yüksek dağ yokuşunda 200 metre yükseklikte, Hazar denizi kıyısında, okyanus seviyesinden 28 metre aşağıda yerleşmektedir⁸².

Lenkeran'ın hava durumu arazinin bazı özel yönleri ile gözükmektedir. Lenkeran'ın doğu ve güney-doğu sonlarının Hazar denizi ile sınırlanması ve güneyde dağlık arazilerin kesin formada kıyı boyunca inişi Hazar'ın üzerinden gelen su buharının kondensasyonu için uyumlu durum oluşturmuştur.

2.1.2.1. Coğrafi Konumuna İlişkin Bilgiler

Ekonomik Bölge doğuda Hazar denizi, batıda ve güneyde ise İran İslam Cumhuriyeti ile sınırlandırılmıştır. Lenkeran'ın arazisi 38°24 – 39°24 kuzey ve 47°58 doğu enleminde yerleşmektedir, kuzeyde Kura-Araz ovası, doğu ve güney-doğuda Hazar denizi ile sınırlıdır.

⁸² N.Allahverdiyev, Ş. Göyçaylı, Ş.Demirgayayev ve N.Eyyubov, **Azerbaycan Respublikasının İktisadi ve Sosyal Coğrafyası**, Azerbaycan Elmler Akademiyası Coğrafya İnstitutu Neşriyatı, Baki, 2004, s. 24.

Ekonomik Bölgenin genel alanı 6.08 bin km² ve toplam ülke alanının %7'sini oluşturmaktadır. Rölyef özelliklerine göre bölgenin arazisi Lenkeran ovası ve Talış dağlarından oluşmaktadır. Ekonomik bölgenin %26'sı ormanlarla kaplıdır⁸³. Dünyada mevcut 11 iklim kuşağından bu ekonomik bölgede 7'sine rastlanmaktadır. Bölge rutubetli subtropikal iklime sahiptir.

Lenkeran Ekonomik Bölgesi sahip olduğu doğal özellikleriyle Azerbaycan'ın diğer bölgelerinden oldukça farklılık göstermektedir. Yüksek değere sahip elverişli topraklar ve dağ eteklerindeki geniş bir alanı kapsayan ormanlar bölgenin en önemli servetlerindendir. Ormanlarda nadir rastlanan ağaç evleri bulunmaktadır⁸⁴.

2.1.2.2. Lenkeran'ın İklim Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Lenkeran'ın havası nem, subtropikaldır. Bu iklim kışın sakın, yazın kuru, sıcak ve sonbaharda bol yağmurludur. Güneş radyasyonu, 125-134 kcal/sm² oluyor. Havanın ortalama yıllık sıcaklığı 25,1°C'dir. En sıcak ay Temmuz (45°C), en soğuk ay ise Ocak'tır (3-4°C). Yağışın yıllık miktarı 1400-1600 mm'dir⁸⁵. Nem, subtropikal durumuna göre arazide sarı topraklar geniş yayılmıştır.

2.1.2.3. Lenkeran'ın Akarsularına İlişkin Bilgiler

Lenkeran akarsu ağının yoğun olduğu bir bölgedir. Burada Beşurçay, Lenkerançay, Veravulçay, Leker, Hanbulançay, Boladiçay ve diğer nehirler yağmur sularından kaynak almakta ve Hazar denizine boşalmaktadırlar⁸⁶. Nehirler ilkbahar ve

⁸³ Budagov ve Apoyev, s. 96.

⁸⁴ Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin rəsmi veb sahifəsi (2005), **Azərbaycan Respublikasının Meşeleri**, www.eco.gov.az/m-meshe.php (16.07.2008).

⁸⁵ Eminov, s. 47.

⁸⁶ T. Guliyev, **Azərbaycan Respublikası'nın İktisadi ve Sosial Coğrafiyası**, Maarif Neşriyatı, Bakı, 2009, s. 31.

sonbahar mevsimlerinde su açısından zengindirler. Nehirlerin suyundan ekin sahalarının sulanmasında kullanılması için Hanbulançay su barajı ve suvarma ağları kurulmuştur. Doğal su kaynaklarından su elde etme oranı yıllık hacim olarak 66 milyon m³ dür.

2.1.2.4. Lenkeran'ın Doğal Kaynaklarına İlişkin Bilgiler

Azerbaycan'ın 6 ilini (Lenkeran, Astara, Lerik, Yardımlı, Masallı ve Celilabad) Lenkeran doğal kaynakları ile ünlüdür. Arazisi taş, kum, kil, Hazarın kıyısında istiridye çöküntüleri ile kaplıdır. Talış dağlarında volkanik kökenli katlar geniş yayılmıştır. İlde terapötik termal ve mineral su kaynakları vardır (İsti su).

Hazarın Lenkeran kıyısı yakınlarında petrol ve gaz yatakları olan 4 perspektif yapı bulunmuştur: Lenkeran deniz, Talış deniz, Şahağacı deniz ve Lerik deniz⁸⁷. Bu yatakların birisinde Lenkeran denizde örnek araştırma çalışmaları bitmiştir ve bilgilere göre o birimde zengin petrol ve gaz rezervleri bulunmuştur.

Lenkeran'ın bitki ve hayvanlar âlemi daha da zengindir. Farklı ve nadide bitkilerin mekanı olan Talış ormanları dünyaca ünlüdür.

Müsait ekonomik coğrafi konumu, muhteşem doğası, eski dünyanın güçlü devletleri ile irtibatı, batıyla doğuyu birleştiren ana kervan yolunun kavşağında ve Hazarın kıyısında bulunması onun gelişimini hızlandırmış ve 1743 yılında Lenkeran Talış hanlığının merkezine çevrilmiş, Lenkeran şehri hanlığın başkenti olmuştur. Bereketli toprakları, bol suyu ve ılımlı havası olan Lenkeran'da pirinç tarlaları ve tarım halkın en eski uğraşı olmuştur. Bununla beraber ketencilik, bağcılık, ipekçilik, arıcılık, avcılık, balıkçılık ve hayvancılık da gelişmiştir. Demircilik, miskerlik, kuyumculuk,

⁸⁷ Guliyev, s.34.

gemicilik ve diğ er sanat türleri de bulunmaktadır ve Lenkeranı sanatçılar şehrine d n  t rm   t r.

Hanlığın ekonomik gelişiminde ticaret önemli rol oynamı , İran, Türkiye, Rusya, Orta Asya devletleri ile beraber uzak   in, Pakistan ve Hindistan'la ticaret ilişkileri kurulmuştur. Kuzey Azerbaycan Rusya tarafından işgal edildikten sonra Lenkeran önemli şehirlerden birisi olmuş, burada tarım üretimi ve halk sanat ılığ  ile beraber, tahta, kiremit ve kerpiç fabrikası,  eker kamı ından  eker,  z m, balık ürünleri üreten endüstri işletmeleri kurulmuştur. 18-19. yy da Lenkeran pirinç, keten, ipek, sebze, orman ve balık  r nlerinin Azerbaycan arazisinde en büyük ihracatçılarından biridir⁸⁸.

Lenkeran  ehri kamusal arazi birimi olarak 1930 yılında kurulmuştur.  ehrin sahası 1,53 bin km²dir. Arazinin %18'i tarıma yararlı araziden, %20'si orman arazisinden, %42'si su altındaki arazi, %22'si ise diğ er topraklardan oluşmaktadır. Arazide 2  ehir-Lenkeran ve Liman  ehirleri, 6 kasaba (Germet k, Nerimanabad, Haftoni, Avrora, vb.), 85 köy vardır⁸⁹.

Lenkeran'ın zengin ve yararlı hava koşulları tarımın farklı alanlarının gelişmesine neden olmuştur. Tarımın ana hattını sebzecilik, çaycılık, narenciye ve subtropik meyvecilik oluşturmaktadır. Burada  z mc l k, arıcılık, ipekb ceğ  yeti tiriciliğ  ve hayvancılık da geli mi tir.

⁸⁸ Eminov, s. 75.

⁸⁹ H seyinbalaoğ lu ve Talı lı, s. 109.

2.1.2.5. Lenkeran'n Doğayı Koruma Alanları ve Doğa Parklarına İlişkin Bilgiler

Lenkeran bölgesi dâhilinde Hirkan ve Kızılağaç milli parkları bulunmaktadır. Hirkan milli parkında nadir bulunan ormanlar mevcuttur. Burada bulunan 150 tür ağaç ve çalıların 36 türü tektir. Ayrıca bu parklar kışın yerlerini değişen dünya kuşlarının % 40'nın meskenleşme yeridir. Ormanlarda bulunan Demirağaç, Ürekyarpak kızılağaç, Ebrişin, Mantar, Okaliptüs, Mexmeri ağcakayın, Azat (nil), Kestane yapraklı meşe Lenkeran akasyası, Hirkan şümşatı ve inciri, Hazar leleyi ve diğer ağaçlar floranın nadir incileridir⁹⁰. Buna ek olarak, ormanlar meyve ağaçları, ilaç ve çalı bitkileri ile zengindir.

Lenkeran'da esas orman ağacı olan kestane yapraklı meşe (*Quercus castanoifolia*) Lenkeran ormanlarının en nadide incilerinden biri, üçüncü devirden kalma ağaçtır⁹¹. Bu ağacın yüksekliği 40 – 45 m kadardır.

Lenkeran ormanlarının şahı olan Demirağacı (*Parrotia persica*) Lenkeran'da deniz seviyesinden 250 m kadar yükseklikte bulunmaktadır. Çok değerli odunu olan bu eski tür ağaç da üçüncü devrin yadigârıdır. Demirağacının özelliklerinden birisi de onun kışın yapraklarını tam dökmemesidir, yapraklar kuruyup ağacın üzerinde kalmaktadır.

Azerbaycan'da yalnız Lenkeran'da olan Azat (Nil) ağacına (*Zekova carpifolia*) düz ve dağ yamaçlarında, deniz seviyesinden 1300 m kadar yükseklikte rastlanmaktadır⁹².

Lenkeran meşeleri nitekim fıstık, meşe, ağcakayın ve mobilya endüstrisi için değerli kaynak olan ağaç türleri ile de zengindir.

⁹⁰ Guliyev, s. 42.

⁹¹ Abbasov, s. 114.

⁹² Hüseyinbalaoğlu ve Talışlı, s. 91.

Kızılağac Devlet koruma alanı 3 Eylül 1929 yılında Azerbaycan'ın Eski İnce Sanat Abidelerini koruma komitesi tarafından koruma altına alınmıştır. Lenkaran bölgesinde 88360 hektar alan koruma altındadır⁹³. Koruma altına alınmasındaki esas maksat tabiat kompleksinin öğrenilmesi buradaki bitki ve hayvan aleminin korunması artırılıp turizm amaçlı kullanılması için elverişli şartların oluşturulması. Kızılağac Devlet Tabiat koruma alanı 1976 yılından beri su kuşlarının yaşama yeri olan bir göldür. Bu şekilde olmasından dolayı uluslararası önemi vardır. Koruma alanının iklimi yazı kurak geçen ılıman yarı çöl ve kuru bozkır tipidir kışı da ılıman geçer, en soğuk ayın ortalaması 3 derecedir. Temmuz ayında ise 25 derecedir⁹⁴.

Koruma alanında yarı çöl-çayırılık bitkileri yayılmıştır. Kızılağac Devlet Tabiat Koruma Alanı'nın her yıl yazın yuva kurmak için doğu ülkelerinden değişik göçmen kuşlar ve ördekler bu bölgeye gelir. Kızılağac Devlet Tabiat Koruma Alanı suda ve karada yaşayabilen muhtelif türde kurbağalar yaşar. Burda memelilerin de bir çok türüne rastlanır. Arazide kurt, tilki, çakal, çöl domuzu, kunduz, kedi, porsuk, Kafkas gelinciği, kirpi, tavşan ve vs. türlere rastlanır⁹⁵.

Kızılağac Tabiat Koruma Alanı'nda tabiatın güzelliği, bitki ve hayvan aleminin zenginliği tabiat koruma alanında çok sayıda terli ve yabancı kendine çekecektir. Kızılağac Devlet Tabiat Koruma Alanı'nın ve ona bitişik arazinin genişletilmesi durumunda, 100 000 hektarlık alan Azerbaycan'ın tek deniz kenarındaki milli parkı olacaktır⁹⁶.

⁹³ www.dtxk.gov.az/, 14 haziran 2010

⁹⁴ www.tourizm.az Azerbaycan Turizm ve Seyahetler Birliği Resmi Web Sitesi.02.06.2010

⁹⁵ www.tourizm.az Azerbaycan Turizm ve Seyahetler Birliği Resmi Web Sitesi.02.06.2010

⁹⁶ www.eco.gov.az 12 Haziran 2010

2.1.2.6. Termal ve Şifalı Sularına İlişkin Bilgiler

Yukarıda da belirtildiği gibi Azerbaycan kaplıcalar bakımından çok zengindir. Eski Sovyet vatandaşları termal ve mineral su kaynaklarına, tedavi ve dinlenmek için buraya gelirlerdi. Lenkaran'da kaplıcalar eski dönemlerde de insanlar tarafından kullanılmaktaydı. XIV yy da yerli ahali tarafından bu suların şifalı oldukları tespit edilmiştir. Lenkeran'da Meşe, Havzova ve İbadı kaplıcaları en önemli kaplıcalardır. Meşe Kaplıcası Lenkaran- Lerik otobanı üzerinde Lenkeran il merkezinden 12 km batıya, Talış Dağları'nın eteğinde, İbadı ormanının önünde yer almaktadır. 1926-1963 yıllarında Meşe Kaplıcası'nda yeni kaplıca kuyuları kazılarak, günlük su debisi ve sıcaklığı tespit edilmiş, ama maliyet yönünden problemler olduğu için kuyuların ağızları mühürlenmiş ve yedekte tutulmuştur. Diğer önemli kaplıca olan İbadı kaplıcası Lenkaran- Lerik karayolu üzerinde Lenkeran il merkezinden 15 km batıda, Talış Dağları silsilesine ait İbadı ve Sumah dağları eteğinde yer almaktadır. Kaplıca adını İbadı Dağı'ndan almıştır ⁹⁷. Bölgede terapevtik termomineral su kaynakları vardır. Bunlar, Lenkeran ve Masallı şehirlerinde yerleşen "İsti Su" termalleridir. Bunlardan birisi Lenkeran'da Hazar Denizi'nden 5 km. uzaklıkta, diğeri Masallı'dan 8 km mesafede bulunmaktadır. Suyun ısısı her ikisinde ana kaynakta 67 derece, çamur suyunda 68 derecedir. Termo-mineral su banyosu, çamur banyosu, içme, inhalasyon, serpinti kürlerinin iltihaplı kadın hastalıkları, böbrek ve mide hastalıkları, romatizma, siyatik, kireçlenme, bazı kemik tüberkülozlarında etkili olduğu belirtiliyor⁹⁸.

⁹⁷ N. Mahmudov, "Lenkeran Bölgesi Ekoloji Doğa", **Çevre ve Kültür Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 3, 2004

⁹⁸ Budag Budagov ve Yagub Garibli, **Azerbaycan Respublikasının Fiziki Coğrafiyası**, Tahsil Naşriyatı, Baki, 2003, s.76.

2.1.3. Sosyal Veriler

Tablo 4. Lenkeran Ekonomik Bölgesinin İllerinin Arazisi, Arazi Dağılımı ve Yoğunluğu (2009)

İller	Arazi bin km ²	Nüfus yoğunluğu (kişi/km ²)	Şehirler	Kasabalar	Köy kamu daireleri	Köy
Astara	0.62	149	1	1	13	90
Celilabad	1.44	128	2	-	28	117
Lerik	1.08	66	-	1	28	161
Masallı	0.72	261	1	3	34	106
Yardımlı	0.67	83	-	1	29	90
Lenkeran	1.54	130	2	7	25	84

Kaynak: Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri, “SEDA” nəşriyyatı-2009

01. 01. 2009 yılı itibari ile bölgenin nüfusu 772 bin 900 kişidir. Nüfusun %51,2’ni kadınlar, %48,4’ünü erkekler oluşturmaktadır⁹⁹.

Lenkeran’da iyi işçi gücü vardır. Çalışan insan sayısı ekonomik faal kısmın %79,7’sini oluşturmaktadır. Çalışan insanların %1,9’u endüstride, %1,3’ü inşaat, %60,2’si tarımda, %2’si ulaşım ve iletişim sektöründe, %17,6’sı ticarete, %0,1’i finansal iletişimde, %1,3’ü devlet kurumlarında, %8’i eğitimde, %2,5’i sağlık birimlerinde, %1,7’si kültürel ve diğer sosyal hizmet alanlarında çalışmaktadır¹⁰⁰.

Lenkeran bölgesinde 772 900 kişi yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu her m²’ye 136 kişidir ve bu ülke ortalamasından %40 fazladır. %29 şehirde, %71 köylerde

⁹⁹ ADİK (2009) Azərbaycan’ın İstatistik Göstəriciləri (Statistikal Yearbook of Azerbaijan), SEDA Neşriyyatı, Bakı, www.azstat.org

¹⁰⁰ Azərbaycanda Turzim, ARDSK-nin neşri, Bakı, 2008.

yaşamaktadır¹⁰¹. Lenkeran'da işçi kuvvesi iyi düzeydedir. Çalışan insanlar genel nüfusun %53,3'ü oluşturmaktadır. Çalışan insanların %37'i tarımda, %13'ü endüstri ve inşaat, %40'ı hizmet (gayri-üretim) sektörü sektöründe çalışmaktadır.

Ekonomik bölgenin insanların yerleşmesinde önemli rolü bulunmaktadır. İnsanların en yoğun olduğu Lenkeran ovasında bu rakam her metre kareye 170 kişi, dağ illerinde ise 60-80 kişidir. Ekonomik bölgenin nüfus artış hızı yüksektir. Bölgede 529 mülteci yerleşmiştir.

2.1.4. Ekonomik Durum

Ekonomik bölgenin ana hattını tarım-endüstri kompleksi oluşturmaktadır. Nemli subtropiksel hava verimli topraklar, su ve yeterli emek gücü tarımın gelişimi için büyük olanaklar sağlamaktadır.

Tarımın yapısında turfanda sebzeçilik, çaycılık, üzümçülük, buğday üretimi gelişmiştir. Azerbaycan'da üretilen çayın %99'u, sebzenin %27'i, buğdayın %15'i, patatesin %24'ü, üzümün %13'ü, meyvenin %10'u bu ekonomik bölgede üretilmektedir¹⁰². Masallı, Lenkeran, Astara illerinin ova bölümü çaycılık ve sebze-bostan üretimi yönünde uzmanlaşmıştır. Üzümçülük genelde Celilabad ilinde gelişmiştir. Lerik ve Yardımlı illerinde ise ana alanlar buğday üretimi, hayvancılık ve tütüncülüktür. Ekonomik bölge önemli narenciye meyveciliği ilidir. Kıyıda balık avlanmaktadır.

Lenkeran ekonomik bölgesinin endüstrisi tarım hammaddesi üzerinde gelişmiştir ve büyük kısmı bitki ve balık üretimin imalına dayanmaktadır. Endüstri üretiminin

¹⁰¹ Azerbaycanda Turzim, ARDSK-nin neşri, Bakı, 2008.

¹⁰² Budagov ve Garibli, s. 78.

%90'ı gıda sektöründedir. Gıda endüstrisinde balık üretimi (Nerimanabad balık fabrikası, Lenkeran balık konserve fabrikası), çay, meyve-sebze konserve, şarap üretimi ve tütün üretimi önemli paya sahiptir. Buna ek olarak, et, süt, peynir, ekmek fırıncılığı işletmeleri vardır. Ekonomik bölgenin arazisinde inşaat ürünleri, mobilya üretimi, araba tamiri, cihaz yapımı, mekanik tamir ve tarım araçlarının tamir işletmeleri vardır. Lenkeran ilinde kuşçuluk endüstrisi de gelişmiştir¹⁰³.

Güzel doğal peyzaj, sıcak ve soğuk mineral sular, uyumlu hava durumu ve gelişmiş ulaşım ağı bölgede resort ve turizmin gelişimine imkân sağlamaktadır. Şu an bölgede Lenkeran turist bazı, Meşesu tedavi hanesi faaliyetini sürdürmektedir. İl dâhilinde üniversite (Lenkeran Devlet Üniversitesi), ortaokullar, hastaneler, dram tiyatrosu, diyarşınaslık müzesi ve diğer sosyal merkezler bulunmaktadır.

Lenkeran'da tarım çok gelişmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında çay bitkisi Azerbaycan'a da getirilmiş ve 1932 yılında Lenkeran'da ilk çaycılık birimi (Kirov adına sovhoz) oluşturulmuş ve 50 dönüm alanda çay dikilmiştir¹⁰⁴. Daha sonra ilde ikinci çaycılık birimi-Avrora sovhozu kurulmuştur. Daha sonra endüstri dönümlü çay plantasyonları kurulmuş, çaycılığın, çay endüstrisinin gelişimi adına işler yapılmıştır. 1970-85 yıllarında çayın üretimi ve paketlenmesi ile meşgul olan 5 fabrika yapılmıştır. Dünya fuarlarında sunulan Azerbaycan bitkisi çayı 1981 yılında altın madalya almıştır. Çaycılığın ve çay endüstrisinin gelişimi adına yapılan işlerin sonucunda Lenkeran ilinde 1988 yılında çay dikmeleri 6878 dönüme, ürün çapında çay dikmeleri 3449 dönüme ulaşmıştır. O yılda Lenkeran'da yeşil çay yaprağı üretimi rekor 16335 ton, çaycılıkta ortalama verimlilikse 4,7 tona ulaşmıştır. Lenkeran çayı bu dönemde sadece

¹⁰³ Guliyev, s. 47.

¹⁰⁴ Hüseyinbalaoğlu ve Talışlı, s. 80.

Lenkeran’da değil eski Sovyetler Birliğinin ekseri ülkelerinde ve dünyada ün kazanmıştır¹⁰⁵.

1998 yılında üretim 294 ton olmuştur ki, bu 1988 yılındakinden %55,6 oranında daha azdır. 2000 yılında 551 ton yeşil çay üretilmiştir ki, bu da 1999 yılına oranla 392 ton veya %41,6 oranında daha azdır¹⁰⁶. Son yıllarda bu sahanın gelişimi için birçok işler yapılmıştır. 2000 yılında Lenkeran Çay-1 ve Çay Çekici fabrikası yabancı şirketlerle (Türkiye’nin Azersun şirketiyle) birlikte çalıştırılmaya başlanmıştır.

Lenkeran’da yapılmış Lenkeran meyve sebze konserve fabrikası bu sektörün gelişiminde önemli adım olmuştur. Fabrika yıllık 85 milyon birim kavanoz konserve üretimi gücündedir. Lenkeran meyve sebze işletmelerine sadece Lenkeran’dan değil, komşu illerden de meyve sebze getirilmektedir.

Lenkeran’da evcil hayvanlar münferit fermer ve kooperatif işletmelerde tutulmaktadır. Hayvanların sayısı 46,3 bin’e ulaşmış, et üretimi %3,5, süt üretimi %4,5 artmıştır¹⁰⁷. Lenkeran hayvan ürünleri tüketicisinden üreticisine dönüşmüştür ve iç talebi karşılamaktadır.

Lenkeran’a narenciye diyarı da deniliyor. Burada kaymak ağacı, mandalina, portakal, kinkan, limon ve diğer bitkiler yetiştirilmektedir. SSCB’in çökmesi, geleneksel ekonomik bağların kopması ve satış piyasasının kaybedilmesi ile ilgili olarak ağaç dikimi yapısında değişiklikler yapılmıştır¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Hüseyinbalaoğlu ve Talışlı, s. 83.

¹⁰⁶ Allahverdiyev, Göyçaylı, Demirgayayev ve Eyyubov, s. 39.

¹⁰⁷ Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri, “SEDA” nəşriyyatı-2007.

¹⁰⁸ Budagov ve Garibli, s.32.

Lenkeran gelişmiş bir endüstri ilidir. Serbest bilançoda olan 27 endüstri işletmesi ve ülke büyük endüstri işletmelerinin branşları, üretim birimleri Lenkeran'da çalışmaktadır¹⁰⁹. İktisat ilminin tüm alanlarında yüksek ve orta meslek eğitimi yeterince kadro vardır.

Yeterince geçiş yolları ve kargo biriktirme durakları olan demiryolu ve havaalanının olması Lenkeran ulaşım kavşağının önemini artırmaktadır. Hazarın kıyısında iyi imkânların olması ise deniz ulaşımının gelişmesini etkilemektedir. Geçen dönemdeki ekonomik problemler, güney bölgesinin tek havaalanı – Lenkeran Havalimanı'nın faaliyetini durdurmasına neden olmuştur. Yolcu ve kargo taşımalarının büyük kısmı karayolu ve demiryolu ile yapılmaktaydı.

2009 yılında Lenkeran ekonomisinde gelişmeler olmuştur. Endüstri üretimi % 2,3 artmıştır. Endüstrinin ana kollarından olan gıda endüstrisi %10,3 artış olmuştur. Her yıl özel sektörün payı artmaktadır. Bu yıl o %23,4 olmuştur. Buğday üretimi 6741 ton, patates üretimi 4767 ton, sebze üretimi 115722 ton, bostan bitkileri üretimi 18405 ton, meyve 10392 ton ve yeşil çay üretimi ise 551 ton olmuştur¹¹⁰.

Ekonominin tüm alanlarında reformlar devam ettirilmiştir. Bugüne kadar 554 nesne ve cihaz özelleştirilmiş, 29 orta ve büyük boy işletme anonim şirkete dönüşmüştür. Geri kalan ticaret ve petrol ofislerinin özelleştirilmesi ise bitmektedir. Ekonomiye yabancı sermayenin teşvikine özel önem verilmektedir. Dünya Bankası proje başlangıcından bu yana 1 milyar 518 milyon manat kredi vermiştir.

¹⁰⁹ Allah Allahverdiyev, Göyçaylı, Demirgayayev ve Eyyubov, s. 48.

2.2. AZERBAIJAN'IN GÜNEYİ: TURİZMİN GELİŞİM OLANAKLARI VE TURİSTİK YAPISI

2.2.1. Turizmin Bölgede Gelişimi

Azerbaycan turizmi belli dönemlerde büyük gelişme göstermiştir, Lenkeran turizmi de bu gelişmelerden kenarda kalmamıştır. Lenkeran'da turizmin ilk gelişme dönemi 1960 ve 1990 yılları arasına denk geliyor. İkinci gelişme dönemi Lenkeran İktisadi Bölgesi için Turizmin Kalkınma Devlet Projesine dayanarak 2007 yılında başlamış ve 2017 yılına kadar devam edecektir.

Yukarıda da belirtildiği gibi bölgenin esas gelişme dönemi 1960'lı yıllara geliyor. Buna sebep Lenkeran bölgesine Bakü'den 1951 yılında demir yolunun açılması ve 1956 yılında Lenkeran-Bakü karayolunun tamirinin bitmesidir. Bu olaylardan sonra Lenkeran bölgesinde arka arkaya turizm tesisleri kurulmaya başlıyor ve bu bölge SSCB'de bulunmayan iklim özelliklerinden dolayı SSCB'nin turistik bölgeleri içinde önemli bir şekilde yer almaya başlıyor. Denizin, ormanların çok nadir iklim ve coğrafi özelliklerin bir arada mevcut olması turizmin bu bölgede hızla gelişmesini sağlıyor.

1963 yılında Lenkeran ve Masallı şehirlerinde “İsti su” (sanatoriy) dinlenme tesisleri açılıyor. 1967 yılında Lenkeran'da “Hazar” oteli ve “Hanbulan Çay” dinleme tesisi inşa edilmiştir. Bunların yanı sıra burada farklı sendikalara ait pansiyonlar açılmıştır. (“Ximik 1970”, “Sahil 1969”, “AZİ 1972”, “Tebib 1976” gibi).

Turizm uzmanlarına göre, 1974-1987 yılları arasındaki dönem, Lenkeran bölgesinin en fazla turist kabul ettiği dönemdir. 1987 yılında turist akının yoğunlaşmasından dolayı burada 300 yataklı yeni otelin yapımına başlanmıştır. Buna sebep 1972 yılında Lenkeran şehrinde havaalanının açılması, Bakü-Lenkeran ve

Lenkeran-Bakü sürekli hattının ve yaz dönemlerinde Moskova-Lenkeran ve Lenkeran-Moskova hattının açılmasıdır.

Birinci bölümde belirtildiği gibi 1987 yılından sonra Lenkeran ve genel olarak Azerbaycan turizminde büyük bir düşüş ortaya çıkıyor. Bu düşüş SSCB'nin dağılma süreçleri, yani "Perestroyka"yla ve Karabağ sorununun savaşa dönüşmesi ile ilgiliydi. Lenkeran turizmi de ülkede gerçekleşen oluşumlardan etkilenmiştir.

Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde de olduğu gibi burada da Azerbaycan hükümetinin 16 Aralık 1988 tarihli kararı ile Ermenistan'dan kovulmuş ve Karabağ'dan zorunlu olarak göç etmiş Azeri Türklerinin, ülkenin turistik tesislerinde yerleştirilmesine başlanmıştır ¹¹¹. Ve bununla Lenkeran İktisadi Bölgesinin turizm gelişme tarihi durgunluk dönemine giriyor.

Azerbaycan Cumhuriyeti Turizm Kalkınma Devlet Projesi (2007-2018) Lenkeran iktisadi bölgesi için öngörülen önlemler aşağıdakilerdir.

Yolcu ve yük ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla Elet-Astara dört şeritli otomobil yolunun inşası, Astara (Azerbaycan) ve Astara (İran) yeni demiryolu hattının inşası ve yol ulaşım sisteminin iyileştirmek amacıyla ilçeler arası ve ilçe dahili yolların yeniden yapımı ve tamiratının yapılması,

1. Elektrik enerjisi, gaz ve ısıtıcı terminalin iyileştirilmesi maksadıyla enerji, gaz ve ısıtıcı sistemlerin yenilenmesi.
2. Sosyal hizmetleri iyileştirmek için yaşayış noktalarının su donanımı ve kanalizasyon sisteminin geliştirilmesi.

¹¹¹ Bünyadov, s. 236.

3. İlçenin mevcut potansiyelinden istifade ve ahalinin meşguliyetini artırmak amacıyla turizmin inkişafına dair özel önlemlerin hazırlanması ve hayata geçirilmesi.
4. Ulaşım sistemini iyileştirmek amacıyla Astara Yük Terminalinin inşasının desteklenmesi
5. Yolcu ve yük ulaşım hizmetlerinin iyileştirilmesi amacıyla Astara nehrinden otomobil ve tren yolu köprüsünün inşası.
6. Astara şehrinin ahalisinin içmeli su ihtiyacını karşılamak amacıyla su teçhizatı ve kanalizasyon sisteminin yeniden inşası.
7. Lerik ilçesinin mevcut potansiyelinden istifade ve halkın meşguliyetinin temini için dağ turizminin geliştirilmesine dair yeni projelerin gerçekleştirilmesi.
8. Eski halk sanatının korunması, halkın meşguliyet oranını yükseltmek için halk sanatkârlığının ve halıcılığın geliştirilmesi için projeler hazırlanmalı ve hayata geçirilmelidir.
9. Lerik ilçesinde turizmin inkişafı amacıyla “Uzun ömürlüler memleketi” isimli elli kişilik turizm dinlenme ve eğlence merkezinin inşasının desteklenmesi.
10. Turizmin gelişmesi amacıyla Lenkeran-Lerik yolunun 27. kilometresinde “Tebessüm” isimli elli kişilik turizm dinlenme ve eğlence merkezinin inşasının desteklenmesi.
11. Şehir halkının su ihtiyacını karşılamak ve kanalizasyon hizmetlerinin daha iyi düzeye çıkartılması amacıyla Lenkeran şehrinde gaz, su ve kanalizasyon sistemlerinin yeniden inşası
12. Lenkeran şehrinde yolcu gemilerinin sahile yanaşa bilmeleri için Lenkeran Deniz Limanının ve körünün inşasını desteklemek

13. Lenkeran'da turizmin gelişmesi için şehir deniz sahilinde altmış kişilik eski "Sovtransavto"nun yeniden inşası.
14. Lenkeran'da turizmin inkişafı amacıyla "Dairevi Kale" binasının yeniden onarılması.
15. Lenkeran'da turizm hizmetlerinin geliştirilmesi için Haftoni kasabasında yüz elli kişilik "Lenkeran" dinlenme yerinin yeniden onarılması.
16. Elektrik enerjisi teçhizatını iyileştirmek amacıyla Masallı'da iki yüz yirmi kw'lık Ali-bayramlı DRES-Masallı ve iki yüz yirmi kw'lık Masallı Astara elektrik iletici hattın inşası.
17. Turizmin gelişmesi için Geribler köyündeki yüz altmış kişilik "Kaplıca" dinlenme merkezinin yeniden inşası
18. Yardımlı'da eski halk sanatlarının korunması ve inkişafı için halk sanatlarının ve halıcılığın geliştirilmesi için programların gerçekleştirilmesi.
19. Halkın suya olan ihtiyacını karşılamak amacıyla Yardımlı kasabasının su teçhizatının iyileştirilmesi¹¹².

2.2.2.Turistik Arz Potansiyeli

Ulaştırma olanakları, konaklama olanakları, yeme-içme olanakları, eğlence gibi faaliyetler turistik arzın en önemli somut taraflarını oluşturur. Turistlerin bu hizmetlerden yararlandığında yaşadıkları olumlu ya da olumsuz olay ve düşünceleri, soyut yanını ifade etmektedir.

¹¹² Turizmin gelişmesi üzere Dövlət Programı, www.mct.gov.az

2.2.2.1. Konaklama Olanakları

Lenkeran bölgesinde hali hazırda çalışan toplam 12 otel ve 4 dinlenme tesisi bulunmaktadır. Bunlar Lenkeran şehrinde “Hazar”, “Gala”, “Palmlife”, “Dalğa”, “Qafqaz”, ve Palıdlı Sahil, “Hanbulan”, “İsti su” termal dinlenme tesisi, Masallı’da bulunan “Masallı”, “Dastvend” ve “Rasim” otelleri, Lerik’ de “Relax”, “Türkan” ve “İsti su” termal dinlenme tesisi ve Astara’da yerleşen “Astara” ve “Savalan” otelleridir. Burada daha yanı sıra turistlerin hizmetine kiralık evler de sunulmaktadır. Yalnız esasen kiraya verilen bu evlerde turizm hizmetlerinin kalitesi, emniyeti ve (yangın, sigorta ve b.) hijyen oranı düşük olabilir.

2.2.2.2. Yiyecek İçecek Olanakları

Lenkeran bölgesinde büyük ve küçük birçok restoran ve kafeler mevcuttur. Bunlardan en büyükleri Lenkeran’da bulunan milli mutfağın zenginliğini ve lezzetini yansıtan “Sahil”, “Dalga”, “Yeşil Ada”, “Titanik”, “Meşeci” restoranları, Masallı’da bulunan “Turac”, “Moskva”, “Deniz”, “Dasvend”, “Türkan”, “Demirağaç” gibi restoranlardır. Yardımlı’da bulunan en büyük restoranlar “Dadaş”, “Tekdam Şelalesi”, ve “Tahir” restoranlarıdır. Bunların dışında Lerik’te “Tebessüm”, “Hayat” ve “Elgün” restoranları, Astara’da “Sahil” restoranı bulunmaktadır¹¹³.

2.2.2.3. Ulaşım Olanakları

Lenkeran ekonomik bölgesinin komple gelişiminde ulaşım sistemi önemli paya sahiptir. Bakü-Astara demiryolu (tren yolu), ona paralel Bakü-Astara karayolu kargo ve yolcu taşımalarında, Azerbaycan-İran arasında ekonomik ilişkilerin genişlemesinde

¹¹³ M.M.Ağakerimov ve S.İ. Baba-Zade, **Ekskursiya ve Ekskursiya Rehberi**, “Oskar” Naşriyatı, Bakı, 2006, s. 79.

önemli role sahiptir. Bakü-Lenkeran, Lenkeran-Nahçıvan, Lenkeran- Gence, Lenkeran-Moskova uçuş hattı vardır. Deniz yolu yolcu taşımak amacı ile 1954 yılından beri kullanılmamaktadır.

Lenkeran bölgesine ulaşım olanakları aşağıdakilerdir:

- **Karayolu:**

1. Bakü- Lenkeran (6 saat)
2. Bakü- Masallı (7 saat)
3. Sumgayıt- Masallı
4. Gence- Masallı
5. Mingeccevir- Masallı
6. Ali-bayramlı- Masallı
7. Bakü- Yardımlı
8. Bakü- Astara
9. Bakü- Celilabad otobüsleri;

- **Tren yolu:**

1. Bakü-Astara (9 saat)¹¹⁴
2. Moskova-Astara (24 saat)

¹¹⁴ Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Transport www.tourism.az (23.08.2010).

- **Hava yolu:**

1. Bakü-Lenkeran
2. Lenkeran-Nahçıvan
3. Lenkeran- Gence
4. Lenkeran-Moskova

2.2.3. Turist Profili

Bu bölgenin turist profilini genel olarak aşağıdaki gruplara ayırtılabilmektedir:

1. Azerbaycan'da yaşayan doğa hayranları.
2. İran'dan gelen Azerbaycanlı turistler.
3. MDB (Bağımsız Ülkeler Birliği) ülkelerinde yaşayan ve çalışan yaz tatilinde vatanına gelen bölge vatandaşları.
4. Azerbaycan'da çalışan yabancılar.
5. Azerbaycan'dan SSCB'nin dağılmasından sonra bölgeden giden farklı milletler, burada tatil yapmasını alışkanlık haline getirmiş olan insanlar (bunlar çoğu zaman yaşlı turist grubudur.)
6. Nadir kuş ve bitki türleri ile ilgilenen yabancılar.
7. Bu bölgede her sene termal sularla tedavi olan insanlar.

2.2.4. Diğer Olanaklar

Bölgede turistik arzı ve talebi birbiri ile temasını kolaylaştırıcı, tamamen hizmet üreten olanaklardır. Bunlara aşağıda ki başlıklar halinde değinilmeye çalışılmıştır.

2.2.4.1. Turizm Acenteleri

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kültür ve Turizm Bakanlığının 2005 senesinde verdiği bilgiye göre ülkede 177 turizm şirketi ve 245 turizm merkezi mevcuttur. Bunlardan 106 tanesi 2001-2005 yıllarında yaratılmıştır. Azerbaycan bütün ülkelerle turizm sahasında iş birliği yapmaya çalışmaktadır. Bu sahada turizm sektörünün yardımları sonsuzdur. Lenkeran ilçesinde iktisadi hizmet veren turizm şirketi ile ilgili bilgi elde etmek çok zor olmuştur¹¹⁵.

Ülkede etkin turizm ajanslarına ve tur operatörlerine örnek olarak aşağıdakileri gösterebiliriz; STI Travel, RAENA Travel şirketi, «PAŞA Travel» şirketi, ATA Travel Agency, “Orient Express” Travel & Rent a Car şirketi, Miray Travel şirketi, “Millennium Turizm, Konqres DMC” MMC şirketi, Magic-Tur Travel Agency agentliyi, “Caspian Invest Commerce” şirketi, Yevroturizm şirketi, Caspian Travel şirketi, B.T.S. (Bakü Travel Services) şirketi, acentesi, «AZINTERTUR» firması ve diğer birçok irili ufaklı şirket yer almaktadır¹¹⁶.

¹¹⁵ Lenkeran bölgesinde araştırma yaparken Caspian Travel şirketinin numayendesinin bölge ile bağlı bilgiler topladığı ve buraya turlar organize etmek istediği görülmüştür.

¹¹⁶ Azerbaijan Data Network, Turizm i Otdih, <http://adanet.az/tours/> (14.10.2009).

2.2.4.2. Turizm Enformasyon Merkezleri

Şubat 2005 tarihinde ülkede turizmi geliştirmek amacıyla Bakü’de Azerbaycan Cumhuriyeti Gençler, Spor ve Turizm Bakanlığı (eski adı ile) ve BMT’nin gelişim programının ortak projesinin sonucu olarak Bakü Turizm Enformasyon Merkezi faaliyete başlamıştır. Bu merkezin amacı ve işi kapsadığı yörenin turizmi ile ilgili bilgileri konuyla ilgilenen şahıslara sunmak¹¹⁷. Artık ikinci aşamasını yaşayan bu proje çerçevesinde Şamahı, Haçmaz, Lenkeran, Gence ve Guba’da Turizm Enformasyon Merkezleri kurulmuştur. Aynı zamanda 2008 yılının sonuna kadar Haydar Aliyev adına Uluslar arası Hava Alanında, Abşeron yarımadasının Gala köyünde, Zakatala ve Nahçıvan’da Turizm Enformasyon Merkezlerinin tesisi düşünülmektedir. ATİ’nin Araştırma ve Gelişme Merkezlerinin araştırmalarına göre enformasyon merkezlerin ülkenin bütün sınırlarında, gümrük kapılarında kurulması daha verimli olacaktır. Onu da vurgulamak gerekiyor ki Dünya Bankasının desteği ve BMTİP’in yardımıyla İsmayılı ilçesinin Lahıç köyünde ve Şeki’de Turizm Enformasyon Merkezleri kurulmuş ve bunlar günümüzde de çalışmaya devam etmektedirler. Genellikle bu merkezlerin gelişimini ve etkinliğini artırmak çok önemlidir.

2.3. AZERBAIJAN’IN GÜNEY BÖLGESİ: ALTERNATİF TURİZM OLANAKLARI VE TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ

Bir ülkenin ya da yörenin turistlere sunduğu hizmetlerin bütünü turistik ürünü oluşturmaktadır. Ürünler, mevcut alanın sahip olduğu doğal ve tarihi değerler ile sonradan oluşturulmuş verilerden oluşabilir. Sayılabilecek tüm olanaklar, turizmi, doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilir.

2.3.1. Eko-turizm

Eko-turizm daha çok el değmemiş doğal yerlere, manzaralara ve yabani bitki ve hayvanları öğrenmek amacıyla seyahat ederek gerçekleştirilmektedir. Büyük ölçülü turist merkezleri olan gelişmiş ülkelerde turistlerin çevreye olan tavırlarının daha da hassas olması eko-turizmin önemini artırmaktadır. Bilim adamları araştırma amacıyla seyahat ederken lüks aramadan seyahatlerini gerçekleştirmektedirler. Bu hem doğayı korumak hem de yöreye olan ilginin artırılması bakımından çok yararlıdır.

Eko-turizmin faaliyetlerinde tabiatı koruma ve tabii parkların kullanımı da düşünülmektedir. Dünyanın birçok yerinde tabiatı koruma bölgeleri yaratılmıştır. Fakat hiç bir ülkede koruma arazisi Azerbaycan'daki kadar çok değildir. Ülkede olan bu miras yalnız yerli halka değil aynı zamanda yabancılar için de belirli bir miktar karşılığında kullanıma açıktır. Bunun için yörede kültürel hayat oranını artırmak gerekmektedir. Lenkeran ilçesinde yapılan araştırmaların sonucunda yörenin tabiatı turizm çeşitleri bakımından elverişlidir¹¹⁸.

Yukarıda belirtildiği gibi bölgenin %26'sı ormanlardan oluşmaktadır. Yöre doğal ortamına göre ülkenin diğer ilçelerinden iktisadi olarak farklıdır. Dünyada mevcut olan on bir iklim kuşağından yedisi bu ilçenin arazisinde bulunmaktadır. Rutubetli subtropik iklime sahiptir¹¹⁹. Son yıllarda eko-turizmin en popüler türlerinden birisi doğal-tarihi turlardır. Bu çeşit turlar genellikle koruk ve milli parklarda teşkil edilmektedir.

Lenkeran iktisadi ilçesinde bu çeşit eko turları Hirkan ve Gızılağaç gerçekleştirmek mümkündür. Bu koruklarda sülün, kuğu, keklik, beyaz kartal ve diğer kuş çeşitleri yaşamaktadır. Genellikle burada 270 çeşit kuş var. Hirkan koruğunda ise

¹¹⁸ Budagov ve Garibli, s. 60.

¹¹⁹ Allahverdiyev, Göyçaylı, Demirgayayev ve Eyyubov, s. 61

nesli tükenmekte olan eski ağaç çeşitlerine daha çok rastlanmaktadır¹²⁰. Buralarda ekoturizm uygulamaları gerçekleştirmek amacıyla koruk arazisinde özel turist patikası salınmalı, aynı zamanda koruk arazisinden kenarda ekoturistler için ferdi ve kolektif revirlerin inşaa edilmesi gerekmektedir.

2.3.2. Kayak ve Dağ Turizmi

Yöre dağlık arazide yerleştüğinden bir çok dağ turizm olanaklarının gelişmesi mümkündür. Bu açıdan en elverişli ilçeler Lerik, Astara ve Yardımlı'dır. Talış Dağlarında Gömürgöy (2493 metre) ve Kız Yudu (2433 metre) gibi yüksek zirveler mevcuttur¹²¹.

Lenkeran iktisadi ilçesinde gelişmesi için geniş potansiyeli olan diğer bir ekoturizm türü dağ-macera turizmidir. Bu turizm türü için Talış Dağları oldukça elverişlidir. Bildiğimiz gibi çağdaş zamanda turistlerin en çok para harcadıkları turizm sahası ekstrem turizm türüdür. Bu bakımdan Lenkeran'da dağ-macera turizminin gelişimi önemlidir. Fakat bu ekoturizm türü diğerleri ile kıyaslandığında daha masraflı olduğu görülmektedir. Bunun Neden burada turistlerin tehlikede olmasıdır¹²². Bu sahaya turistlerin dikkatini çekmek o kadarda zor değildir.

2.3.3. Yayla Turizmi

Yayla turizmi şehir ve kasabanın sisinden kaçan, temiz hava, su, sesizlik gibi özelliklere üstünlük veren turistlerin seçimidir. Yaylalar aynı zamanda golf, at ile gezi, müsait olan bölgelerde kış spor çeşitlerinden yararlanmak için eşsiz yerlerdir. Lenkeran

¹²⁰ Zeynallı, s. 62.

¹²¹ Zeynallı, s. 70.

¹²² Sebuhi Efendizade, **Ekoturizm ve Onun Azerbaycanda Kalkınma Perspektifleri**, Baki Yayın Evi, Baki, 2005, s. 63.

yayla turizminin gelişimi için yararlı doğaya sahiptir.¹²³. Mesela yerli halk arasında en yaygın dinlenme yerleri Yanardağ ve Vilas gölüdür. Yanardağ adı verilen yerde yerin altından çıkan metan gazı nedeniyle sürekli yanan delikler bulunuyor, bu bölgede bulunan akar sular da metan gazıyla karıştığı için ateşten yakılıyor. Yanardağdan 10 km uzaklıkta dağların arasında yerleşen Vilas Gölü güzel havası ve muazzam manzarası ile meşhurdur. Burada dağ eteği arazilerin geniş yayılması yaylak turizminin gelişmesi için elverişlidir. Yayla turizminin geliştirilmesi için aşağıdaki önlemleri gerçekleştirmek gerekmektedir.

1. Yayla turizmi bütün yıl boyunca iç ve dış turizme yönelik olarak turistik ve doğal ortama sahip yerlerde hazırlanılmalıdır.
2. Bu arazide yaşayan halkın katılımı sağlanmalıdır.
3. Yayla turizmini gerçekleştirirken el gelenekleri, geleneksel(ata) spor türleri, el sanatını ve diğer buna benzer gelenekleri turistik amaçlarla uyum sağlamasını gerçekleştirmek gerekmektedir.

Yayla turizm türlerinden biri olan atlı-turizm son yıllarda hızla gelişmektedir. Zamanında adıyla dünyaya ün salmış Karabağ atlarının yardımıyla bu turizm çeşidi geliştirilebilir.

Lenkeran'da yayla turizminin gelişmesi için atlı-turizm güzergâhı yaratılmalıdır. Bu güzergâhlar çeşitli rölyefleri olan arazilerden geçmelidir. Celilabad Lenkeran atlı-turizm için en büyük potansiyele sahip bölgelerden biridir.

¹²³ Budagov ve Garibli, s. 84.

2.3.4. Termal Turizm

Azerbaycan fiziksel ve kimyasal bakımdan zengin termal suların bol olduğu ÷lkelerden birisidir. Ülke dahilinde binden fazla su kaynağı vardır. Zenginliğine göre Azerbaycan arazisi mineral sular mezesi adlandırılmıştır. Burada kimyasal içeriğine göre 10'a yakın su türü vardır. Mineral sulardan mide-bağırsak, romatizma, karaciğer, cilt ve sinir sistemi hastalıklarının tedavisine kadar birçok hastalık için kullanılmaktadır. Bütün bunlara rağmen bu sahada çalışan uzmanların olmamasından dolayı dünya standartlarını karşılamamaktadır. Azerbaycan'da aynı zamanda Lenkeran iktisadi ilçesinde termal turizmin gelişmemesinin esas nedenleri aşağıda sıralanmaktadır¹²⁴.

- Yörede termal sularının kanuni sahibinin ve direk bu işle uğraşan kurumun olmaması.
- Bununla ilgili yasaların yerli ortama uymaması.
- Azerbaycan'da termal turizmle ilgili eylemin ve buna bağılı olarak uzman personelin olmaması.
- Gelişmiş ÷lkelerdeki gibi termal tedavi işleminde tedavi harçlarının sigorta aracılığıyla karşılanması.

Bu nedenle dolayı yörede termal turizm gelişmemektedir. Fakat mevcut kanun ve faaliyet türleri dünya standartlarına uydurmak ve yerli bilgili kadronun geliştirilmesini hayata geçirerek bölgede termal turizmi geliştirmek mümkündür.

Lenkeran iktisadi bölgesinde en meşhur (tedavi edici) termal sular yeraltı kaplıcalardır. Bunlar Lenkeran ve Masallı arazisindedir. Bu turizm türü bu bölgelerde

¹²⁴Mammedov ve Rahimov, s. 22.

daha çok gelişmiştir. Ama son dönemlerde bu tür turizmin gelişimi için imkânların sağlanmaması önemli engellerdendir.

2.3.5. Kültürel Turizm

Turistlerin çoğu kültürel ve büyük yapıtları görmek için seyahat etmektedirler. Kültürel turizm sayesinde turistlerle yerli halk arasında yakınlık oluşmaktadır. Yerli halkın gelenekleri hakkında, milli mutfakları hakkında, müzikleri ile ilgili bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Kültürel turizmin yerli toplulukla bağlılığının üç ana sahası mevcuttur. Bunlar:

- İktisadi imkânları yansıtır.
- Kültürün korunması için ilmi ve mali ihtiyaçlarını karşılıyor.
- Doğru gelişim ve yönetim olmadığından kültür için büyük tehlike yaratabilir.

Tarihi ve kültürel yapıtlarla zengin olan Lenkeran uluslararası pazara çıkabilecek turistik kaliteye sahiptir. Eski şehirler, saraylar, camiler, pirler, kervansaraylar yörenin turistik eserlerinden sayılabilir. Bu yörenin kültürel çevresi örf ve adetleri bu ilçede kültürel turizmin gelişimine yardımcı olmaktadır. Bunu için bazı reformlar gerçekleştirilmelidir¹²⁵.

¹²⁵ Elnare Elekberova, **Yerli İcmanın Sosyal ve Ekonomik Kalkınmasına İnkişafında Kültür Turizmin Rolu**, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 83.

2.3.6. Dini Turizm

Turizmin eski türlerinden biri olan dini turizm insanların dini inançları ile bağlı olmuş ve onlara seyahate gitmeleri için moral vermektedir¹²⁶. Bu saha çeşitli dinlere mensup insanların dini ihtiyaçlarını karşılamakla, onların rahatlık sağlamak amacıyla seyahat etmeye, mukaddes yerleri ziyaret etmeye sevk etmektedir.

Lenkeran arazisi kültürel, tarihi abidelerle zengindir. Aynı zamanda birçok dini merkezler mevcuttur. Bölgede olan dini merkezler ve pirlar çeşitli dini törenlerde ve bayramlarda dindarlar tarafından ziyaret edilmektedir.

Lenkeran iktisadi ilçesinde yaşayan halk dini örf ve âdete bağlı insanlardır. Yurtdışından gelen turistlerin bu gibi yerlere ilgisi uluslararası tecrübede artık ispatlanmıştır. Bu bakımdan bu turizm türünün bölgede gelişimi kaçınılmazdır. Halkın dini turizme katılımı açıktır. Zira onlar kendi adetlerini, dini bakışlarını sergilemektedirler.

Dini kuruluşlara devlet tarafından özel dikkatin gösterilmesi, aynı kuruluşlardan turizm amacıyla yarar elde etmek için imkânlar oluşturulursa bu bölgede dini turizmin gelişimini gerçekleştirmek mümkündür. Dini turizm güzergâhının faaliyet göstermesi yeni iş yerlerinin açılmasına zemin hazırlayacaktır.

2.3.7. Av Turizmi

Av rezervleri zengin olan bölgelerde bu rezervlerden faydalanmak, turistleri çeken bir turizm türü olan av turizminin gelişimine yol açmıştır. Av turizmi diğer turizm

¹²⁶ Ruslan Cavadov, **Gence Şehrinde Dini Turizmin İnkişaf Perspektivleri**, Gence Teknik Üniversitesi, 2005, s. 54.

türlerinden farklı olarak çok büyük gelir kaynağıdır. Bunun da asıl nedeni av turizmi ile ilgilenen turistlerin genellikle zengin insanlar olmasıdır. Bunlar hem yabancı hem de yerli turistler olabilmektedirler.

Azerbaycan’da yabani ve evcil 97 tür memeli hayvan, 346 tür kuş ve 95 tür balık vardır¹²⁷. Fakat av ile ilgili yeteri kadar kanuni altyapının olmaması bu turizm türünün gelişimini geciktirmiştir. Azerbaycan’da birçok ilçelerde avcılık çiftlikleri kurulmuştur. Bu tip tesislerin Lenkeran iktisadi bölgesinde de kurulması av turizminin gelişimi bakımından oldukça yararlı olacaktır.

2.3.8. Deniz (Deniz Turları, Adalara Geziler, Deniz-Kum-Güneş) Turizmi

Lenkeran iktisadi ilçesi için en elverişli turizm türlerinden biri deniz turizmidir. Mayıs ayının 20’sinden itibaren havanın sıcaklığı 25-28⁰C arasında değişmektedir. Bu zamandan sonra Ağustos ayının sonuna kadar sıcaklık artmaktadır, Eylül ayının 20’sine kadar havanın sıcaklığı 25-28⁰C dereceye inmekte ve bu aylar deniz turizmi için en yararlı zaman olmaktadır¹²⁸. Bölgede artık bu yönde bir takım dinlenme tesisleri turistlerin hizmetine sunulmuştur. Güneşle bol pilajlara sahip olan bölgede turistler için kaliteli hizmet sunmak mümkündür. Deniz tuizminin bir türü olan “sandal turizmi” için çok elverişli olduğunu da söylemek mümkündür. Lenkeran’dan 17 km uzaklıkta yerleşen Sarı ada, ada turizminin yapılması içinde elverişlidir¹²⁹. Aynı zamanda buranın dalgıç turizmi için çok büyük imkanlar vardır. Adanın tarihi çok eski olduğu için burada sualtı arkeoloji dalgıçların hayata geçirilmesi mümkündür. Hem deniz hem de tabiatın koynunda yerleşen bölgede dünyada benzeri olmayan turizm türünü geliştirmek çok faydalı ve karlı olacaktır.

¹²⁷ Budagov ve Garibli, s. 43.

¹²⁸ S. Rahimov, **Turizm-Ekskursiya İşinin Teşkili**, Baki, 2004.s.72.

¹²⁹ S. Rahimov, s.74.

Masallı ilçesinin bağımsız olarak denize açılma imkanı vardır. Denize 20 km olan mesafede yol yapılmalıdır. Böylece Masallı ahalisinin ve ilçeye gelen turistlerin denize gitmesi için Lenkeran'a kadar gitmelerine gerek kalmayacaktır.

2.3.9. Agroturizm (Köy Turizmi)

Turizm sahası sadece merak ve moda demek değildir. İnsanlar yeniden köy hayatını yaşamak, doğanın güzelliklerinden, sessizlikten faydalanmak, günümüzde köyde yaşayan insanlarla beraber olmak için köylere gitmektedirler. Köy turizmi doğayla ilişki, ortamın değişmesi, psikolojik gerginlikten kurtulma ve en önemlisi fiziksel etkinliktir¹³⁰. Köy turizmi teşkilatı bakımından çok sadedir.

Köy turizmini, köy yerlerinde yatakla temin edilmiş turizm hizmetlerinin faaliyeti olarak tanımlayabiliriz. Lenkeran'da köy turizminin gelişmesi için bütün imkânlar mevcuttur. Turistler buraya gelerek köy evlerinde konaklayıp asıl köy hayatını yaşaya bilmektedir. Köy turizminin bu yörenin örf ve adetlerini, mutfak ve diğer kültürel sahaların tebliğinde büyük önemi vardır. Turistlerin örf ve adetlere karşı olan merakının artması yerli halkı, bu konu ile ilgili daha çok bilgi toplamalarına ve aynı zamanda çevreyi korumalarına teşvik etmektedir.

¹³⁰ Aysel Allahverdiyeva (ATİ) **Köy Turizmi** Seda Basımevi, Bakı, 2007, s. 28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LENKERAN HALKININ TURİZME BAKIŞ AÇILARINI ANLAMAYA YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı Lenkeran iktisadi bölgesinin turizm potansiyelini oluşturan faktörleri ve bu bölgedeki insanların turizmin gelişimine olan bakış açılarını araştırmaktır. Aynı zamanda araştırma sonucunda insanların günlük faaliyetleri, bölgedeki iktisadi durum ve yerel halkın bu bölgede yaşamaktan ne derece memnun oldukları irdelenmektedir.

3.2 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın ilk aşaması olarak hazırlanan anket formu Lenkeran'da yaşayan kişiler arasından rastlantısal örnekleme sonucu seçilen 500 kişiye uygulanarak bir alan çalışması yapılmıştır. Örneklem hacmi belirlenirken %95'lik bir güven aralığı esas alınmıştır.

Anket formunun oluşumunda Washington State Üniversitesi'nde kullanılan form temel alınmıştır. Anketin yapımında ekonomik, sosyal ve çevre unsurları dikkate alınarak katılımcılara turizmin bu problemlere etkileri hakkında düşüncelerini öğrenmeye yönelik tümceler hazırlanmaya çalışılmıştır. Hazırlanan anket dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde turizmin, sosyal, iktisadi ve çevreye olan etkilerini ifade eden 16 soru sorulmuştur. İkinci bölümde bölgede mevcut ve uygulanması planlanan turizm faaliyetlerini ifade eden 13 soru sorulmuştur. Üçüncü bölümde Lenkeran iktisadi

bölgesinde iktisadi ve sosyal hayatla ilgili 10 soru sorulmuştur. Bu üç bölümde sorulan sorulara katılımcıların bakış açıları 5 farklı alternatiften birini seçmekle ifade edilmiştir yani verilen yanıtlar beşli Likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Tamamen katılıyorum, kısmen katılıyorum, ne katılıyorum ne katılmıyorum (fikrim yok), kısmen katılmıyorum, tamamen katılmıyorum kullanılan ifadelerdir. Dördüncü bölüm demografik verileri kapsamaktadır.

Sonuçlar SPSS 13.0 (Statistical Programme for Social Sciences) programı ile analiz edilmiştir. Veriler, tanımlayıcı ve çıkarımsal istatistik bazında ele alınmıştır. Demografik soruların frekans dağılımları ele alınmıştır. Öncelikle verilerin güvenilirliği (Cronbach Alpha) test edilmiştir. Değişkenlerin geçerliliğini belirlemek için faktör analizi (Principal Component Analysis) uygulanmıştır. Hipotezler ise T- testi ve Anova testi ile analiz edilmiştir.

3.3 Araştırma Bulguları ve Analizi

Tablo 5. Örneklem Profiline Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

Yaş			Cinsiyet		
	Sayı	Yüzde %		Sayı	Yüzde %
20 yaş ve altı	18	3,6%	Erkek	364	72,8%
21-30 yaş arası	113	22,6%	Kadın	136	27,2%
31-40 yaş arası	122	24,4%	Toplam	500	100%
41 yaş ve üstü	247	49,4%	Medeni Durum		
Toplam	500	100%		Sayı	Yüzde %
Yıllık gelir			Evli	404	80,8%
	Sayı	Yüzde %	Bekar, Boşanmış, Dul	6	19,2%
0-1000	202	40,4%	Toplam	500	100%
1001-3000	234	46,8%	Çalıştığı yer		
3001-5000	38	7,6%		Sayı	Yüzde %
5000 ve üstü	26	5,2%	Devlet sektörü	291	58,2%
Toplam	500	100%	Özel Sektör	76	35,2%
Yaşam Bölgesi			Kamu Görevlisi	17	3,4%
	Sayı	Yüzde %	İşsiz	16	3,2%
Kırsal alan	118	23,6%	Toplam	500	100%
Toplu konut sitesi	98	19,6%	Eğitim		
Kentsel alan	284	56,8%		Sayı	Yüzde %
Toplam	500	100 %	Ortaokul mezunları	9	1,8%
Çocuk sayısı			Lise mezunları	143	28,6%
	Sayı	Yüzde %	2 yıllık meslek okul mezunları	95	19,0%
Çocuksuz	118	23,6%	Üniversite bitirmişler	253	50,6%
Tek çocuk	53	10,6%	Toplam	500	100%
2 ve üstü	329	65,8%			
Toplam	500	100%			

Ankete katılan 500 kişinin 364'ü erkek ve 136'sı kadındır. Katılımcıların 404'ü evli, kalan 96 ise bekar, dul veya boşanmıştır. Katılımcılardan 118'i çocuksuz 53'ü bir çocuklu, kalanların 329'u ise iki veya daha fazla çocuğa sahiptir. Katılımcıların 118'i kırsal alanda, 98'i toplu konut sitesinde, 284'ü ise kentsel alanda oturmaktadır. Bu durum, Lenkeran'ın kentsel bir yerleşim özelliği kazandığını, kırsal özelliklerini yitirdiği görülmektedir. Hızlı bir süreçte gerçekleşen kentleşme, çarpık yapılaşmayla beraber Lenkeran doğasının tahrip olmasına yol açmaktadır.

Katılımcıların %3,6 (18 kişi) 20 yaş altıdır, %22,6 (113 kişi) 21-30 yaş arası, %22,4 (122 kişi) 31-40 arası, %49,4 (247 kişi) ise 41 yaş üstüdür. Buna dayanarak farklı yaş gruplara ait kişiler, anketin sosyal, kültürel ve iktisadi sorularına farklı tekiler göstermişler. Ankete katılanlardan 291 kişi (%58,2 si) kamu sektöründe, 176 kişi (%35,2) özel sektörde ve 17 kişi (%3,4) içtimai işlerde çalışmaktadır. Katılımcıların 16'sı (%3,2) işsizdir.

Yıllık gelire baktığımızda ise katılımcılardan 202 kişinin (%40,4) yıllık gelirinin 0-1000 manat arasında, 234 kişinin (%46,8) 1001-3000 manat arasında, 38 kişinin (%7,6) 3001-5000 manat arasında olduğunda görülmektedir. Katılımcıların 26-sı (%5,2) 5000 manat üstü gelir elde etmektedir. Bu çok düşük bir göstergedir ve buna dayanarak nüfuzun iktisadi olarak turizm faaliyetlerine aktif katılım imkânlarının sınırlı olduğu görülmektedir.

Çalışmanın, yapısal geçerliliğini sınamak amacı ile veriler faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi sürecinde Kaser-Mayer-Olkin Örneklem Ölçümü, 816 olarak bulunmuştur. Bu değer, örneklemin doğru seçildiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, Barlett Test's of Sphericity değeri anlamlıdır ve 2055, 288 ve $p = 0,0001$ olarak gerçekleşmiştir ki bu değerler kabul edilebilir sınırların içindedir. Tablo 2'de faktör analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6. Faktör Analizi

	Faktör Yükü	Özdeğer/ Eigen-Value	Fark Yüzdesi	Ortalama, μ	F Değeri	Alpha A	P
Faktör 1 – Negatif Sosyolojik etkiler		3,838	22,577	3,65	49,307	0,767	0,0001
Turizm şiddet	,747						
Turizm trafik	,712						
Turizm suç	,706						
Turizm doğayı tahrip etmektedir	,627						
Turizm ahlaksızlığın artmasına yol açmaktadır	,589						
Zengin turistler bölge halkının yaşam tarzını kötü etkilemektedir	,520						
Faktör 2 – Duygusal Bağılılık		2,648	15,579	1,64	20,839	0,799	0,0001
Bölge huzur veriyor	,834						
Bölgede evimdeyim	,785						
Burada yaşamaktan memnunum	,754						
Diğer yerler yapmak istediğim şeyler açısından burayla yarışamaz	,689						
Ayrılısam üzülürüm	,684						
Faktör 3- Çevre		1,312	7,715	2,17	129,96	0,43	0,0001
Turizm parkların ve yeşil alanların artmasını sağlamaktadır	,724						
Turizm gürültü ve kirlilik yaratmaktadır	,643						
Turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır	,544						
Faktör 4-Ekonomik etkiler		1,118	6,577	4,061	97,310	0,10	0,0001
Turizm iş alanı yaratmaktadır	,624						
Yerel halk turizmden sıkıntı çekmektedir	,527						
Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır	,504						

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Ölçümü= 0,816; Barlett Test's of Sphericity = 2055,288

Faktör analizi sonucunda dört faktör açığa çıkmaktadır. Bu faktörler, Lenkeran'da yaşayan insanların Lenkeran'da yaşamak konusundaki görüşlerinin araştırıldığı Duygusal Bağlılık; bölgede turizm kaynaklı özellikle sosyal temelde – negatif sonuçları araştıran Negatif Etkiler Faktörü Lenkeran'da bulunan doğal güzelliklerin bölge halkı yaşamındaki önemini yani Çevre faktörüdür. Turizmin ekonomik etkileri arasında yer alan, turizmin bölgeye yatırım çekmesi, iş alanını artırması, turizmin fiyatların artmasına sebep olması sorulduğu Ekonomik etkiler. Bu faktör sonuçlarına göz atıldığında;

İlk faktörün tanımladığı fark yüzdesi 22,577'dir ve altı değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; suç oranı, şiddet, ahlaksızlık, yaşamı kötüleştirmedir. Değişkenlerin “Negatif Etkileri” faktörü ile ilişkili oldukları görülmektedir.

İkinci faktörün tanımladığı fark yüzdesi 15,59'dir ve beş değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; Lenkeran'ın huzurlu olması, Lenkeran'ın mutlu bir yerleşim olması, Lenkeran'da evinde hissetme, Lenkeran'dan ayrılma durumunda üzülmeye ve buranın bölge insanları için özel bir yer olmasıdır. Değişkenler incelendiğinde faktörün “Duygusal Bağlılık” ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü faktörün tanımladığı fark yüzdesi 7,715'dir ve üç değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler, turizmin parkların ve yeşilliklerin artmasına sebep olduğunu, turizmin kalabalık ve trafik yarattığını anlatan değişkenlerdir.

Dördüncü faktör tanımladığı fark yüzdesi 6,577'dir ve üç değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; daha çok iş beklentisi genel ekonomik durumdur. Değişkenler incelendiğinde faktörün “Ekonomik Etkiler” ile ilgisi olan ifadelerden oluştuğu gözlenmektedir.

Değişkenlere verilen cevapların ortalamalarını (μ) incelediğimizde ankete katılanların en olumlu yaklaşımı Çevre ve Duygusal Bağlılık değişkenlerine gösterdikleri görülmektedir (Ortalamaları; sırasıyla 1,64 ve 2,17'dir). En olumsuz tavrı ise Turizmin Negatif Etkileri ve Turizmin Ekonomik Etkileri değişkenlerine göstermişlerdir (Ortalamaları; sırasıyla 3,65 ve 4,06'dir). Dolayısıyla Lenkeran halkı, bölgenin ekonomik durumu, yerel kültürün yaşaması ve kentsel hizmetlerin kalitesi, bölgenin yazılı ve görsel olarak reklamının yapılması ve turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve bölgede yer alan eğitim tesislerinin sayısı ve kalitesinin artırılması, asayişin sağlanması ve bölgenin doğal güzelliklerinin korunması konularına büyük önem vermekte ve turizmin suç oranını, şiddeti, ahlaksızlığın ve trafiği arttırmadığını ve yaşamı kötüleştirmedini düşünmektedir. Diğer bir ifadeyle turizmin bölge için olumlu olduğu, bölgede cereyan eden ve/veya etme olasılığı olan kötü olayların oluşmasında turizmin etkisi olmadığını düşünmektedirler. Ayrıca ankete katılanların, Lenkeran'ın huzurlu olduğu, Lenkeran'nda yaşamaktan mutlu oldukları, ayrılmak zorunda kalırlarsa üzülecekleri gibi sorulara çok katılmışlar yani Lenkeran'nın ve Lenkeran'nda yaşamının kendileri için özel bir anlamı olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmada hipotez testlerine yer verilmiştir burada demografik nitelikler ve turizme bakış açıları arası ilişkiler yönünde oluşturmuştur. Bunlara göre hipotezler şunlardır:

H₁: Cinsiyete göre turizme bakış açıları arasında fark vardır.

H₂: Yaşa göre turizme bakış açısı ve negatif etkiler arasında fark vardır.

H₃: Yaşa göre turizme bakış açısı ve duygusal bağlılık arasında fark vardır.

H₄: Medeni duruma göre turizme bakış açıları ve duygusal bağlılık arasında fark vardır.

H₅: Çocuk sayısına göre turizme bakış açıları arasında fark vardır.

H₆: Eğitim durumuna göre turizme bakış açıları ve negatif etkiler arasında fark vardır.

Cinsiyete göre turizme bakış açıları boyutları arasında fark T-testine göre değerlendirilmiştir. Yapılan T- testine göre, cinsiyete göre turizme bakış açıları arasında fark oluşmamıştır ($p > 0,05$). Dolayısıyla H₁ hipotezi reddedilmektedir.

Diğer hipotez testi yaşa göre turizme bakış açısı ve negatif sosyolojik sonuçlar arasında fark olup olmadığına yönelik olarak yapılmıştır. ANOVA testinden elde edilen sonuçlara göre, yaşa göre turizme bakış açısı boyutlarında ve negatif sosyolojik sonuçlar arası anlamlı fark vardır ($p=0,027$) yani 0,05 düşük ve ($f=3,634$) H₂ hipotezi kabul edilmektedir.

Bir diğer hipotez testi yaşa göre turizme bakış açısı ve duygusal bağlılık sonuçları arasında farkın olup olmadığına yönelik olarak yapılmıştır. ANOVA testinden elde edilen sonuçlara göre, yaşa göre turizme bakış açısı ve duygusal bağlılık arasında anlamlı bir fark vardır ($p=0,001$) ve ($f=19,121$) H₃ hipotezi kabul edilmektedir. Buna göre bölgeyi terk etmekten üzülmeyecek olanlar genellikle 21-30 yaş arasında olan gençlerin olduğu görülmektedir ki bu nüfusun işçi gücünü oluşturmaktadır. Özellikle 21-30 yaş arası gençler iş bulmak ve yaşam düzeylerini artırmak amacıyla bölgeyi terk etmek istemektedirler. Turizmin gelişimiyle daha fazla iş imkânları sağlanıla bilir bu da gençlerin işçi gücü olarak bölgede kalmasına sebep olabilir. Yaşlı katılımcılar arasında ise bölgeyi terk etmek isteyenler azınlık oluşturmaktadır.

Medeni duruma göre turizme bakış açıları ve duygusal bağlılık arasında farkın olup olmadığına bakıldığında T- testinden elde edilen sonuçlara göre, medeni duruma göre turizme bakış açısı ve duygusal bağlılık arasında anlamlı fark vardır ($p=0,001$) ve ($f=7,130$). H₄ hipotezi kabul edilmektedir. Buna göre bölgeye duygusal bağlılık daha çok evlilerde görülmektedir.

Çocuk sayısına göre turizme bakış açıları boyutları arasında fark ANOVA testine göre değerlendirilmiştir. Yapılan teste göre, çocuk sayısına göre turizme bakış açıları arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Dolayısıyla H_5 kabul edilmektedir.

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısına göre veriler incelendiğinde, çocuk sayısı arttıkça bildirilen olumsuz tepki yükselmektedir. Buna neden ise çocuk sayısının artması ile iktisadi zorlukların daha fazla hissedildiği, turizmin bu ekonomik zorluklarının artmasına neden olarak görülmesi dolayısıyla turizmi gelir kaynağı olarak görmedikleri kabul edilebilir.

Diğer bir hipotez testi eğitim durumuna göre turizme bakış açıları ve negatif sosyolojik etkiler arasında fark olup olmadığına yönelik olarak yapılmıştır. ANOVA testinde elde edilen sonuçlara göre, eğitim durumuna göre turizme bakış açısı boyutlarında ve negatif sosyolojik etkiler arasında anlamlı fark vardır $p=0,001$ ve $(f=7,978)$. H_6 hipotezi kabul edilmektedir.

Katılımcıların cevaplarında onların turizme olumlu yaklaştıkları görülmektedir. Anket katılımcılarının, turizmin bölgeye iş alanları (%85) ve sermaye çektiği konularında büyük kısımda katıldıkları görülmüştür. Lenkeran iktisadi bölgesinin bütün bölgelerindeki nüfuz turizmin gelişimi ile bölgedeki iş imkanlarını artacağını düşünmektedirler. Buradan, nüfuzun turizmin yaşam seviyelerine olumlu etki göstereceği için geliştirilmesini desteklemekte olduğu sonucuna varılmaktadır. Bölgede yerel halk turizmi bölgeye sermaye çeken bir unsur olarak görmektedirler.

Katılımcıların en olumlu yeşil alanların artırılması, yollar ve toplu taşıma ulaşımının daha da geliştirilmesi ve yerel kültürün korunması yönündedir. En çok katılmıyorum yanıt ise turizmin trafiğe neden olduğu, suç oranını artırdığı ve doğayı olumsuz etkilediği yönündeki sorulara verilmiştir. Turizm doğayı Katılımcıların çoğu

gerekli önlemler alındığında turizmin gelişiminin doğayı olumsuz etkilemeyeceğini söylemektedir. Bu ise eko-turizmin bölgede gelişimi için cezp edici görünmektedir. Özellikle bölgede olan milli parkın, koru ve yasaklı bölgelerin turizm için kullanılabilir duruma getirilmesi çok önemlidir.

Katılımcılar ayrıca ekonomik durumun iyi olmadığını belirtmektedir. Katılımcıların %78'i (398 kişi) hiç tatil yapmadığını belirtmiştir. Bu sonuç yıllık gelire bağlıdır. Ortalama olarak her yıl tatil yapan kişi oranı % 22'dir ve tatil yapmadığını bildiren katılımcılar zaten turistik bölgelerde yaşamaktadır. Bu ise ekonomik durum iyileştikçe, bölgede turist talebinin artacağını göstermektedir. Anket cevapları incelendiğinde katılımcıların çevre, turizm faaliyetleri ve talepleri ile ilgili sorulara olumlu cevap verdikleri, turizmin negatif etkileriyle ilgili soruları ise olumsuz olarak cevaplandıkları görülmektedir. Katılımcılar genel olarak bölgenin ekonomik durumu, yerel kültürün yaşatılması, hizmet kalitesinin artırılması, bölgenin reklamının yapılması, turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, eğitim kurumlarının sayı ve kalitesinin artırılması, güvenliğin sağlanması ve bölgenin doğal güzelliklerinin korunması konularında büyük hassasiyet göstermektedir. . Turizmin suç oranını artırmadığını, trafik vb. olumsuz etkilere neden olmadığını düşünen katılımcılar negatif etkilere katılmamaktadır. Diğer bir deyişle bölgede gerçekleşen olumsuz olayların turizm ile ilgisi olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla sadece olumlu etkilere katılmaktadırlar.

'Turizm ahlaksızlığın artmasına sebep olur' sorusuna bölge nüfusu çoğunlukla 'katılıyorum' cevabını vermiştir. Katılımcılar turizmin diğer negatif etkilerini anlatan sorulara genelde 'katılmıyorum' yanıtını vermesine rağmen bu soruda böyle fikre sahip olması ilginçtir. Buradan bu bölgenin nüfusunun modern turizmle ilgili yeterince bilgiye sahip olmadığı ve ahlak konusu bu bölgede büyük miktarda sosyo-psikolojik bir konu olduğu sonucuna varılabilir. Dolayısıyla bölge nüfusunun turizm konusunda bilgilendirilmesine büyük ihtiyaç vardır.

Katılımcıların yıllık gelirlerine bakıldığında en fazla gelire sahip katılımcılar arasında bölgeye olan manevi bağlılığın daha zayıf olduğu görülmektedir. Geliri en az olan katılımcıların bölgeye olan manevi bağlılığı çok olmasına rağmen turizme en negatif yaklaşan grup oldukları görülmektedir. Bu durum, turizm nedeni ile fiyatların yükselmesinden en çok sıkıntı çeken grup olmasından meydana gelmektedir.

Turizmin Lenkeran iktisadi bölgesine getireceği ekonomik kazançlar insanların memnuniyetini etkilemekte ve insanlar için daha çok gelecekle ilgili ekonomik beklentilerini karşılayacaktır. Bölge nüfusu, turizm alanında faaliyet gösteren iş yerlerinin sayıca artmasını ve gelir düzeyinin de yükselmesini istemektedir. Elde edilen bulgulara göre, yerel halkın çoğunluğu turizmin bölgedeki faaliyetlerini desteklese de, turizm hakkında da çok kapsamlı bilgi sahibi olmadığı görülmektedir.

SONUÇ

Gerek doğal ve tarihi zenginlikleri, gerekse iklim koşulları bakımından Azerbaycan çok zengin bir potansiyele sahiptir. Uygun turistik tesis eksikliği, dış ülkelerdeki tanıtma faaliyetlerinin yetersizliği, devam eden Dağlık Karabağ sorunu ve benzeri engellerin ortadan kaldırılmaması, Azerbaycan'ın tarihi ve coğrafik potansiyelinden tam olarak yararlanamaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Lenkeran Bölgesi son 20 yıldır turizme ilişkin faaliyetleri yeterince gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan turistik hareketliliğin ve bölgenin turistik potansiyelinin vurgulandığı bu araştırmada ayrıca yerel halkın uzunca yıllardır yabancı oldukları bu gelişime olan tepkileri ve değişik bakış açıları irdelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda özetle ele alınmaktadır;

Katılımcılar turizmin olumlu gelişmelere neden olacağını düşünürken Turizmin bölgede yeni iş imkânlarının yaratılmasına ve gelir elde edilmesine neden olacağını belirtmektedir.

Ekonomik etkiler ise olumlu bakış açısını etkileyebilecek en önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Lenkeran halkı, turizmin suç oranını, şiddeti, trafiği artırmadığını ve turizmin Lenkeran'da yaşamı olumsuz etkilemediğini düşünmektedir. Bunun nedeni ise daha çok ekonomik beklentileridir, çünkü, turizmin Lenkeran'a getirebileceği ekonomik kazançlar insanların mutluluğuna etki etmemektedir ve insanlar için gelecekle ilgili ekonomik beklentiler daha önemlidir. Lenkeran halkı turizm sayesinde gelen işi ve gelir imkanlarının gelecekte de artarak devam etmesini istemektedir. Bu doğrultudaki diğer bulgular da, insanların ekonomik kazançlar olmadığı müddetçe ortaya çıkabilecek

olumsuz etkileri de çok fazla önemsemediklerini göstermektedir. Bu nedenle de yerel halkın kültürel değerlerin, tarihi mirasın ve doğal varlıkların korunması konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Lenkeran halkının turizmin negatif etkileri hakkındaki görüşlerinin daha net araştırılabilmesi için Lenkeran'ın ekonomik açıdan Turizme olan bağımlılığının kırılması gerekmektedir. Aksi takdirde insanlar turizmin neden olduğu ve/veya olabileceği çevresel ve sosyo – kültürel olumsuzlukları ekonomik kazançları uğruna çekmeye veya göz ardı etmeye devam edeceklerdir.

Daha önce belirtildiği üzere gibi halkın turizm konusunda bilgilendirilmeye ihtiyaçları vardır. Devlet tarafından halkın yaşadığı bölgeyi, sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikleri bir günlük gelir kaynağı olarak algılamamaları ve bu değerlere kayıtsız kalmamaları yönünde bilinçlendirilmeleri gerekmekte ve bu doğrultuda halkı bilgilendirme programlarını ve projelerini oluşturmaları gerekmektedir.

Azerbaycan gibi küçük bir ülkenin büyük sayıda doğal kaynaklara sahip olması ve buna rağmen halkın ekonomik olarak sıkıntı çekmesinin en önemli nedeni söz konusu zenginliklerin halkın geleceği ön görülmeden israf edilmesidir. Turizm alanında aynı sonuca varılmaması adına kaynakların etkin kullanımı ülkemizin geleceği dikkate alındığında göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

Abbasov, M. **Lenkaran Tarıhi**, Maarif Basımevi, Baki, 2000.

ADİK, “Azerbaycan’ın İstatistik Göstercileri”, **Statistikal Yearbook of Azerbaijan**, Seda Basımevi, Baki, 10.01.2006, <http://www.azstat.org/statinfo/consumermarket/az/tur.shtm#> (30.08.2011).

Ağakerimov, M. ve S.Baba-Zade. **Ekskursiya ve Ekskursiya Rehberi**, Oskar Basımevi, Baki, 2006.

A, Ahmedov, E, Hacıyev ve Z,Zamanov. **Mejdunarodniy Turizm**, Seda Basımevi, Baki, 2010.

Allahverdiyeva, Aysel. **Köy Turizmi**, ATİ, Seda Basımevi, Baki, 2007.

Asaf, K. “Azerbaycan Coğrafyası”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları**, Cilt: 78, 1994, s. 53.

Azerbaijan Data Network. “Turizm i Otdih”, 14.03.2006, <http://adanet.az/tours/> (20.05.2008).

Azerbaijan Data Network. “Azerbaycan i Mejdunarodniy Transportniy Koridor” **TRACECA Evropa- Kavkaz- Aziya, Sostavnaya Cast Velıkogo Shelkovogo Puti**, 14.03.2006, http://www.silkroad.az:8101/russian/General/body_general.html (04.05.2008)

Azerbaycan Dövlət Medenniyet ve Turizm Nazırlıy. “Transport”, 01.01.2007, <http://www.tourism.az/?menu=7&submenu=65&lang=eng>(23.08.2010).

Azerbaycan Respublikası Medenniyet ve Turizm Nazirliyinin resmi veb sayfası, 01.01.2007, **Turizmin Gelişmesi Üzre Dövlət Programı**, <http://www.mct.gov.az/?/az/content/97> (08.05.2009).

Budagov, Budağ ve Apoyev, Evgeniy. **Azerbaycan Respublikası’nın Coğrafyası**, Maarif Basımevi, 2005.

Budagov, Budağ ve Garibli, Yagub. **Azərbaycan Respublikasının Fiziki Coğrafiyası**, Təhsil Basımevi, Bakı, 2003.

Bünyadov, Ziya. **Azərbaycan Tarixi**, Azərbaycan Dövlət Basımevi, 1994.

Cabbarov, A. “Azərbaycan Respublikası Regionlarının Sosial-iqtisadi İnşafı Dövlət Proqramı”, 2004, <http://acabbarov.az.iatp.net/turizm.htm>, (18.11.2007).

Cavadov, Ruslan. **Gəncə Şəhərində Dini Turizmin İnkişaf Perspektivləri**, Teknik Universiteti, Gəncə, 2005.

DTÖ, “İnternational Tourist Arrival by Country of Destination”, 2001, http://www.photius.com/rankings/tourism_2001.pdf (08.05.2008).

Efendizade, Sebuhi. **Eko-turizm və Onun Azərbaycanda Kəskinləşmə Perspektivləri**, Bakı Yayın Evi, Bakı, 2005.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin rəsmi veb sahifəsi, 2005, **Azərbaycan Respublikasının Məsələləri**, www.eco.gov.az/m-meshe.php, (16.07.2008).

Elekberova, Elnare. **Yerli İctmanın Sosial və İqtisadi Kəskinləşməsinə İnkişafında Kəltür Turizmin Rolu**, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Yayınları, Bakı, 2006.

Eminov, Zakir. **Azərbaycan'ın Fiziki və İqtisadi Coğrafiyası**, Azərbaycan Elmlər Akademiyası Coğrafiya İnstitutu Basımevi, Bakı, 2002.

Gasanov, Z. “Proekt Velikogo Şelkovogo Putı ı Novşestva Turizma v Azərbaycane”, **İpek Yolu II Respublika Elmi-Praktiki Konferansının Materyalləri**, Düzənləyən Azərbaycan Respublikası Təhsil Cəmiyyəti, Bakı, 20-22 Aralık 2001.

Goksan, Ergün. **Turizmoloji**, Uğur Ofset Matbaası, İzmir, 1978.

GSTB, “Azərbaycan' ın Turizm Sazişləri”, **Turizm Yenilikləri Gazetesi**, Sayı 01(44) (6411), 2001.

Guliyev. T. **Azərbaycan Respublikası'nın İqtisadi və Sosial Coğrafiyası**, Maarif Basımevi, Bakı, 2009.

Hüseynbalaoğlu, Böyükağa ve Talışlı, Mirhaşım. **Lenkeran**, Maarif Basımevi, Baki, 1995.

H,Olahı, S, Selçuk, E, Nazilli, N, Kırıcıoğlu ve M, Sümer. “Dış Tanıtım ve Turizm”, **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, Cilt:3, Sayı: 2, 1983,s.321

S, Hüseyinov ve E, Zengin. “Azerbaycan’da Turizm”, **Elimi Konferans Materyalleri**, Baki, 2008.

İçöz, Orhan. **Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi**, Eda Matbaası, Ankara, 2003.

Jafarov, İlham. “Azerbaycan Turizm Potansiyelinin Değerlendirmesi ve Turistik Ürün Politikası”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.

Kasimov, P. “Rınok Mejdunarodnogo Turizma Problemi i Perespektivi Razvitiya v XXI Veke”, **Azerbaycan XXI Yüzyıla Girerken Bilimsel Konferansın Dokümanları**, II.Cilt, Bakı, 2007, s. 121-122.

Kasi, M. A. “Kars- Tiflis- Bakû Demiryolu Hattı 2012’de Açılacak”, **Rayturk Türkiye Demiryolu Platformu**, <http://www.rayturk.net/?p=4926>, (2010).

Mahmudov N. “Lenkeran Bölgesi Ekoloji Doğa”, **Çevre ve Kültür Dergisi**, Cilt:5, Sayı:3, 2004, s.22-37

Mamedov, B. “Azerbaycan’da Turizm”, **Bizim Esr Gazetesi**, 23.01.2000, <http://bizimasr.media-az.com/> (03.01.2004).

Memmedov, C ve Rehimov, S. **Turizm ve Onunla Elageli Sahelerde İşledilen Termin ve Anlayışların İzahlı Lügeti**, Ganun Basımevi, Baki, 2009.

Mesediağa, S. “Hazar Denizi ve Adalarının Turizm Amaçlı Kullanımı”, **Kafkas Üniversitesi Yayınları**, Baki, Mayıs 2007, s-542.

N, Allahverdiyev, Ş,Göyçaylı, Ş, Demirgayayev ve N,Eyyubov. **Azerbaycan Respublikasının İktisadi ve Sosyal Coğrafyası**, Azerbaycan Elmler Akademiyası Coğrafya İnstitutu Basımevi, Baki, 2004.

Nuriyev, F. “Azerbaycan Böyük Turizm Potansiyalına Maliktir”, **Ülfet Gazetesi**, Cilt 7, Sayı 1, 2005, s.4

Olalı, H. **Turizm Dersleri**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1978.

Olalı, Hasan ve Timur, Alp. **Turizm Ekonomisi**, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1988.

Özey R. “Dünya Platformunda Türk Dünyası”, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul, 1999.

Özköylü, G. “Demirden İpek Yolu’nun Temeli Atıldı”, <http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/24/demirden.ipekyolunun.temeli.atildi/484397.0/index.html>. (08.08.2011).

Rahimov, S. **Turizm-Ekskursiya İşinin Teşkili**, Maarif Basımevi, Baki, 2004.

Rahimov, Sabir. “Turizm Azerbaycan İktisadiyatında Verimli Sahaya Çevrilebilir”, **Azerbaycan Gazetesi**, Cilt: 4, Sayı: 5, 2009, s. 5-6.

Rocco M. Angelo ve Andrew N. Vlademir. **An Introduction to Hospitality Today**, Educational Institute of the AH&MA, East Lansing, Michigan, 1994.

Salmanov, A ve Dergehov, V. “Büyük İpek Yolunun Azerbaycan’da Turizmin İnkişafındaki Rölü ve Neft Siyaseti İle Alakası”, **Azerbaycan’da İktisadi İslahatların Hayata Geçirilmesi Hüsüsietleri ve Problemleri**, Elmi Eserler Toplusu, I. Cilt. Düzenleyen Azerbaycan Respublikası İktisadiyat Nazirliyi-İktisadi İslahatlar Merkezi, Baki, 2001.

Seferov, R. “Azerbaycan’ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi”, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enistütisi, **Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:5, 2008, s. 63.

Şenel, İ. “Azerbaycan Ülke Raporu”, **İktisadi Geliştirme Yayınları**, Baki, 2007.

TİKA, “Azerbaycan Ülke Raporu”, TİKA Yayınları, Ankara, 2003.

Toskay, Tunca. **Turizm Olayına Genel Yaklaşım**, Der Yayınları, İstanbul, 1989.

Turizm Ve İnsan Kaynakları, “Turizm Politikasının Tanım” 03.11.2005, <http://www.frmtr.com/halkla-iliskiler-turizm-ve-insan-kaynaklari-ulastirma/1024626-turizm-politikasi.html> (08.06.07).

Usta, Öcal. **Genel Turizm**, Anadolu Matbacılık, İzmir, 2002.

Yarcan, Şükrü. **Seyahat Endüstrisinin Yapısı**, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1994.

Zeynallı, Yusif. **Azerbaycan Turistik Sisteminin Yönetimi ve İşleyişinin İktisadi - Coğrafi Problemleri**, Azerbaycan Elmler Akademiyası Coğrafya İnstitutu Basımevi, Baki, 2005.

EKLER

Ek 1. Anket formu

Sayın katılımcı,

Bu çalışma Aysel ALAKBAROVA tarafından, turizm faaliyetlerinin yerel halk üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla düzenlenmiş olup elde edilecek bilgiler Azerbaycan turizminde sürekli bir gelişmenin sağlanması amacıyla yönelik olarak kullanılacaktır.

Anketin doldurulması en fazla beş dakikanızı alacaktır. Göstermiş olduğunuz ilgiye teşekkür eder iyi günler dileriz

Aysel ALAKBAROVA

Aşağıda verilmiş olan Turizmin etkileri ile ilgili cümlelere katılıp katılmadığınızı ve bunun seviyesini belirtiniz lütfen. Herhangi bir düşünceniz yoksa “Fikrim yok” şıkkını seçiniz.

TURİZMİN ETKİLERİ	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Fikrim Yok	Kısmen Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
-------------------	-------------	--------------------	------------	---------------------	----------------------

EKONOMİK

1. Turizm bölgede daha çok iş alanı yaratmaktadır					
2. Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir					
3. Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır					
4. Yerel halk turizm bölgesinde yaşamaktan sıkıntı çekmektedir					

SOSYOLOJİK

1. Zengin turistler bölge halkının yaşam tarzını kötü etkilemektedir					
2. Turizm kültürel faaliyetlerin çeşitlenmesi konusunda etkili olmaktadır.					
3. Turizm suç oranını arttırmaktadır.					
4. Turizm toplumdaki şiddeti arttırmaktadır.					
5. Turizm trafik yoğunluğuna yol açmaktadır					
6. Turizm ahlaksızlığın artmasına yol açmaktadır					
7. Turizm yerel kültürün korunması için olumlu olmaktadır					

ÇEVRESEL

1. Turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır					
2. Turizm parkların ve yeşil alanların artmasını sağlamaktadır					
3. Turizm doğayı tahrip etmektedir					
4. Turizm gürültü ve kirlilik yaratmaktadır					
5. Turizm tarihi binaların restorasyonu için olumludur.					

Aşağıda verilmiş olan Turistik faaliyetler ve isteklerinizle ilgili cümlelere katılıp katılmadığınızı ve bunun seviyesini belirtiniz lütfen. Herhangi bir düşünceniz yoksa “Fikrim yok” şıkkını seçiniz

TURİSTİK FAALİYETLER ve İSTEKLER	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Fikrim Yok	Kısmen Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
1. Daha çok otel yapılmalıdır					
2. Kültürel yada tarihi turizm geliştirilmelidir.					
3. Konaklara hizmet eden lokanta, otel gibi servisler geliştirilmelidir.					
4. Daha çok küçük işyeri açılmalıdır (hediyeleş, foto.).					
5. Bölgenin turizm alanı olarak reklamı yapılmalıdır.					
6. Turistler için bilgi içeren harita ve rehber kitaplar çıkarılmalıdır.					
7. Doğal çevrenin tahrip edilmesi benim için önemlidir					
8. Okulların sayısı ve durumu benim için önemlidir					
9. Suç oranı benim için önemlidir					
10. Parklar ve yeşil alanlar benim için önemlidir.					
11. Halk kültürü benim için önemlidir.					
12. Ekonomik gelişme benim için önemlidir					
13. Yollar ve ulaşım durumu benim için önemlidir.					

Aşağıda verilmiş olan Lenkeran’ın ekonomik ve sosyal durumu ile ilgili cümlelere katılıp katılmadığınızı ve bunun seviyesini belirtiniz lütfen. Herhangi bir düşünceniz yoksa “Fikrim yok” şıkkını seçiniz

LENKARAN’NIN EKONOMİK ve SOSYAL DURUMU	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Fikrim Yok	Kısmen Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
1. Burada ekonominin durumu kötüdür					
2. Özel sektör burada daha çok iş alanı üretmektedir					
3. Devlet burada daha çok iş alanı üretmelidir					
4. Burada daha çok işe ihtiyaç vardır					
5. Burada yaşamaktan memnunum					
6. Diğer yerler yapmak istediğim şeyler açısından burayla yarışamaz					
7. Burası bana huzur ve mutluluk vermektedir					
8. Burada yaşayan halk içerisinde kendinizi evimde hissediyorum					
9. Toplumda olan olaylarla ilgileniyorum					
10. Başka yere taşınmak zorunda kalsam üzülürüm					

DEMOGRAFİK SORULAR

YAŞ

CİNSİYET

MEDENİ DURUM:

BEKAR	EVLİ	BOŞANMIŞ	DUL	AYRI YAŞIYORUZ
-------	------	----------	-----	----------------

KAÇ ÇOCUĞUNUZ VAR?

YILLIK GELİRİNİZ NE KADARDIR?

HANGİ İŞTE ÇALIŞMAKTASINIZ?

SONÜÇ YILDA KAÇ KERE TATİL YAPTINIZ?

NEREDE YAŞIYORSUNUZ?

KIRSAL ALAN	KENTSEL ALAN	TOPLU KONUT SİTESİ
-------------	--------------	--------------------